

Б. Полянчи

0-313

ШПИГУНЬСЬКА ПОВІСТЬ

diaprotiana.org.ua

2018

Б. ПОЛЯНИЧ

0-313

Шпигунська повість

diasporiana.org.ua

ВИДАННЯ „АМЕРИКИ“

ФИЛАДЕЛФІЯ, ПА.

1950

I. РОЗДІЛ

Про те, що сталося одної ночі в портовому місті

Сиділа перед купкою порозкладаних паперів і не хотіла нічого робити. На маленькому ручному годиннику, який лежав перед нею на столику, давно вже минула дев'ята година й треба було поспішати.

В наказі було виразно: пів 12-тої зголоситися на пароплаві „Лідо“ у капітана Дорне. Перед тим зайти в централью“. Більш нічого. Раз зголоситися у капітана пароплаву, значить подорож буде довша. Так напевно скажуть в централі.

А їхати так дуже не хотілося. Якась настирлива думка добивалася до мізгу, спинювала усі інші думки й неначе переконувала: „Не їхати, не їхати!“

Велика вказівка ручного годинника перейшла пів десятої.

Поволі піднялась зі стільця і підійшла до вікна. В низу, бульвар горів життям, авто з розгоном миналися, перекликаючися то світляними сигналами, то голосними гудками. З вікна маленького готелю можна було бачити кусок нічного життя великого міста, яке неначе набирало у свої камінні легені широкого віддиху перед невідомою ближче, таємничою ніччю.

— Яка ця ніч неподібна до наших ночей! — мигнула думка й поневолі очі хотіли пошукати на клаптику неба срібного місяця. Але місяця не було, небо заслонював балькон другого поверху, а в очі вдарило ярке світло великих лукових ламп.

Здригнулася, неначе від холоду.

— Треба їхати!

Підійшла до столика, швидко почала переглядати папері. Майже кожний по перечитанні дерла на дрібні кусні. Ще раз перечитала наказ, запам'ятовуючи собі докладно „Лідо“ і прізвище капітана Дорне й теж подерла. Уважно зібрала всі кусники паперів, кинула у піч і підпалила, чекаючи, доки усі докладно не згорять. Підійшла до шафи, вдягнула короткий плащик і капелюшок, і обкинула зором кімнату. Властиво усе було зроблено: тільки то тут, то там по поморщеному ліжку та подушці, можна було пізнати, що хтось жив у цій кімнаті. А так, кімната залишилась така холодна, як і передше.

Підійшла до дверей і подзвонила. А потому з гори шафи витягнула маленьку валізочку, відчинила й витягнула портфель. Ждала.

По хвилині в двері хтось застукав.

— Ввійдіть!

Увійшов портієр і вклонився.

— Добрий вечір! — відповіла. — Я хотіла б з Вами розплатитись.

— Прошу! — портієр подав рахунок.

Поглянула на рахунок і мовчки витягнула з портфелю гроші. І напевно знала, що портієр не матиме дрібних й треба буде йому решту дати, бо так роблять усі портієри в світі.

Портієр зробив рух, неначе хотів шукати здачі.

— Дякую! — хитнула головою. — Не треба! До побачення!

Взяла свою маленьку валізочку в руку; ще раз кинула оком на кімнату й поволі почала сходити сходами вниз.

— Може пані дозволять взяти авто? — кинув на сходах портієр.

— Ні, дякую!

Маленький пікольо в червоному однострою відчинив двері й у вуха вдарив гул великого міста.

Скрутила ліворуч. Підїжджало якесь авто. Не надумуючись довше здержала його рукою і всідаючи кинула шоферові: „Вулиця Повного Місяця 7“.

Шофер хитнув головою на знак згоди, авто засапало й завершило легким луком назад.

З привички хотілося поглянути в задне вікно, чи хтось не слідить, але навіщо? Тут ніхто не буде слідити — це певне. А врешті, хто слідитиме самітню жінку, яка вчора вечором приїхала в готель, переночувала, ранком дістала листа (не забути: Х 62 — капітан Штірліц!), в полудне сказала, що виїжджає, а вечором виїхала. Ніхто її в цьому великому, портовому місті не знав, з ніким вона не говорила. А якби навіть хтось і поцікавився нею, то довідався б, що вона, нервово хвора, приїхала сюди, щоб порадитись відомого лікаря нервових хворіб, який жив при вул. Повного Місяця ч. 7.

Авто легко здержувалося. Кинула оком на таксаметр, витягнула банкнот (шофери, так як і портіери, ніколи не мають здачі) і, хитнувши головою, увійшла, тримаючи у руках валізочку, в браму. Неспинюючись, ішла поволі сходами нагору, на перший поверх. Тут, проти самих сходів ясніла біла велика таблиця: лікар нервових хворіб — д-р Варде.

Голосний дзвінок продер тишу мешкання.

Низька молоденька служниця відчинила.

— Д-р Варде дома?

— Прошу!

Сіни, довгі й вузькі. Праворуч ждальня. Служниця засвітила світло в ждальні й просила сідати. Та не успіла зачинити двері, коли високий, стрункий мужчина увійшов у ждальню.

— Д-р Варде! — привітався.

Хвилинку заждала, поки служниця не зачинила

дверей. Її очі стрінулися зі сірими, пронизливими, глибоко втиснутими очима чоловіка. Помітила високе чоло, гладку чорну зачіску і трохи відстаючі вуха. На повних, соковитих устах, неначе зависло питання.

— О-313! — сказала тихо, вдвляючися бачно в його очі.

— Врешті! — з полегшою віддихнув чоловік. — Слава Богу, що це Ви. А то я не знав, що робити! Перед хвилиною повідомлено мене, що Дорне мусить їхати не о пів 12-тої, тільки в 11! Уявляєте! А Вас нема! Чому так пізно?

— Я ж цього не знала, що є зміна!

— Правда! Тільки знову, я не знав, чи можна до Вас дзвонити телефоном у готель, чи ні! Краще не звертати уваги! А посилати когось, теж не зручно! Ну, нічого! Добре, що Ви вже тут. Найперше, ходіть зі мною. Прошу!

І д-р Варде широко відчинив двері їдальні.

Перейшли сіни, маленьку кімнату, яка виглядала, як бібліотека й увійшли до їдальні. Перед великим дзеркалом на кріслі лежали приготовані речі, побіч мала шкура валіза.

Варде витягнув годинник.

— Що правда, я попередив Дорне, що Ви можете спізнитись — та все таки краще буде, коли Ви будете в порті точно. Будь ласка передягніться тут, всі свої речі залишіть, а це Вам — показуючи на приготовані речі — Ваша нова шкура. А як будете готові, заходьте сюди — показав двері праворуч — я Вас жду. Тільки по можності швидко!

І, неоглядаючись, вийшов ліворуч.

Скинула капелюх і плащ, та оглядала речі: чоловічі штани і коротка блуза, чоботи, кашкет, чоловіче білля, та всі потрібні дрібнички: ніжик, записник, вічне перо тощо. Підійшла до дверей одних, других, зачинила їх та почала переодягатися перед дзеркалом. По хвилині

зі жінки в зеркалі з'явився мужчина. Штани й блуза лежали знаменито, чоботи були тільки трохи за вільні, але на подорож воно й добре. Ще раз оглянула себе докладно в зеркалі, зложила свої жіночі сукні й білля на цьому стільці, на якому лежала її „нова шкура“, взяла валізу й кашкет в руки й застукала до дверей ліворуч.

— Ввійдіть! — почула голос.

Її зустріли сірі, пронизливі очі д-ра Варде й замріяні, блакитні очі якогось низького мужчины, який оперся на бюрко Варде й щось йому доказував, заслонуючи собою настільну лампу.

Варде зміряв її від стіп до голови.

— Знаменито! Важко Вас у цьому подорожньому вбранні пізнати. Не правда ж, секретаре?

Мужчина з блакитними очима, якого названо секретарем, хитнув головою.

— Познайомтесь: секретар нашої централі — пані...

— О-313 — відповів секретар замість неї.

— Тепер уже справедливо О-313! усміхнувся Варде.

Подала руку секретареві.

— Сідайте! — попрохав Варде. — Нам залишається декілька хвилин розмови, поки Вас авто не відвезе до порту. Як вже Вам відомо, Ви поїдете пароплавом „Лідо“, що його веде капітан Дорне, на один острів. Там пождете на підводний човен 313, який веде капітан Штірліц і він Вас візьме на поклад. Штірліц дасть Вам вже докладні інформації, що робити далі. Так само, як знову ж на пароплаві „Лідо“ про Вашу висадку на острів знає тільки капітан Дорне. Він Вам скаже, коли Ви маєте бути приготовані до подорожі на острів. Штірліц наша людина, Дорне — ні. Так з Дорне будьте уважні. От і все. Тут гроші для Вас і квиток на пароплав. Більше Вам знати не треба. Наше авто відвезе Вас до порту. Чи Ви маєте ще якісь побажання?

Глянула бачно на обох мужчин.

— Якщо б я могла Вас просити... Є у Вас якийсь лік на успокоєння нервів?

— Ви хворі? — захвилювався Варде.

— Ні! — заперечила. — Я зовсім здорова. Тільки втомлена трохи й так якось не виразно. Завжди, коли я їду на нову роботу, мене огортає якась ніби тривога.

— Може краще не їдьте! — дораджував секретар. — Замість Вас поїде хто інший. А Ви відпочиніть. Вам доручено тяжку роботу.

— А хто поїде тепер, коли пів години лишилося до відїзду? — неначе сам себе спитав Варде.

— Ні, ні! Рішуче я їду! — сказала твердо. — В мене такі настрої нероз бувають — і тут поневолі усвідомила собі, що сказала неправду — та це нічого! От дайте мені трохи броду на дорогу. Буде з мене!

Варде витягнув долішню шухляду бюрка й пошукавши хвилину, подав якісь таблетки.

— Прощу! Це Вас заспокоїть. Хоч попереджаю, якщо погано почуваєтесь, так не їдьте.

— Кажу Вам, що мені нічого не бракує. Звичайна втома. У мене воно завжди. Звичайна реакція на самоту.

— Чому ж Ви не прийшли раніш до нас?

— Наказ був: перед пів 12-тої зайти до централі. Значить, раніш ні.

— Ну, знаєте! — знизив плечима секретар. — Хіба ж ми собі вороги?

— Нічого! — заспокоювала, ховаючи таблетки в шкур'яну валізу. — Нічого не сталося. От і все. Тільки одно прохання: мої речі, які я тут залишаю, прошу заховати. Я дам Вам знати, куди їх вислати.

— Все буде виконане, як Ви собі бажаєте — сказав д-р Варде. — А тепер уже час на Вас. За 10 хвилин будете в порті. Дорне с'як чи так, без Вас не виїде. Поспішайте. Дати Вам охорону?

— Навіщо? Не передбачую задержки!

— Я теж ні. Хіба може Вам самій незручно?

— Ні. Дякую. Мені краще самій...

Варде всміхнувся.

— Я теж не люблю охорони. Авто жде Вас не під брамою, а як вийдете з брами, праворуч за рогом.

— Гаразд! Так, до побачення! — витягнула руку прощаючись. — А ще одно. Звідомлення посилати через кого?

— Штірліц подасть шлях. До часу зустрічі з ним, з ніким звязку не тримати.

— Гаразд! Всього кращого!

— На все добре!

Попрощались. Варде відвів її до дверей помешкання і зачинив за нею двері. Сходила поволі сходами вниз.

— Який дивний настрій у мене! — подумала. — Може й зле, що я охорони не взяла! Але бо й навіщо? — Торкнула рукою лівої кишені блязки.

— Може краще витягнути револьвер? — І тут посміхнулася до себе, уявляючи собі, як вона йде гамірними вулицями міста з револьвером в руках...

Вийшла на вулицю. Здалеку доходив гул міста, скрутила праворуч і... нагло щось важке й гаряче впало на її голову. Уста відчинилися до крику, руки хотіли когось відштовхнути. А в очах замайоріли жовті, зелені, червоні круги, які почали швидко-швидко крутитися, розсипуючи на всі сторони мільйони дрібненьких срібнобілих зірок. Легені, неначе пронизав хтось гарячим залізом і настала темінь.

З-за примурку висунувся мужчина й нахилився над тілом. Другий мужчина заходив з рогу. Оба швидко підняли бездушне тіло, взяли між себе й почали йти, розмовляючи:

— Нічого, нічого, трохи забагато випилося й тому тобі зробилось погано!

— Це перейде! От вступимо на чорну каву...

Мужчина, що проходив мимо з якоюсь жінкою, оглянувшись, сказав у голос:

— Але ці собі загуляли!

Авто надіхало і на кивок руки спинилося.

— Вільне?

— Прошу, прошу! — відчинились дверцята.

Мужчини, регочучись голосно, втягнули тіло до авта.

Авто рушило швидко.

— Слідить хто нас?

Один з мужчин бачно вдивлявся в темінь.

— Ні!

— Швидко, швидко, товариші. Нам залишилось не цілих 20 хвилин.

Авто гнало вулицями. Світла ліхтарень, що падали крізь віконця авта, зливалися в одну брудноясну смугу, в якій обличчя неповорушного тіла, що лежало між двома мужчинами, стало мертвецько зелене.

— Мабуть ти його надто сердечно вдарив — сказав один мужчина.

— Так воно ніби виглядає — притакнув другий.

Врешті авто впало в якусь широко відчинену браму, переїхало одне подвіря, друге, й спинилося. Шофер швидко вискочив і відчинив дверцята.

— Несім! — кинув один з мужчин.

Шофер узяв за ноги, один з мужчин за плечі, другий мужчина відчиняв перед ними двері. Несли спершу сходами вниз, довгим-довгим коридором, відтак закрутили ліворуч і постукали сильно в двері.

— Можна! — крикнув хтось з-за дверей.

Коридорі були освічені слабими лампадочками й коли двері відчинилися ярке світло залило обох мужчин.

— Привезли? — втішився голос. — Ну прекрасно! А то ми зі Самуїлом Несторовичем уже турбувалися вами. Швидше, товариші, швидше.

— Ти — звернувся низький, огрядний мужчина з рудою бородою і пенсне до шофера, — біжи по Самуїла Несторовича, скажи, що уже приїхали з вантажем, ну й не забудь пригадати про стійку на брамах і вулиці.

— Ось тут, тут покладіть його — показував огрядний мужчина на широку лаву й швидше роздягайте, а то Федя не матиме часу переодягнутись.

— Федя! Федя! — підбіг до бічних дверей мужчина. — Швидше переодягайся! Часу обмаль!

Із бічних дверей вийшов високий, стрункий мужчина в купальному плащі.

— Чого репетуєш? Я ж готов! Швидше роздягайте його, щоб я міг вдягнутись. А чи підйдуть на мене його речі?

— Підйдуть, підйдуть! — Чому не мають підійти! О, ось блюза, на, приміряй! На тебе може трохи й за вузька в плечах, так інакше годі. А це валіза! Ти вдягайся, а я погляну, що там призбирано. Тільки швидше, часу обмаль.

—Через п'ять хвилин Ви мусите виїхати звідсіль — залунав новий голос з дверей. — Бо інакше уся робота надаремна.

— Самуїл Несторович! — звернувся огрядний мужчина до входячого, — а чи для Феді усе приготоване? Ай! Ай — скрикнув на роздягаючих — помалу, помалу, розідрете білля й що буде? Ну, чого ж ви здержались? Швидше! Що сталося? Чого ви смієтесь?

Мужчина поправив пенсне й побіг до роздягаючих. Бони опустили руки й дивились на себе.

— Гляньте! — показав один із них лежаче тіло.

Мужчина ще раз поправив пенсне і нахилився. Перед ним на лаві лежала жінка.

— Самуїл Несторович! Самуїл Несторович! — закричав мужчина. — Гляньте! Гляньте! Це жінка! Ну, що тепер робити?

Напів одягнений Федя підійшов ближче.

— Жінку вдавати, таки буде тяжко! — сказав у голос. — Що ж тепер прикажете, Самуїл Несторович?

— Жінка-шпигун? — здивувався Самуїл Несторович. — А чи ви не поплутали? Може ви кого іншого піймали?

— Ніяким чином! Це була та сама особа, яку ви веліли слідити й привезти сюди.

— Значить, на цю роботу треба жінки, — розвів руками Самуїл Несторович. — Тут потрібна жінка... Давид Ісакович, на вашу думку, котра з наших жінок могла б сповниту роботу цієї — і простягнута рука вказувала на лежачу на лаві жінку.

— Котра з наших жінок? — спитав сам себе огрядний мужчина, поправляючи пенсне. — Котра з наших жінок? Я таку роботу довірив би тільки товарищці Рехес, більш нікому.

Самуїл Несторович похитав головою.

— Ви гляньте, як виглядає ця жінка й порівняйте її з товаришкою Рехес! Що ви? Ви думаєте, що капітан Дорне не має опису особи, яка має з ним їхати? Ця ж високонога суха, де ж вона схожа на товаришку Рехес, низьку, огрядну?..

Самуїл Несторович прикусив товсті, висунені вперед, губи й по малій хвилині звернувся до Феді, що прислухувався розмові.

— Федя, скочте но на-гору, хай Ірина Прокопівна зійде сюди, але зараз же. Швидко!

— Що, ви хочете, Самуїл Несторович, щоб Ірина Прокопівна?.. — здивувався Давид Ісакович.

Федя огорнувся своїм купелевим плащем і вибіг швидко з кімнати.

— Так! — хитнув вирішно головою Самуїл Несторович, — я хочу, щоб Ірина Прокопівна поїхала на цю роботу.

— Не до пари їй з товаришкою Рехес!

— Ну, Давид Ісакович, вибийте собі з голови товаришку Рехес. Вона так схожа на цю жінку, як ви на мене! Ірина Прокопівна будовою свого тіла нагадує цю жінку, а як вдягнеться в її плаття, так буде зовсім подібна. Може вона не така проворна й метка, як товаришка Рехес, але ми будемо з нею консультиватися по радіо й вона зробить те, що треба. Крім Ірини Прокопівної, я не бачу іншої жінки, яка надавалася б...

— А Віра Іванівна?

— А хто зможе заступити тут Віру Іванівну?

Давид Ісакович схвильовано поправив пенсне й по хвилині пробурмотів:

— Могла б її заступити Рехес...

Самуїл Несторович зареготався:

— Ну, Давид Ісакович, ви дуже дотепні! Рехес на роботі в англійській амбасаді! Ха-ха-ха!

Давид Ісакович знизив плечима.

— Як собі хочете! Робіть, що знаєте!

Двері відчинилися, в кімнату вбіг Федя, а за ним ввійшла молода жінка.

— От і є Ірина Прокопівна! — втішно промовив Федя. — Саме збиралася виходити. Кілька хвилин пізніше, а треба б було посилати післанця.

— Ви мене кликали, Самуїле Несторовичу? — спитала жінка, милим низьким голосом, підходячи ближче.

Самуїл глянув скося на неї.

— Вас кличе батьківщина, Ірино Прокопівно! — сказав поважно. — Роздягніть трупа зовсім! — звернувся до мужчин. — Ти Федя дай сюди плаття. Так. Давид Ісакович, це ця валіза? Правда? А тепер усі хай звідсіль вийдуть. За п'ять хвилин хай авто буде готове. До порту я поїду з Іриною Прокопівною.

Самуїл Несторович пождав, поки усі вийшли, підійшов до дверей і нагло їх відчинив. За дверима нікого не було. Зачинив знову двері і звернувся до Ірини

Прокопівної, яка непорушно стояла й гляділа на трупа жінки.

— Ну, Ірино Прокопівно — сказав поважно Самуїл Несторович, нам тепер треба поговорити рішуче. Часу дуже мало, справа незвичайно важна, пильна і відповідальна. Гляньте на цього трупа жінки. Ви, замість неї, поїдете на пароплаві „Лідо“ і виконаєте те, що мала виконати вона. Що воно — ніхто з нас не знає. Ми також не встигли дізнатися, як ви — то значить вона — зветься. Знаємо тільки, що вона мала вести роботу проти нас, але яку, Ви дізнаєтесь вже самі згодом і зробите так, щоб не тільки припинити важну роботу й перешкодити тому, але й наробити халепи ворогам.

— Нам вдалося схопити цього шпигуна по дорозі, як він їхав на пароплав. Замість нього поїдете далі Ви. Чому я Вас вибрав, Ірино Прокопівно, — Ви знаєте. Я хочу, щоб Ви заслужились для нашої батьківщини. Мені пощастило переконати Давида Ісаковича, що до цього найкраще надається Ви. Надіюся, що Ви не посоромите мене.

Ірина Прокопівна мовчала. Мовчки гляділа на трупа, що лежав недалеко її ніг і по хвилині глянула на обличчя Самуїла Несторовича.

— Це все? — спитала.

Самуїл Несторович схвильовано замахав руками.

— Ну, й які ж бо Ви! Ірино Прокопівно! До Вас підходить з довірям, Вам поручається важну місію, а Ви просто „це все“. Що значить „це все“? Чому „це все“?

— Ви сказали перед хвилиною, що в нас обмаль часу?

— Правда, правда! Ірино Прокопівно! Ви зараз, ну просто вже вдягайтеся. Я побіжу до свого кабінету, Вам же ж треба грошей! Доларів! Ніяких записок, нічого Вам більше не треба. Ну, я іду. А Ви вже будьте готові.

Самуїл Несторович швидко вибіг, лопнувши дверима. Ірина Прокопівна підійшла ближче й стала навколішках коло трупа.

— Хто ти? — питали її очі.

— Звідкіля ти?

— З чим і куди ти йшла?

Але труп мовчав. Легко заплющені очі не підводились, а на лівому ніздрі застигла краплинка крові.

— А може вона ще жива?

Вузький, гострий ніс надавав обличчю щось чоловічого. Уста — енергійні, затиснуті.

Тіло було легко тепле.

І нагло Ірині Прокопівній привиділось, що ліва рука трупа, відкинена на бік, неначе задрижала.

Миттю приложила вухо до серця: почувся якийсь нерівномірний дуже-дуже далекий і глухий стукіт.

Піднесла голову.

— Що робити? Сказати, що живе? Значить, видати цю жінку на страшну, пекольну муку? А їхати треба, так чи сяк...

— Краще, хай вмирає без болю...

Надслухувала:

— Так. Самуїл Несторович вертається.

І не надумуючись довше, Ірина Прокопівна витягла із боку ковнірця своєї блюзочки довгу, тонесеньку шпильочку, поклала руку на ліву грудь трупа й між третім а четвертим пальцем своєї руки, вбила сильно шпильку в тіло. Здавалось їй, що тіло задрижало. А може так тільки їй здавалось?

Витягнула швидко шпильочку і застромила в підшивку блюзи. Швидко скинула суконку, панчохи й мешти. Натягнула штани, чоботи, як відчинилися двері й в кімнату майже вбіг Самуїл Несторович.

— Швидше, швидше, Ірино Прокопівно! За п'ять хвилин відходить пароплав! Ви готові?

Похапцем натягала на себе блюзу й бачно себе оглянула.

— Ви білля не брали на себе? — спитав Самуїл Несторович, побачивши, що Ірина пакує білля до валізи.

— Ні, навіщо? Я ж його на пароплаві уважно передивлю! Воно ж може мати якісь знаки потрібні нам.

— Правильно! — хитнув головою Самуїл Несторович. — Ідьмо! Про решту поговоримо в авті. Ось Вам гроші, — і Самуїл кинув товсту пачку банкнотів у валізу.

— Усе?

— Все! Ідемо!

Прохохом вибігли з кімнати й всіли в авто.

— За три хвилини мусимо бути в порті! Гони! — кинув Самуїл Несторович шоферові.

Авто помчало.

— А я навіть з нею не попрощалася! — мигнула Ірині Прокопівній думка.

І неначе у відповідь залунав голос Самуїла Несторовича, який витягнув з кишені коробочку, трохи більшу, як коробка сірників.

— Ось вам тут апарат. Говоріть зі мною кожного дня між 12—1-ою ночі. Апарат наставлений. Повідомлюйте мене про все — врешті Ви це самі добре знаєте. А якби Вам щось трапилося — — пронизливий гудок пароплаву перервав останні слова Самуїла Несторовича.

— Саме добре приїхали! — подумала Ірина й сховала коробочку.

— Отже, якби Вам щось трапилось, так зараз дайте знати, а ми вже вам допоможемо. Врешті Вам багато не треба говорити!

Віжджали в порт.

Гамір, гудки, крики приглушували слова. Самуїл Несторович ще успів крикнути в ухо Ірині Прокопівній :

— Квиток на пароплав в кишені блюзи!

Ірина Прокопівна сягнула рукою в кишеню, наляпала папірець і ще в бігу вискочила з авта.

„Бувайте“! — крикнула Самуїлові Несторовичеві. Рука Самуїла Несторовича замаяла в повітря.

Ірина Прокопівна вбігла на місток, який матроси збиралися уже стягати. На палубі пароплава, при самому вході, стояв капітан.

Вибігши на-гору, Ірина Прокопівна подала папірець капітанові.

Він глянув на папірець, потім на неї і хитнув головою.

— Зайдіть до мене згодом! — сказав крізь зуби.

Мовчки хитнула головою і подумала:

— Ну, дуже ввічливий цей капітан не є... — Й оперлася на поруччя.

Останній гудок продер повітря. Неначе величезний звір, потряс собою пароплав і поволі заколихався.

Берег почав помаленьку віддалятися від пароплава.

В очах Ірини Прокопівної замаячів труп убитої жінки, яка мала саме тут, на її місці стояти...

— А хто прийде по мені й коли? — подумала.

II. РОЗДІЛ

Про те, як чоловік дивується, коли побачить свою дружину там, де не надіявся

Легкі хвилі спокійного моря раз-у-раз вдаряли об боки підводного човна й заливали великий напис 313. Підводний човен плив нескриваючись, повною ходою. На вузькому довгому помості в одному кінці сиділо двох людей. На другому кінці, що своїм гострим передом вривався в хвилі моря, стояв мужчина і дивився вперед. На його моряцькій блюзі, на раменах, можна було доглянути відзнаки капітана. На ремінці, перекиненому через плече, висіла льорнетка. Час до часу підносив він льорнету до очей, неначе виглядаючи когось. Але море було спокійне. На заході помалу никло сонце і тільки меві прорізували білими нитками червоно-голубу краску неба.

Отвором, що чорнів відчинений посередині човна, вийшов на гору ще один мужчина. Вищий від капітана і неначе зручніший від нього, він помалу пройшовся помостом і спинився біля сидячих; по його обличчі майнула усмішка.

— Що Вам хочеться, Стройнич, грати так цілими днями? — спитав, бачучи карти в руках моряків.

— Що ж, пане інженере, — відповів один із граючих мужчин, — треба вбивати час хоч таким безкровним способом! А от Вуд каже, що чи гратимем, чи ні, то нас стріне біда.

Інженер знову посміхнувся.

— Я ще не чув, щоб Вуд що іншого говорив! Мабуть з цілого словника його рідної мови, він знає тільки слова: біда, нещастя і смерть.

Другий граючий в карти підвів очі на інженера.

— А я Вам кажу, пане інженере, що нам усім ця шкаралупа принесе нещастя.

— Чому ж саме вона? — спитав інженер.

— Бо дали їй число 313!

— Що, Ви такі забобонні? — здивувався інженер.

— От, — навіть не слухаючи його слів, продовжував Вуд — в порядних містах, навіть у найгіршій кам'яниці не дадуть номера 13, а нас висилають підводним човном і дають такий гидкий номер.

— А Ви неправильно думаете! 313 — це не 13.

— Та це ще гірше! Читайте, чи зпереду чи ззаду, усе Вам виходить 13. Ну, й як його не ждати нещастя?

— Виплюй це слово! — забурмотів Стройнич. — Не викликуй вовка з лісу, а то цілий час кричеш, як ворона.

— Ну, ну, побачите! — впевняв Вуд.

— Ми побачимо твого трупа, але ти наших уже не будеш бачити! — розсердився Стройнич. — От, краще пильнуй свою даму, а то знову програєш.

Інженер усміхнувся, знав забобони моряків: хоч сам у них не вірив, та слова Вуда збудили в нього інші думки, думки, яких він так боявся, і які завжди від себе відганяв.

Підійшов ближче до капітана.

— Добрий вечір! — звитався тихо.

Капітан хитнув головою і вдивляючись в лъорнету, неначе чогось шукав. По хвилині відняв лъорнету від очей.

— Добрий вечір, поручнику! Ви теж вийшли погуляти під вечір?

Інженер усміхнувся.

— Якщо це зветься, пане капітане, прогулянкою,

то правильно. Але я думаю, що щойно сьогодні вночі ми прогуляємось.

Капітан відгорнув рукав лівої руки й глянув на годинник. Легко фосфоризуючі вказівки мигнули на хвилину.

— Через три-чотири години ми повинні бути на місці — відповів капітан.

— Я теж так лічу! — погодився інженер. — А Вам це цікаво, капітане, кого ми там зустрінемо?

— Щиро Вам кажучи, ні! — сказав поважно капітан. — Тільки сердить мене Вуд.

— Вуд? — зчудувався інженер. — Хіба ж він знає про що небудь.

— Ні! — заперечив живо капітан. — Він нічого не знає і не може знати, але тут я повинен Вам сказати, що Вуд, із усіх, що з нами їдуть, найстарший розвідчик. А в інтуїції розвідчиків я вірю. Я переконався вже не раз, що в розвідчиків просто собачий інстинкт.

— Ви думаете про 13?

— Власне! Усі живемо під знаком цієї нещасної 13. А він наліво й направо, кожному, хто хоче й не хоче, криче й криче.

Думка, якої так не любив інженер, вихопилась йому словом:

— Не можу сказати, щоб я якийсь номер любив чи не любив. Мені це просто байдуже! Кожний номер є добрий для когось, чи для чогось і кожний номер є такий же сам для другого — поганий. Але викликати біду неважко.

Капітан не відповідав. Глядів на море, яке вдалині уже заливалося чорною краскою.

Темніло.

Капітан витягнув папіросницю, мовчки подав її інженерові, і сам витягнув собі папіроску. Вогник блимнув в сутені; два обличчя нахилилися до нього і зажеврили дві папіроски.

І капітан знову глянув на море, неначе виглядаючи чогось.

— Дивно! — сказав по хвилині. — Чи Ви, чи я, чи Лемпе, Вуд, чи Стройнич, усі ми між собою зовсім незнайомі. По якомусь вищому наказу ми замкнені в цій скрині, здані на ласку чи неласку судьби, робимо те, про що нам навіть не снилося, будуємо те, чого не знаємо, як буде виглядати, й бемося за те, щоб не нам, а черговим поколінням було краще, а може гірше. Я просто сам себе частенько питаю: хто ми?

— Пани світа! — усміхнувся інженер.

— Справдішні пани світа! — і собі легко, глумливо засміявся капітан.

— Тільки в чому це панство, от питання!

Щораз більше темніло. Тут і там появлялися на чистому, безхмарному небі зірки.

Підводний човен, хлюпочучись із хвилями, плив невпинно вперед.

— Дозвольте, поручнику, чи краще пане інженере, бо в тому випадку я звертаюсь до Вас, не як до поручника підводного човна 313, а як до інженера Гавриша, Ви Словянин?

— Так!

— З котрих Словян?

— Східних. Я Українець.

— Українець! — легко всміхнувся капітан. — Тому Ви так любите нашу роботу! В такому випадку вас двох є в нашій скринці.

— Так! — потвердив Гавриш. — Я і Стройнич.

— Значить, вас більшість!

Гавриш усміхнувся:

— Уявіть собі, пане капітане, так якось завжди складається, що на чужій землі Українці є в більшості, тільки на рідній землі в меншості.

Капітан не зрозумів дотепу. Він задивився в далечінь і замовк. Видно було, що його мучить якась думка.

Завважив це Гавриш і по хвилині сказав:

— Вибачте, капітане, я Вам може перешкаджаю?

— Ви? — здивувався капітан. — З якої речі? Я й так нічого не роблю. От, звичайно собі... А врешті! — махнув рукою — є речі, про які й думати не треба. Правда?

— Безумовно!

— От так і в мене! — І капітан кинув недокурок папіроски в море. Між іншим, Ви жонаті?

Гавриш хвилинку призадумався.

— Був колись — сказав.

— Дітей у Вас немає?

— Нажаль ні!

— А в мене, двоє. Двоє писклят. І так якось воно дивно трапилось. Я сам, знаєте, син міщанського роду. Оженився, бо треба було. Це так й водиться у міщанських родах, є речі, які „треба“ виконати. Ну й їх виконується. Годі сказати, щоб я „гинув“ за своєю жінкою. Трапилася чесна дівчина, придане було, а що треба було оженитись, то й пішло. Ну й згодом прийшли малі на світ. Спершу дівчинка, а потім хлопець. І знаєте, я почав кохати свою жінку! Наступила в мені якась переміна, надзвичайна для мене самого. Це мале, що спершу пищало, кричало, а згодом почало бігати, сміятись, говорити, якимись таємними нитками звязало мене з особою, з якою вженився, бо „треба“ було, звязало мене з домом і поставило передімною зобов'язання... Всі мої старші знайомі говорили мені перед шлюбом про різного рода „зобов'язання“ і я сміявся з них... А прийшли малі на світ і зобов'язання з'явились самі, без попередження, просто автоматично...

Гавриш мовчав. На заході небо зовсім злилося з морем, море стемніло й стало чорне, так, як і небо. Тільки де-не-де хмаринки, мов ясне павутиння, пробігали по небозводі.

— Власне кажучи, — мовчки питав себе Гавриш, —

що мені до того, з якої речі сьогодні Штірліц такий щирий зі мною?

І він скоса глянув на капітана, який дивлячись у далечінь, говорив далі:

— І уявляєте, я тепер живу для тих малих. Чи — докладніше кажучи, — я хочу вмерти для цих малих, для моїх дітей.

— Вмерти? — здивувався Гавриш. — Чому саме, вмерти? Чому ж Ви не хочете жити для них?

Якась дивна усмішка пробігла устами капітана. В надходячій ночі важко було розпізнати, чи це гіркість, чи глузування.

— Чи Ви думаєте, що часом не краще для когось або чогось вмерти, як для когось, чи для чогось жити?

— Безумовно так не думаю, як Ви! — рішуче сказав Гавриш.

Капітан неначе призадумався хвилинку.

— А як — поволі запитав якимсь низьким, грудним голосом — як для когось жити може бути ганьбою, а вмерти — честю?

Гавриш знову кинув оком на капітана Штірліца. Не міг його зрозуміти. Для чого він усе це говорить? В чому саме справа? І що найважніше: чому він своїм вірником вибрав саме його, Гавриша?

Гавришеві почало це бути підозрілим. Штірліц спершу питався, якої він національності, а потім починає сповідатись. Ганьба, честь! Що це все має значити?

І такому розвідчикові, як Гавриш воно не подобалось. А до того в сумерку годі було побачити обличчя Штірліца.

І скриваючи своє негодування, Гавриш просто спитав:

— Капітане, якщо б Ви були директором банку й мали теж двоє дітей, так, як є та зробили солідну

„пляйту“ — я трохи міг би Вас зрозуміти, але в цьому моменті я Вас таки не розумію.

Штірліц не відповідав. Він знову витягнув папіросницю й неначе автоматично відчинив її, вибрав з неї папіроску й незапалену вложив в уста. Почулося в його руках неопанування.

— Мусить бути сильно схвильований, — подумав Гавриш. — Тільки питання, чому?

І нагло Гавришеві захотілося дуже допомогти цьому старому морському вовкові, який старався розплутати таке чудачне, під цю хвилину, філософічне питання життя і смерті, призначення і обов'язку людини. По хвилині Штірліц промовив тихо:

— Кажете, що саме в цьому моменті Ви мене не розумієте. А я думав, що саме в цьому моменті людина стає така близька другій людині, що повинні себе дуже добре зрозуміти. Довкруги нас тиша й ніч. На безкраєму морі — тільки ми, над нами небо. Я не поет, обстановки Вам не буду описувати, тимбільше, що ось-ось ми сповнимо той обов'язок, який нам доручено й прибудемо в невідоме по невідоме. Що нас жде — ніхто не знає. Чи власне, докладніше кажучи, всі ми знаємо, що нас може ждати...

— Кажете, не розумієте мене! Якби я був директором банку, який зробив „пляйту“ й підозріло-чесним способом хотів забезпечити своїм дітям несплямлене ім'я — то Ви мене зрозуміли б. А так, Ви не розумієте мене! А чи Ви пригадались колись над тим, чим є життя розвідчика? Оттак просто й звичайно! Всі ми, на цьому підводному човні, розвідчики. Кермують нами ті, яких ми не знаємо й певно майже ніколи не будемо знати, хто вони, звідкіля. Ми тільки знаємо, чому, ради чого, яка мета того всього, що ми робимо. А між тим, кожний з нас має, чи мав, кусок власного життя, особистого, тайного. І тепер, поручнику, порівняйте тих, що б'ються ради цього самого, ради цієї самої мети на

фронті, вживають офіційно своїх прізвищ, виступають явно й славно зі своїми думками й ідеями, й коли, скажемо, згинуть, — усі, а найпаче їхня рідня, їхні діти, дружина можуть гордитись ними. Між ними й нами різниці немає, звичайно говорю про суттєву різницю, тільки коли ми поляжемо, наші діти знатимуть тільки, що ми сповнили свій обов'язок, але як воно було, про це ніхто ніколи не знатиме. Про тамтих скажуть: „герої“! — а про нас скажуть: „згинув на війні“...

— Ні, капітане, — заперечив Гавриш, — Ви неправильно кажете. Я не бачу найменшої різниці між героїською смертю капітана панцерної бригади, капітана летунства, капітана боевого корабля, чи — капітана розвідного підводного човна. Яка ж тут може бути різниця?

— Дорогий пане інженере — легко глумливо промовив капітан Штірліц, — в такому випадку ви не пригадувалися ніколи над смертю. Скажіть в чому, на Вашу думку, лежить сила смерти? Смерть є всюди однакова, та сила її лежить в чому іншому. Сама по собі смерть — ніщо, натомість мета смерти — все! Людина, яка вмирає з обов'язку є тільки випадково вища від людини, яка вмирає, скажемо, від старости, яка мусить вмерти. А кажу випадково, бо, не беручи під увагу війни, майже завжди, причиною, навіть героїської смерти, є випадок. Усіх, що згинули, чи гинуть з обов'язку, ми звемо героями, герої — це ті, які свідомо добровільно, сповняючи свій обов'язок, позбавляють себе найціннішого скарбу, яким є для людини життя. І тому, на мою думку, лікар, який сповняючи свій обов'язок заразиться від хворого недугою і помре, є героєм. Він помер — героїською смертю. Але коли, якогось гуляку, насильно беруть до війська, а цей гуляка, цей непотріб, ця нечесна просто людина, яка в мирних часах повинна зігнати в тюрмі, цей злочинець гине на фронті від заблуканої кулі — він гине герої-

ською смертю. І скажіть чому? — Де справедливість в оцінці смерті? А беріть знову ж справу з іншого боку. В мене був приятель, католицький священник! Він згинув на московському фронті підчас світової війни. І він завжди повтаряв: якби Христос з цілої своєї науки залишив тільки ці слова: хто душу положить за друзів своїх, спасенний буде, то Він залишився б найбільшим філософом світу. Мій друг правду казав, тільки ми чомусь робимо різниці в оцінці смерті. Життя ми контролюємо й оцінюємо, а перед маєстатом — як це зветься у нас — смерті, усі клонимо голову й більше про це не говоримо. А це неправильно.

Штірліц мовчав. Гавриш дивився на море й старався догадатись, чому Штірліц так боронить смерть.

— Може він хоче наложити на себе руку?

Зі заду хтось наближався. Гавриш швидко оглянувся. За ним стояв Вуд.

— Пане капітане! — промовив службово Вуд. — доїжджаємо до двадцятьдевятки.

— Приготоване усе, що потрібне? — спитав сухим голосом капітан Штірліц.

— Так, пане капітане!

— Йдемо!

Вуд обернувся. За ним поволі обернувся капітан Штірліц і поклав руку на плече Гавриша.

— Дорогий пане поручнику — сказав півголосом. — Запам'ятайте собі, що Вам скаже старий моряк-вояка: часом, щоб заховати чесне ім'я, треба згинути... Ходім!

Вузькими східцями зійшли вниз. Окружила їх темінь, пронизувана тут і там світлами червоних, зелених і білих лямпочок. У блисках тих світел, можна було добачити якісь мідяні ручки, білі таблички, слухавки та цілі звої дротів, скручених у різних напрямках.

Біля одної таблиці стояв моряк і дивлячись на лямпочки, щось записував.

— Як там, Лемпе — спитав капітан.

— Советський кружляк у трьохсотній віддалі...

— Овва! — зморщив брови капітан. — Пане поручнику! — звернувся до Гавриша, — зарядіть занурювання.

Поручник Гавриш витягнув з кишені маленьку свиставку й три рази пронизливо свиснув.

Човен начебто захитався. Один з моряків швидко побіг сходами нагору: отвір зачинився поволі.

Якась дрож пройшла човном і він став поволі по-тапати. В човні зробилося душно.

— На якому полі кружляк, Лемпе? — спитав капітан.

— Між сорок і шістдесят.

— На дванадцятій станьте, поручнику — кинув Гавришеві капітан.

— Так, пане капітане, — сказав півголосом Гавриш.

— Кисня не відкривати! Маємо час! — неначе до себе сказав капітан і підійшов до таблиці зі світляними лямпочками, біля якої стояв Лемпе.

Лямпочки мигали несамовито, неначе розказували якусь таємну, а таку цікаву, байку.

Капітан бачно дивився на таблицю. По хвилині хитнув головою в сторону Гавриша.

Гавриш підійшов ближче.

— А що, якби ми так „між іншим“ — шепнув до Гавриша — обдарували кружляк подарунком?

— Всупереч наказові? — усміхнувся Гавриш.

— За зломання наказу дістанемо догану, а за добру роботу — відзначення!

— Але, зраджуючи себе, можемо не сповнити нашого діла.

— Правильно! — сказав капітан. — Шкода! Гарна рибка! Яке поле, Лемпе?

— Сорокпять-сімдесят!

— Може б нагору? — спитав Гавриш.

— Ще трохи!

Лямпочки мигали рідше й більшістю зеленого кольору, натомість червоного і фіолетного майже не було.

Гавриш оглянувся: ліворуч і праворуч стояли непорушно матроси, вдивляючись бачно в обличчя капітана й Гавриша.

— Пождемо сімдесятки! — шепнув тихо капітан — і тоді уже безпечно можемо підхити.

В човні ставало щораз більш душно. Всі здержано й коротко віддихали, наче ждучи чогось. А це щось скривалося по чорних кутках човна, між ріжними ручками, підоймами, гаками, ручками — й чигало.

Різке біле світло вдарило в очі й спинилось. Решта світла погасла.

— Вісімдесят! — коротко й різко сказав Лемпе.

Гавриш глянув у бік моряків і хитнув головою. Закрутилися ручки, двигнулися підойми й знову задривав човен та цим разом сильніше. Ще кілька разів пробігла дрож човном і стало тихо.

— Давайте трохи повітря, а то подусимося зовсім! — сказав капітан і по хвилині холодне морське повітря наповнило човен.

— Втік нам кружляк! — звернувся капітан до моряків.

— Або ми йому! — усміхнувся Лемпе.

— А я уже йому й цукорка приготував! — шепнув Стройнич.

— Ще нам попаде не така рибка! — заспокоював Вуд.

— Ну, хлопці, доїжджаємо до нашої мети! — сказав капітан, дивлячись в секстанс. — Тепер увага! Я й поручник висядемо на беріг і пустимо ракету. При світлі побачите увесь бік острова, де й причалимо. Уважайте, щоб не було там більше осіб, як одна. Коли ж побачите когось другого, або якийсь вітрильник, так зараз же стріляти, розумієте?

— Так, — пане капітане! — відповів хор.

— Море порожнє, Лемпе?

— Вісімдесятка чиста, пане капітане!

— Ну й добре! Ти, Лемпе, сиди цілий час при апараті. Коли б щось підїжджало, пусти сирену, хоч я думаю, що ми швидше справимось, як треба. Ходім!

Вузесенькими східцями вийшли знову нагору. Легкий, але пронизливий вітер струснув Гавришем.

— Що Ви, змерзли? — заважив капітан.

— Ні, тільки якось ніяково! — відповів Гавриш.

— Пустяки! Човник і ракета є?

— Є, пане капітане!

— Вперед!

Стройнич висунувся вперед і швидко, разом з Вудом, розпростерли малий гумовий човник. На ясному, погідному небі ясніли зірки так, що ніч, хоч без місяця, була зовсім видна. Праворуч, недалеко бовваніла чорна пляма. Це був острів, таємна мета підводного човна 313.

Підводний човен тихо спинився. Хвилі залопотіли обабіч човна й замовкли. І якась дивна тиша зацарила довкруги, тільки десь далеко-далеко щось неначе гуділо.

— Море віддихає! — кажуть моряки.

Стройнич з Вудом натягнули сталеві пружини гумового човника, прикріпили маленькі весельця й спустили на воду. Човник кілька разів підскочив на хвилях і спинився.

— З Богом! — сказав капітан Штірліц і легко зійшов у човник. За ним Гавриш, якому Стройнич подав ракету.

Човник обважнів і не рухався.

Штірліц і Гавриш взяли весельця в руки й човник помчав до чорної плями, що бовваніла серед моря.

Не говорили нічого. Капітан бистро вдивлявся в острів, який швидко наближався й поволі набирав

щораз то гостріших обрисів, а Гавриш старався розгадати, чому йому якомсь так дивно-ніяково.

-- Все це ця глупа розмова про смерть! По якого біса завів цю цілу історію Штірліц! Бррр! Який у мене поганий посмак на душі!

Острів наближався щораз то більше. Вже можна було добачити скелі що неначе на зустріч людині простягали свої довгі рамена.

— А може щонебудь трапиться? — думав Гавриш. — Ну, й трапиться! Тим краще! Раз козі смерть! Навіщо роздумувати!

— Поручнику, у Вас є пістоля?

-- Так, — пане капітане!

-- Увага, наближаємось!

— Де висідаємо?

— Бачите цю відногу скелі? Праворуч, за нею, має бути добре місце до причалення, хоч кілька кроків мусітимем іти ще морем. Нам то, думаю, не зашкодить!

— Я теж так думаю! — погодився Гавриш — і подумав: ну й схвильований я до чорта, як ніколи!

Човник минув відногу скали, зручно завернув праворуч і нагло під дном щось захрупотіло.

— Вже! — сказав півголосом капітан.

Видобув з кишені ліхтарку й кинув сніп світла на скалу.

Скала занурювалась в море яких десять кроків перед ними. Спад був легкий, лагідний.

Човник спинився. Капітан обшукав навколо ліхтаркою й звернувся до Гавриша.

— Поручнику, Ви залишитесь тут. Я піду наперед і коли побачите, що я три рази раз-по-раз даю Вам світляний знак ліхтаркою, випустіть ракету, звичайно, на острів.

— Так, пане капітане! А на випадок небезпеки?

— Як звичайно, стріл!

— Так, пане капітане!

Капітан зручно переступив стіну човника й тримаючи в одній руці пістолю, а в другій ліхтарку, пішов морем. Човник захолітався, а від нього, аж до самого острова блисла срібна стежинка по морі. Стежинка звужувалась щораз то більше, більше і врешті зникла, розсипуючись срібlistими каплями.

Щось захлюпотіло важко біля човника й якісь світячі очі спинилися проти Гавриша.

Але Гавриш не звертав уваги на риби, що дивувались невиданому нічному гостеві. Він пильно вдивлявся в темні обриси острова, а серце якось дивно щеміло.

— Щось буде! — шепнув до себе. — Щось буде!

Три коротенькі вогники заблисли в темніні острова й погасли.

Гавриш підніс вгору ракету, зірвав печать й кинув на острів.

Засвістило й зашипіло пронизливо й над островом появилася вогненний стовп. В яркому, червоному світлі ракети через кілька хвилин можна було докладно бачити нагу скелю коло човника, капітана, що стояв на якомусь горбі й дивився перед себе, ген далі горби й горбки порослі карловатими деревами й низькими кущами, а далеко-далеко нагі шпилі скал порізані чорними дебрами.

Пустарем і самотністю повіяло з острова.

Ракета згасла й чорна пітьма заслонила перед очима Гавриша острів.

Серце в грудях щеміло.

— Щось буде! Щось буде!

Гавриш заплющив очі, щоб звикнути до пітьми. Довкруги човника щось хлюпотіло, добивалося до нього, неначе хотіло влізти туди. Гавриш надслухував уважно, чи не грюкне стріл. Але й на морі й на острові

царила тишина. Тільки серце в грудях било неймовірно швидко.

Хвилини минали поволі, як вічність. Гавриш непорушно стояв у човнику й ждав.

І врешті, наче б з боку острова, почувлися якісь голоси. Спершу невиразно, мов дзичання мухи, згодом щораз то ближчі, людські. Гавриш напружив слух. Так, це говорили між собою люди. Чоловік і жінка. Капітан і...

— Треба бути осторожним! Ця жінка справді, як каже Вуд, може нам принести нещастя!

Голоси, хоч стишені, можна було докладно розрізнити. Говорила жінка. Капітан кинув якесь запитання, жінка у відповідь йому розказувала.

І нагло цілу істоту Гавриша прошибла думка:

— Голос цієї жінки! Такий знайомий голос?! Хто це??

Вода захлюпотіла під ногами йдучих.

Голоси вмовкли.

— Голос цієї жінки! Такий знайомий, близький голос!

Дві тіні наближалися до човника. Заблисла ліхтарка капітана й цілий рій рибок розприсся під ногами.

— Прощу, сюди! — сказав капітан і засвітив ліхтаркою.

Струнка постать пішла попереду, звинно переступила стінку човника й, не приймаючи руки Гавриша, мовчки подякувала рухом голови.

За нею станув у човнику капітан.

— Готово, поручнику! Ідемо!

Човник захитався, кілька разів сильно потер об камінці дном і врешті помчав по хвилях. На переді стояв Гавриш, позаду нього гостя, останній капітан.

І Гавриш чув, що за ним стоїть хтось дуже-дуже

йому близький. Їхали мовчки, мовчки спинились біля підводного човна.

Капітан засвітив ліхтарку, моряки засвітили свої. Гавриш вискочив з човника, обернувся і подав руку гості. І в світлі ліхтарок побачив обличчя своєї дружини.

Вона бистро глянула на нього й не помічаючи його збентеження, подала йому свою руку. Зручно скочила й сказала тихо:

— Дякую.

Моряки мовчки вклонились.

— Пане поручнику, передаю Вам службу! — сказав капітан Штірліц і звертаючись до гості, додав:

— Прошу за мною.

— Так, пане капітане! — відповів поручник Гавриш і неначе чиясь зимна долоня стиснула йому горло.

III. РОЗДІЛ

Про те, як часом важко вияснити деякі загадки

Комісар поліції подякував за папіроску, закурив і втягнувши глибоко дим, спитав:

— А чим Ви собі це можете пояснити, пане докторе?

Д-р Варде хвилинку призадумався.

— Чим? — відповів питанням. — Повірте, я рішуче не нахожу ніякої відповіді на це питання. Я спершу думав, що це може якась брудна конкуренція, якась особиста помста, але...

І д-р Варде замовк.

Комісар поліції пильно дивився в очі докторові Варде.

— Але? — спитав.

— Але, — докінчував Варде — але просто не можу собі уявити, що до цієї міри упала мораль в людини, щоб вона аж таке могла зробити... З конкуренційних причин?!... Неймовірно!

— Тааак! — кинув кризь зуби комісар. — Воно справді було б трохи надто гостро... Але — і тут знову комісар глибоко втягнув дим папіроски, — неможливе воно не є. А чи можна вас спитати, чи може є у вас деякі підозріння на когось?? Я, звичайно, думаю про лікарський світ.

— Рішуче ні! — твердо заявив Варде. — На нікого не маю ніяких підозрінь. І виключаю, щоб хтось із лікарів міг подібне зробити.

— А з ваших особистих ворогів?

— Мушу признатися Вам, пане комісарє, що у мене немає, звичайно, аж до цієї міри, таких особистих ворогів. Я займаюсь у першу чергу науковою сторінкою і як бачите — і тут д-р Варде показав на книжки, які стояли в нього в скляній шафці — можу вже похвалитись малим дорібком науковим, значить, мої вороги це наукові дискусії, спори, рецензії, але люди?! Ні, рішуче ні! А ще й люди науки!

Комісар поліції встав з крісла, підійшов до шафки й уважно розглядав написи на хребтах книжок. По хвилині знову підійшов до бюрка, здусив папіроску в попельничці й спитав:

— А як Ви цього вечора виходили з дому, Ви не завважили нічого підозрілого?

— Нічогосінько.

— А може щось уйшло Вашої уваги?

— Не перечу, бо я чуюся надто безпечним і ніякої вини не маю за собою. Я міг тим самим щось не добачити.

— А чи цього вечора Ви мали багато хворих?

— Зараз можу Вам сказати.

І Варде витягнув зі шухляди записник, перекинув декілька сторінок і по хвилині відповів:

— П'ятеро.

— Чи можу знати прізвища?

Варде глянув допитливо на комісаря.

— Будьте спокійні, пане докторе, — усміхнувся комісар. — Я пошаную Вашу лікарську тайну.

— Прошу! — усміхнувся Варде й подав записник комісарєві.

Цей уважно переписав собі прізвища зі записника на куску паперу й сховав папір до кишені.

— Вибачте, що я Вас томлю, докторе, але це вже останнє питання. Ви вертались до хати у двох?

— Так. Зі мною був маляр, професор Войницький, мій друг, який приїхав сюди з Парижа на кілька днів. Комісар поліції хитнув потакуюче головою.

— Так. Це згоджується. Він живе у Вас?

— Так.

— А коли він виїжджає?

— Войницький думав залишитись тут довше, але з уваги на цей випадок, який зовсім попсув йому настрій, хоче їхати цими днями.

— Чи міг би я просити його ще раз зайти до мене? На кілька хвилин. Я дуже перепрошую, що його турбую, але мені хотілося б завдати йому ще одно питання. А може можна з ним тепер говорити?

— Прошу дуже, якщо він є, я зараз же його попрошу. Вибачте! — і д-р Варде швидко вийшов з кімнати.

Комісар витягнув нову папіроску, закурив і почав поводити по кімнаті. По хвилині ввійшов Варде.

— На жаль, Войницького немає. Але я йому скажу й він зараз же зголоситься до Вас, пане комісаре. Таки ще завтра ранком.

— Може краще пополудні. Не знаю, чи завтра ранком я буду міг з ним говорити.

— Добре! Врешті він перед тим зателефонує до Вас.

— Так, це буде найкраще.

— А тепер черга на мене, пане комісаре, завдати Вам питання, якщо, звичайно, дозволите...

— Будь ласка, як тільки зможу Вам відповісти, з приємністю Вам відповім.

— Що Ви думаєте про цей випадок?

— Одверто Вам кажучи, випадок дуже цікавий, бо дуже загадочний, а кожна загадка манить і притягає. Бже те саме, що два рази під дверима Вашого мешкання лежить труп, про якого існування Ви навіть у сні не снили — незвичайно цікаве. Що один і другий труп замордовані цим самим способом — шпилька в серце —

доказувало б, що це одна й ця сама рука це робила, чи радше одна й ця сама організація. Що один і другий труп має в кишенях убрання гроші, й то навіть досить поважні суми, доказує, що дані вбивства не мають нічого спільного з грабіжжю чи рабунком, значить, підложжя вбивства зовсім інше й урешті, що найцікавіше, трупи одного й другого мужчины, вбитих деінде, хтось приносить у ночі під двері Вашого мешкання. Отже тут рівночасно є дві загадки: хто приносить, а вслід за тим, чому приносить і друге — хто їх вбив і завіщо їх вбив.

— І, якщо можна спитати, яка Ваша думка, пане комісаре?

— Ну, я ще скристалізованої думки про це не маю, щиро Вас можу впевнити. Ми щойно в початках слідства, отже виключено, щоб можна було уже подати, навіть приблизно, якусь розвязку.

— На всякий випадок, хтось завзявся на мене! — зітхнув д-р Варде й підійшовши до сучка в стіні, натиснув його.

Ясне світло залило кімнату.

Комісар глянув на годинник.

— Ну, час мені уже йти, вибачте, що я Вас мучу, пане докторе, але ми тепер уже спільно мусимо працювати, лучить нас одна справа.

— Дай, Боже, щоб Вам удалось її як найшвидше розвязати, пане комісаре! — усміхнувся д-р Варде. — Що правда, співпраця з поліцією ніколи мене не манила, але що робити!

Комісар теж усміхнувся.

— Так, наша професія не належить до найприємніших, але не завжди користь може йти в парі з приємністю! Правда? Всього кращого, пане докторе! Спіть спокійно й будьте терпеливі. Наш найкращий детектив — випадок — допоможе нам найти розвязку у Вашій справі.

— Вибачте, я не розумію. Який випадок?

— То так, пане докторе, знайте, що поліція ніколи не найшла б винувників чи то вбивства, чи грабежі, чи якогонебудь злочину, якби не випадок. Тайну розкриває завжди випадок, дуже рідко людський розум. І всі найважчі, найбільш поплутані загадки завжди “випадково” розв’язуються.

— Справді? — спитав здивований Варде.

— Серйозно! Кримінальна література, а вона, як Вам відомо, дуже богата й, на мою думку, хто зна, чи не найцікавіша література в світі, випадок зве інакше, але якби його не звати, він залишається завжди випадком.

— Зацікавлюєте мене, пане комісарє!

— Дуже тішуся з цього, пане докторе, й дуже мені буде приємно зацікавити Вас цією науковою ділянкою, якої Ви ще мабуть не знаєте.

— Скажіть, будь ласка, ще мені, як інакше, поскільки я не помиляюся, то Ви думаєте тут про наукове означення, як інакше Ви звете випадок?

Комісар поволі підійшов до дверей і поклав руку на клямку.

— Кара Божа! — сказав поволі й виразно.

Д-р Варде бачно глянув йому в вічі.

— Ви в те вірите, пане комісарє.

— Ні, — заперечив комісар, усміхаючись — я в те не вірю, я це знаю і мав на це докази.

— Невже?

— Ще й скільки! Колись, при нагоді, якщо дозволите, пане докторе, я з приємністю побалакаю з Вами про це. Та на разі бувайте! Я й так заговорився з Вами.

— Широ дякую, пане комісарє, до побачення... Але, чуєте, хтось увійшов у сні, невже Войницький? Дозвольте, я погляну. — І д-р Варде відчинив двері до сінєй. — Так, це він! Ходи ближче, Пер, Ти саме добре прийшов.

І звертаючись до комісаря Варде додав:

— Таки добре сталося, що ми заговорились. Ось Вам і професор Войницький.

І побачивши входячого поневолі спитав:

— А в тебе чому такий поважний вид? Знову щось сталося?

Войницький мовчки кивком голови звитався з комісарем:

— Пане комісарє, тим разом уже не при дверях мешкання, а тільки на долі, при вході до камениці, сидить труп жінки.

Варде поневолі здригнувся, обличчя комісаря миттю неначе скамяніло й він сухо звернувся до Варде й Войницького, показуючи на двері:

— Йдемо!

Мовчки вийшли з мешкання і коли Варде хотів зачинити двері, комісар здержав його рукою:

— Залишіться тут, я погляну на трупа й зараз же прийду. Не треба звертати уваги. Якби хтось сходив згори — й тут показав на сходи, що вели на горішні поверхи камениці — прошу його задержати.

І швидко збіг сходами в долину.

Варде нахилився до Войницького й тихо спитав:

— Хто?

Войницький глянув у слід комісареві й кинув крізь зуби:

— О-313.

Варде мовчки закусив уста й брови його збіглися в лук.

Комісар швидко йшов сходами вгору.

— Прощу! — вказав рухом руки двері до мешкання. Ввійшли мовчки до середини. Комісар звернувся до Варде:

— Дозвольте зателефонувати, докторе?

-- Будь ласка!

Швидко накрутив числа й притулив слухавку телефону до вуха:

— Говорить комісар Шар. Вишліть мені зараз двох агентів на вулицю Повного Місяця ч. 7 до канцелярії д-ра Варде. На жінку, яка сидить на східцях біля брами, хай вони не звертають уваги. Що? Так, поліційним автом. Але зараз же! Негайно!

Відложив слухавку, мовчки витягнув папіросницю й, відчинивши її, почаствував Варде й Войницького.

Мовчки закурили.

— І що тепер, комісаре? — зітхнув Варде, перериваючи мовчанку.

— Нічого! — спокійно й сухо відповів комісар Шар. — Панове завтра перед 12-ою вполудне будуть ласкаві зайти до в'язничної просекторії. Там я Вас буду ждати. А крім цього Ви, докторе, дістанете охорону.

— Тут, в мешканню?

— Ні, перед хатою. Я вже сумніваюся, чи Вам хтось у четверте підкине трупа, але обережність не пошкодить. Організація, з якою маємо до діла, є більш сильна, як я думав.

— Думаєте, що це організація?

— Безумовно! І — тут комісар Шар глянув бачно на д-ра Варде — будьте обережні!

— Як Ви це розумієте, пане комісаре?

— Просто! Три рази Вас попереджено — я певен, що смерть цієї жінки наступила в наслідок шпильки в серці — врешті завтра про це дізнається, панове, — три рази Вас попереджено, отже уважайте на себе!

— Але ж при чому тут я? — розвів руками д-р Варде.

— Сумніваюся, чи це торкається професора Войницького. Хоч не є виключене!

— Я завтра виїжджаю! — сказав рішуче Войницький.

— Теж не раджу! — відповів комісар. — На Вашому місці я тільки змінив би мешкання. Врешті, па-

нове, завтра порадимось. Якщо бажаєте, я можу Вам дати одного з моїх службовців сьогодні на ніч.

— Якщо Ваша ласка, пане комісар, то дуже прошу! — сказав Варде.

— Дуже радо! — Комісар взяв знову слухавку до рук і накручуючи число, з усмішкою звернувся до д-ра Варде:

— І дам Вам військового розвідчика. Дуже талановита людина й зацікавлена Вашим випадком.

Войницький і Варде мовчки порозумілись очима.

— Пан полковник? — спитав у слухавку комісар Шар. — Вечір добрий, пане полковнику, тут Шар, вибачте, що Вас турбую, але я просив би Вас, щоб у відомій Вам справі „Варде“ міг „313“ у нього сьогодні ночувати... Ви догадуєтесь? Так, уже число 3... Прошу? Ні, тим разом жінка... Я теж маю таке вражіння... Прошу? Так, дуже Вам сердечно дякую!... Безумовно!... Докладно!... Прошу дуже, я зараз спитаю! — і затуливши рукою слухавку, комісар спитав Варде:

— Коли Ви бажаєте, докторе, щоб агент до Вас прийшов?

Д-р Варде глянув на годинник:

— Може між 11-ою і 12-ою вночі.

— Між 11-ою і 12-ою вночі, пане полковнику! — повторив у слухавку комісар Шар. — Так!... Сердечно дякую! Добраніч!

— Полагоджене! — сказав комісар, кладучи слухавку на вилки телефону.

— Дякую дуже! — сказав тихо Варде. — Але чудне число має цей агент... „313“!

— Він собі сам його вибрав! — усміхнувся комісар. — Мовляв, „13“ приносить щастя!

Дзвінок пронизливо задзвонив у снігах.

— От, і мої! — сказав комісар. — Так, всього кращого панам, спокійно спить, а повірте, виграна буде наша! Добраніч і до побачення завтра вполудне!

— До побачення! Добраніч!

Д-р Варде відвів комісаря до сіней і відчинив двері. В порозі стояло двох високих мужчин, які побачивши комісаря, струнко випрямились.

— Добрий вечір! — звитався з ними комісар і — звертаючись до д-ра Варде — сказав:

— Добраніч!

— Добраніч! — відповів Варде й зачинив двері. Поволі згасив світло в сінях і повільним, неначе важким кроком, увійшов у свій кабінет.

Войницький тримав вечірне видання „Експрес“-у в руках.

— Ти вже читав його? — спитав.

— Ні! — відповів Варде.

— Тому я його Тобі приніс, — сказав Войницький і показав пальцем новинку, надруковану дрібненьким друком внизу сторінки.

„Дослідчий французький кружляк „Люї XII.“, який під цю пору перебуває на Тихому океані недалечко островів Манігікі, прийняв на поклад білу жінку, що дві доби боролась із хвилями на повному морі. Жінка непритомна, хоч фізичний стан її задовільний. Згодом, це одна із жертв залоги розбитих бурєю рибачьких човнів“ — прочитав у голос Варде.

Вдивляючись в газету, Варде похитав головою:

— Прекрасно! Правда О-313 вбита, фальшива О-313 є уже на місці призначення, а член військової розвідки полковника Різа має число 313, бо воно йому принесе щастя... Що ж ти на це, достойний секретаре?

Войницький підійшов до вікна й, вдивляючись в темінь ночі, сказав:

— Для повного образу бракує ще, щоб цієї ночі в мешканню д-ра Варде вбито агента військової розвідки, встромивши йому шпильку в серце.

IV. РОЗДІЛ

Про те, що діялося в кабіні на панцернику „Люї XII“?

Довгий час лежала тихо із заплющеними очима, не ворухнувшись навіть. Хтось, дивлячись на неї, ніколи б не сказав, що вона не спить. І хоч дуже цікаво було розплющити очі й подивитися, де вона є, із осторожності не зробила цього. Ще не була певна себе, чи відповідатиме на питання так, як треба.

Голова не боліла, тільки була дуже важка. І хоч голова лежала на подушці (щось м'яке під головою — це була напевно подушка!) і не рухалася, чула її тягар. І мабуть ледве, чи вдалося б їй піднести її.

Повторювала в думках вивчену лекцію: говорити по-англійськи, зветься Смитс, Гльорія Смитс, приїхала на Манігікі до свого кузена Джона Смитса, сина Геррія Смитса, з Англії. Уроджена в південно-східному графстві Англії, Кент, недалеко Мейдстон. (Запам'ятати: зелені горбки й збіжжя, збіжжя, неначе на Україні). Виховалась у Зєдинених Державах Америки (тому то в неї легенький амер. акцент) над рікою Огайо, в стейті Кентакі. Незаміжна, богата. Їхали на ловлю риб, вихор перевернув човно, затонули: Джон, якийсь тубилець, якого прізвища не знає й вона. Джон віддав їй рятунковий пояс, єдиний, який вони взяли зі собою, бо ніхто не сподівався, що їхня прогулька так трагічно скінчиться.

...А як захотять її зараз же відвезти до дому? Ні,

ще надто ослаблена. Не зможе їхати, не має сили. Може за кілька днів подужає, а тоді...

...Так, докладно кажучи, більш як тиждень, 10 днів, залишається їй до диспозиції...

І легко зітхнула.

...Важка робота. І голова така важка...

Дуже-дуже поволі розплющила очі й скрізь вузьенькі щілинки намагалась зорієнтуватись, де вона є: що на великому, а може радше важкому кораблі, це певне, відчула це зразу. І крізь щілинку розплющених очей побачила малу, зовсім біло розмальовану корабельну кабіну. Лежала на ліжку. Біля неї стояв маленький білий столик і такий же білий стілець. На столику якісь пляшечки й коробочка. А праворуч було вікно, округле, невеличке, яке щохвилини ззовні заливала вода. І хоч десь далеко, внизу чи з боків гуділи машини, корабель стояв, незаметно хитаючись.

В кабіні не було нікого.

Розплющила очі широко, бачно кинула зором докруги, завважила, що ліворуч ліжка є неначе якісь дверцятка (мабуть шафка — подумала —) і заплющила очі знову. Вигідніше було їй лежати із заплющеними очима.

Довкруги було тихо-тихо й якби не гул машин і легкий плюскіт води, що билась об вікно, можна було подумати, що це якась санаторія.

І на мить хотілося їй заснути, так сильно-сильно заснути, щоб проспати весь цей час, призначений на роботу на панцернику „Люї XII“.

— А може це не „Люї XII“? — майнула думка. — Може якийсь інший пароплав вирятував мене?

Хоч дуже хотілося спати, (так як колись, уже давно, коли йшлося на „мамине ліжко“!) старалась пригадати все, як було.

— Мушу пригадати докладно все, бо можу зробити дурницю. А ще хочеться жити! Особливо тепер!

— Як їхалось на пароплаві „Лідо“, неважне, очікування на острові, поки прибуло „313“, неважне, зустріч з Данком — — —

Призадумалась:

— Ні, пізніше відтворю собі цілу розмову з Данком. Тепер найважливіше відтворити собі все від того часу, коли мене кинено в море, в ночі, поблизу „Люї XII“. Ага! Ще передтим розмова з капітаном Штірліцом, щоб не забути: Гльорія Смитс існує справді, але напередодні знайдення мене, її схоплено й завезено в безпечне місце. Сидітиме там поти, поки я не скінчу призначеної роботи. Так само Джон сидить у безпечній криївці й жде, поки я поладнаю усе. Рибацького човна визичено в публичній визичальні човнів і двох мужчин (в тому один тубилець) й одна дівчина їдуть собі тепер на „313“ у невідоме. Човен затоплено. Мав він число 17. Це все в порядку. В ночі кинено мене в море й „313“ занурився і шез. (Щоб не забути: дістатися за всяку ціну до інженера Шеніє, бо в нього є тайна винаходу „променів смерти“. Шеніє — не забути: Шеніє!)

— Я плила, здається, дуже довго. Штірліц сказав, що підводний човен увесь час кружлятиме коло мене, хай я не боюся нічого, бо всі моряки з „313“ є на поготивлю рятувати мене. Але я не бачила човна. Тільки дуже-дуже далеко я бачила якусь чорну масу й неначе світлячки коло неї. Знявся вихор, мною почали кидати хвилі й я почала кричати. І нагло я вдарила об щось головою і зомліла.

Пробувала пригадати:

— Об що я вдарила?

Ніяк не пригадувала:

— Було дуже темно, я нічого не бачила.

Розплющила очі й поневолі піднесла руку до болючого місця: рука натрапила на бандаж.

— От, чому мене так болить голова! — подумала.

— А чи я щось мала коло себе?

— Здається нічого. Гроші були в шкіряному гаманці в кишені блюзки, значить повинні там бути. Врешті, якби пропали, це дурниця. Радієву скриночку я залишила Данкові. А більш нічого при мені не було.

— Виходило б, усе в порядку! Щоб тільки могла я пригадати, об що я так сильно вдарилась?! А врешті, розкажу все, так як було.

І знову заплющила очі.

— Таки справді я дуже втомлена.

Намагалася нічого не думати. І нагло почула, що хтось є біля неї, хтось дивиться на неї. Зусиллям волі опанувала себе, щоб не розплющити очей. Та в цьому ж моменті чийсь палець торкнувся повіки її ока й підніс її до гори.

Відчинила очі.

Побачила перед собою обличчя нахиленого мужчини, який пильно крізь грубі, здавалося, скла окулярів дивився на неї.

Усміхнулась легко.

— Добрий день! — сказала по англійськи тихим голосом.

Обличчя мужчини розяснилося в широкій усмішці.

— Ох, Мон Діе! — закликав по французьки і зараз же почав говорити англійською мовою. — Який я щасливий, що Ви живі!

Тиха радість опанувала її: мужчина заговорив спершу по французьки, значить, вона на французькому кораблі.

Витягнула з-під покривала руку до мужчини:

— Дякую Вам, що Ви мені привернули життя!

Мужчина сердечно узяв її долоню в обі свої руки.

— Це наш обов'язок, від цього ми лікарі. А називаюся я д-р Треніє і є тут лікарем.

— Моє прізвище Гльорія Смитс.

— Дуже тішуся, Ви навіть самі не знаєте, як ми всі журились Вами.

Усміхнулася.

— Я дуже вдячна Вам усім, хоч далєбі ще не знаю, де я є і хто мені врятував життя.

— Нічого, згодом усе знатимете, а тепер, будь ласка, дайте мені свій живчик послухати. І хвилинку спокою.

Гляділа з усмішкою на лікаря. Вдягнений в біле цивільне вбрання, низький, огрядний, легко лисавий, з грубими окулярами на блакитних, великих, добрячих очах, зразу ж збуджував довіря.

— Мусить бути великий добряга! — подумала.

А лікар держав палець на живчику її руки і дивився на свій малий ручний годинник.

— Е, то ми майже уже зовсім здорові! — сказав усміхнено й легко поклав її руку на ліжко.

— Ще трошки відпочинку й навіть в танок підемо.

— Перше танго тільки з Вами, докторе! — пробувала зажартувати.

Розвів комічно руками, присунув собі стілець ближче до ліжка й сідаючи на ньому сказав:

— Танга не танцюю. Танцюю тільки булі-булі.

— Не розумію! — шепнула. — Що це таке?

— Ви не знаєте, що це є булі-булі? Прекрасний танок. Танцюють його тільки первісні дикі австралійські племена. І дуже легкий: кладеться животом на землю, підносяться ноги й руки до гори й співається при тому „булі-булі“ вимахуючи руками й ногами, аж поки сили стане. Тремон завжди каже, що цей танок це єдиний лік на мій надто великий живіт.

І д-р Треніє поклепав себе по животі, добродушно усміхаючись.

— Вибачте, — а хто це Тремон? — спитала.

Схопився зі стільця.

— О! Бачите! А він же ж і післав мене до Вас, щоб дізнатись, як з Вами! А я зовсім забув! Хвилиночку, я зараз його приведу сюди.

Витягнула до нього руку.

— Докторе! — Ви дуже милі — — —

— Це так усі говорять до мене з початку! — замахав руками. — Але коли мене ближче пізнають, то вже інакше говорять. Хвилиночку, я зараз приведу Тремона.

— Докторе, вибачте, але я ще досі не знаю, хто це Тремон?

Треніє здивувався:

— Не знаєте! О! Правда! Я забув Вам сказати! Ясно, що не знаєте! Тремон це капітан нашого кружляка. Дуже порядна людина, не зважаючи на те, що капітан.

Щиро усміхнулася:

— Не зважаючи на те? — повторила.

— Еге ж! Але я вже йду! Хвилиночку! Зараз приходжу з Тремоном.

І Треніє, швидко замахавши руками, вийшов з кабіни.

Відпроварила його зором аж до дверей і чогось їй стало легко. Наче б і голова перестала боліти й все тіло було відпочате, а все минуле здавалося якимсь далеким сном.

Заплющила очі.

— Не вільно мені піддаватись. Не вільно!

І крізь заплющені повіки немов побачила Самуїла Несторовича, Давида Ісаковича, товаришку Рехес і ту, завдяки смерті якої, находилася тут, на цьому ліжку.

— Не вільно піддаватися! Не вільно!

А десь далеко-далеко гугнявів голос Самуїла Несторовича:

— „Я хочу, щоб Ви заслужились для нашої батьківщини. Мені пощастило переконати Давида Ісаковича, що до цього найкраще надається Ви. Надіюсь, що Ви не посоромите мене“. І рука Самуїла Несторовича замаяла в повітрі.

Натягнула ковдру, бо здавалося їй, що нагло якесь холодне повітря наповнило її маленьку біду кімнатку.

В двері застукали.

— Прошу! — відповіла й відчинила очі.

Двері відчинилися і в кімнату ввійшов високий, стрункий мужчина в білому капітанському однострою і переступивши поріг, спинився.

— Чи можна? — спитав низьким, приємним голосом.

Зі заду вихилився д-р Треніє.

— Кого Ви питаєте, капітане, „чи можна“? Я тут рішаю! Але дозвольте, пані, що я, як старий Ваш приятель познайомлю Вас із моїм ще старшим приятелем: капітан Юліян Тремон — панна Гльорія Смитс.

Усміхнулася і, поволі простягаючи руку до капітана, промовила:

— Дуже тішуся, що Вас бачу, капітане, тим більше тішуся, що можу Вам особисто щиро подякувати за те, що Ви вчинили для мене.

Капітан легко схилив голову, м'яко стискаючи в своїй широкій долоні її руку:

— Те, що ми вчинили для Вас, панно Гльоріє, є звичайним нашим обов'язком і нема що дякувати. Ми незвичайно радіємо, що нам вдалось Вас вирвати з обіймів океану.

— Дуже приємні обійми! — похитав головою Треніє. — Незвичайно милі!

Задержала свою руку в його долоні й пильно вдивляючись в його очі шепнула:

— Мені так не хотілося вмирати! Дуже-дуже дякую...

Бачила його сірі, неначе запавутинені очі, великий характеристичний ніс, енергійне підборіддя і високе чоло, на яке спадало непослушне русяве волосся.

— Не буде йому більше, як тридцятькілька років... — майнула думка.

Легко висунула свою руку з його долоні й вказуючи рукою на місце у своїх ніг, попросила:

— Будь ласка, панове, сідайте. Вибачте, що в мене тільки один стілець і ліжко!

— За те повинен соромитись тільки капітан Тремон! — кинув Треніє, сідаючи на стілець.

Тремон сів на краєчку ліжка й звертаючись до Треніє, живо заперечив:

— Рішуче ні! — Шпиталь належить до лікаря і за всі предмети, живий і мертвий інвентар, відповідає лікар, а не капітан.

— А до якого інвентаря Ви мене, докторе, зачисляєте? — спитала, звертаючись до Треніє.

Лікар пильно глянув на неї.

— До непередбаченого! — відповів щиро й безпосередньо.

Всі трое засміялись.

— Включно з коштами! — докинула сміючись.

— Ну, то ще найменше! Страх, чи Ви будете жити, був більший від коштів. Чи Ви собі уявляєте — спитав нахилиючись до ліжка Треніє — яка це була б сензація для вічно голодних репортерів газет: смерть жінки на військовому кружляку!??

Глянула пильно на капітана:

— Якто? То я є на військовому кружляку?

— Так! — хитнув потакуюче головою капітан. — Ви є на французькому військовому кружляку „Люї XII“.

— Уявляєте? — додав Треніє. — Військо, гармати, бомби, ракетні літаки й Ви. Але в тому всьому є одна злагіднююча обставина, що це є військово-дослідчий кружляк, а не звичайний собі панцерник.

Глянула свавільно на капітана:

— Значить, можна було б мій побут оправдати тим, що жінка була предметом досліду.

— Хіба навпаки! — сказав тихо Треніє.

І знову всі трое сердечно розсміялись.

Треніє підніс руку:

— Але тепер, мої панство, розмову кінчаємо. Ви є надто змучені, щоб Вас ще втомляти розмовою. Я зараз пришлю Вам трохи гарячого буліону, прошу зісти й спати аж до завтра. Я ще сьогодні зайду Вас відвідати — —

— І я теж! — докинув капітан.

— Виключене! Пацієнтка потребує спокою, а капітани кораблів завжди й всюди вносять неспокій — —

— За винятком капітана Трємона! — піднесла руку.

— Дякую! — схилив голову в поклоні Трємон.

— Можете собі взаємно дякувати, скільки хочете, але я до пацієнтки нікого не пущу. А на дверях поставлю варту! І кінець!

— Ова! — свавільно похитав головою капітан Трємон. — Хотів би я бачити моряка, який би мене не пустив!

— А хто сказав, що шпиталь і все, що в ньому, належить до лікаря? — спитав Треніє.

— Шпиталь так, але не моряки. Якби ти поставив біля дверей якусь сестру милосердя, то я мусів би її слухати, але моряка не буду.

— То я сам сяду перед дверми кабіни й буду сидіти цілу ніч. Хай хтось поважиться ввійти! — жартував д-р Треніє.

— Піддаюся! — підніс обі руки Трємон і встав з ліжка.

З усмішкою дивилася на цих двох військових старшин, які на повному морі, в кабіні військового кружка вели розмову й почувалися так, як в якійсь вибагливій палаті серед безжурного товариства.

— Які вони відмінні від того світу, звідкіля я прийшла! — подумала.

— Ви мабуть теж піддаєтесь? — спитав капітан.

Насилу опанувала думки.

— Ледве, чи на цьому кружляку можна мати свободну волю — сказала й хотіла хитнути головою та враз скривилася від проймаючого болю.

— Що Вам? — схвилювався Треніє, нахилиючись над нею.

— Нічого. Від руху заболіла голова. Вибачте!

— О, безумовно. Ви ще довго терпітимете болі голови. Але я зараз перешлю Вам порошки, після буліону прошу взяти один і заснути. А завтра вже буде добре.

— Дякую! Я хотіла Вас ще спитати... —

— Не вільно говорити більше! — перервав лікар. — Можна буде говорити аж завтра!

— Слухаю! — шепнула тихо й усміхнулась.

— Оце добре! Гарна дівчинка, слухняна! Ми відходимо, а завтра прийдемо знову й хто зна, може навіть і трохи на поклад вийдемо. І спокійно спати. До побачення!

— До побачення! — усміхнулася і її усмішка відпровадила їх до дверей. І давно вже зачинилися за ними двері кабіни, а усмішка не сходила з її обличчя.

— А щоб то було, коли б Ірина Прокопівна загинула у хвилях моря, а Гльорія Смітс залишилася при життю? — мигнула думка.

І неначе у відповідь, в невеличкому, округлому віконці, яке що хвилини з-зовні заливала зелена морська вода, появилось викривлене злістю обличчя Самуїла Несторовича. Зимна дрож пробігла її тілом, хотіла крикнути й схопилася з ліжка. І нагло в голові щось жахливо, діймаюче запекло, в очах потемніло й безвладне тіло скотилося з ліжка на долівку.

V. РОЗДІЛ

Про те, що завжди найкращі новинки мають голярі

Д-р Варде витер рушником руки, повісив рушник на ручку й вийшов з лазнички до кімнати. Глянув через вікно на дахи Парижа й почав свистати тихенько мелодію із такої відомої колись фільми „Під дахами Парижа“.

Опанував його якийсь милий настрій.

— Може тому, що я в Парижі? — подумав.

Поволі почав вязати краватку перед зеркалом, уже півголосно підспівуючи мелодію із фільми, коли нагло злегка постукано в двері.

— Хто там? — спитав голосно.

— Це я, кімнатна! — відповів жіночий голос.

Варде закінчив вязати краватку, підійшов до дверей і обернув ключем.

— Прошу!

В кімнату ввійшла молода послугачка й подала на таці листа.

— Це приніс післанець. Він жде. Чи буде відповідь? — спитала.

Варде розірвав коперту листа й витягнув папір:

„Можу бути щойно через годину. Якби Ти не міг, передай через післанця вістку, де Тебе шукати. В“ — прочитав мовчки.

— Дякую, не буде відповіді! — сказав у голос. — сягнув до кишені штанів і витягнув декілька дрібних монет.

— Це для післанця, а це для Вас. А як Вас звати?

— Белля! — відповіла, дякуючи уклоном, послугачка.

— Маєте відповідне ім'я! — усміхнувся. — Бо справді заслуговуєте на ім'я „гарна“.

Темне смугляве обличчя чорнявки злегка зачервонілось, вона швидко вклонилась і вибігла з кімнати.

— Ну! — засміявся в голос. — Щоб ти вже аж така була соромлива, в це не повірю!

Глянув у зеркало, поправив краватку, відчинив шафу й витягнув звідтам малу ручну валізочку, відчинив її і спинився: речі були покладані інакше, як він їх сьогодні ранком залишив, виходячи на місто.

— Угум! — сказав півголосом до себе.

— Помилитися я не міг, бо хусточка до носа монограмом була звернена праворуч, а не ліворуч! — подумав. — Врешті зараз же сконтролюємо.

З кишені сурдута витягнув маленький фодографічний апарат, відчинив його, відповідно уставив і сфотографував усі речі у валізці. Потім закрутив фільму, замкнув апарат і сховав у кишеню.

Витягнув з валізки чисту хусточку, що лежала зверху, підійшов до стола, на якому лежали коперти й чистий листовий папір і в одну з цих коперт вложив уважно хусточку та сховав у кишеню.

Замкнув валізку на ключ і поклав знову в шафу. Потому закуривши цигаретку з веселою усмішкою на обличчі відчинив двері на коридор, вийшов, замкнув їх на ключ й стоячи при вході до вінди, легенько підсвистував.

По хвилині на долині, підійшов до льожі портієра:

— Вибачте, я завтра їду. Чи могли б Ви мені приготувати рахунок на 10-ту ранком? — спитав, передаючи ключ від кімнати.

Портієр кинув оком на бляшку з числом прикріплену до ключа:

— Прошу дуже.

— І ще одно! Чи завтра ранком матиме службу теж ця сама кімнатна, що сьогодні? Бо я хотів би їй залишити дещо „на чай“ за прислугу.

Портієр ще раз поглянув на бляшку з числом і перекинув якийсь список, який лежав побіч на прилавку:

— Число 602 — бурмотів під носом, шостий поверх... — Так! — сказав в голос. — Белля має від 9-ої до 6-ої службу. Ця сама, що сьогодні.

— Широ дякую! — сказав Варде, неначе ненароком оглянув голь, в якому дві старші пані читали журнали, а якась пара голосно сперечалася в куті.

— Певно подружка! — всміхнувся до себе й вийшов на вулицю.

Десятки осіб ішло хідником в одну й у другу сторону, авта переганялись і тільки час до часу спиняв їхній розгін великий поверховий автобус, що його вони мусіли виминати. Варде почувся в цій юрбі приємно й неначе безпечно.

Зараз же за величезною виставою нових моделей авт, серед яких красувався „король авт і авто королів“ найновішої форми Ройль Ройс, Варде скрутив ліворуч і, пройшовши декілька бічних вулиць, спинився перед входовими дверима голярні. Кинув оком на виставову шибу, на якій золотистими буквами стояло ч. 42 і ввійшов до середини.

— Добрий вечір! — привітався.

— Добрий вечір! — відповіло декілька голосів.

Два фотелі були заняті. Одного з клієнтів голили, другого стригли. Третій і четвертий фотель в самому куті, були вільні.

— Прошу ближче! — запросив голяр, який стояв біля четвертого фотелю і коли Варде сів вигідно у фотель, ввічливо спитав:

— Стриження чи голення?

Варде глянув на себе в зеркало:

— Думаю, що здалося б одне й друге!

— Прошу дуже! — усміхнувся голяр і накидаючи на свого гостя біле накривало шепнув до вуха:

— Томакава питався за Тобою.

І голосно спитав:

— Стриження на коротко?

— Пів коротко! — відповів Варде й шепнув:

— Мене слідять! Де його можна зустріти?

— А з переду теж трохи підтяти волосся? — спитав голяр у голос і пускаючи електричний струм до машинки півголосом сказав:

— Він щоденно голиться тут в 9-тій ранку.

Машинка гугняво залопотіла. Варде поволі сягнув рукою в кишеню і витягнув звідтам фотографічний апарат і коперту з хусточкою до носа. І коли голяр обернув йому голову в бік сказав півголосом:

— Виклич мені ці знімки й піддай аналізу хусточку до носа. Але зараз!

Голяр нахилився до Варде й неспостережно для нікого фотографічний апарат і коперта зeszли в глибокій передній кишені білого фартуха голяра.

— Чи можна закурити? — спитав у голос Варде.

— Прошу дуже! — відповів голяр і, переставши стригти, почав шукати сірників.

— Вибачте, один момент! — і вилучив електричний струм.

Швидко вибіг в бічні двері й по хвилині вернувся зі сірниками. За той час Варде витягнув папіросницю і коли надбіг голяр, мовчки попросив його закурити.

— Дякую дуже! — кивнув головою голяр, подав горіючу сірничку гостеві а свою папіроску сховав в кишеню, усміхаючись до зеркала, в якому видніло обличчя гостя:

— Я аж по роботі!

І, влучаючи електричний струм, півголосом сказав:

— Зараз буде готове.

І в цьому ж моменті неначе здавалося докторові Варде, що гість який сидів на першому фотелі, зараз же біля виставового вікна і скінчив голитися, пробуючи пальцем чи він добре оголений, зробив якийсь підозрілий рух рукою, наче б через вікно давав комусь знак. Варде легко нахилився, щоб кинути попіл з папіроски в попельничку, й бачно глянув через виставове вікно на вулицю.

Але так здалеку годі було щонебудь завважати.

І Варде сказав у голос, неначе відповідаючи голяреві:

— Не спішіться. В мене є час! На теж я приїхав в Париж.

— О, то Ви не Парижанин? — здивувався голяр.

— Ні, не маю цього щастя! — засміявся Варде й тихо додав:

— Задзвоніть до секретаря, хай до мене в готель не приходять, бо я сліджений. Хай задзвонить з якогось публичного телефону до готелю через годину.

— Тааак! — протягнув на знак згоди голяр. І беручи зеркальце в руки, подержав його з-заду, неначе показуючи підстрижене волосся на заді голови, спитав потакуюче:

— Добре!

— Дуже добре! — погодився Варде.

Голяр поклав зеркальце на підручному прилавку й голосно спитав:

— А Ви здалеку?

— Із півдня! — відповів Варде.

— О! То там кажуть краще, як тут! — сказав голяр і, нахилиючи голову гостя у бік, тихо сказав:

— Чи можна дати знати Томакаві, що Ти тут є?

І почав ножичками підтинати з боку волосся.

— Е! — сказав у голос Варде. — Таки Париж найкращий! — І півголосом додав: — Можеш. Хай теж до мене задзвонить з публичного телефону.

— Добраніч! — сказав гість з першого фотеля.

— До побачення! Добраніч! — залунали голоси голярів.

Другий гість піднявся теж з місця і підійшов до каси.

— Так! Так! — сказав у голос голяр. — Париж найкращий, але нажаль не для нас.

— До побачення! — відчиняючи двері сказав другий гість.

— Добраніч! До побачення! — залунали знову голоси голярів.

Варде кинув оком довкруги:

— Мабуть уже можна голосніше говорити! — сказав.

— І не про Париж! — засміявся касієр. — Дуже тішуся, що Тебе бачу.

— Та, чи довго бачитимеш ще мене, невідомо! — теж усміхнувся Варде встаючи з фотеля.

— Якто ти вже не хочеш голитися? — спитав голяр.

— Тож чи Ти не бачиш, що я голений? Теж треба щось на завтра рано залишити, для Томакави.

— Вибач! — перебив касієр. — Чому Ти кажеш, що ледве, чи бачитиму Тебе довше? Виїжджаєш кудись?

— Ні, тільки дехто хоче, щоб я взагалі виїхав на той світ! — відповів Варде й підійшов до каси, щоб заплатити. — Але, — продовжував — чи Ви знаєте цього добродія, який голився ось тут, на першому фотелі?

— Так, це один з моїх постійних клієнтів! — відповів один з голярів.

— Мені він щось не подобався...

— А від якогось часу й мені! — додавив голяр, який стриг Варде.

З бічних дверей вийшов сухий високий мужчина в білому халаті.

— Добрий вечір, пане шефе! — привітав його Варде.

— Вечір добрий, докторе! — щиро привітався шеф не подаючи руки. — Вітайте, вітайте у нас! На довго?

— Ні, лише на коротко.

Шеф незаметно виняв з кишені фартуха фотографічний апарат і коперту з хусткою:

— Станьте плечима до вікна, о так, і візьміть собі свої речі назад. Знімки викликані, хемічна аналіза хусточки не виказала нічого. Ви підозрівали отрую?

— Так! Ну, то в порядку! Дякую сердечно, шефе! Ну, як там іде Ваш інтерес?

— Як кров з носа! — махнув рукою шеф.

— А чи пригадуєте слова „доброго вояка“ Швейка: ліпше погана погода, якби ніякої не було! — усмінувся Варде.

— Я не розумію! — зацікавився один з голярів. — Якже ж не може бути ніякої погоди?

Усі сердечно зареготались.

Двері відчинилися і ввійшов якийсь молодий мужчина.

— Добрий вечір!

— Добрий вечір! — залунали голоси. — Прошу, стриження чи голення? — вказав рукою фотель ввічливо молодий голяр.

— Доброго здоровля! До побачення! — попрощався Варде й вийшов на вулицю.

— До побачення! Добраніч! — залунало в слід за ним.

Ішов поволі назад до готелю. Приставав біля вистав, дивився довго на них, але не завважував нічого підозрілого. Глянув на годинник і, неначе на щось рішившись, станув на розі вулиці. Хвилинку пождав, оглянувся довкруги й кивнув на переїжджаючу таксівку.

Таксівка підїхала ближче й зупинилась.

— До опери! — кинув голосно.

Всів до авта й, втиснувшись в кут, пильно глядїв у заднє віконце. Авто рушило з місця і покотилось вперед.

Але знову не завважив нічого підозрілого. З усіх облич, які він бачив, стоячи на розі вулиці, ні одне не було підозріле. І за автом не появилось ніяке нове авто. По хвилині, коли авто скручувало в бічну вулицю, здержав рукою шофера.

— Дякую, я вже висяду.

Поглянув на таксометр і подав шоферові банкнот. Не чекаючи здачі, висів з авта, ввійшов до першої крашої брами з другого боку рогу вулиці й знову дивився.

І знову не завважав нічого. Усі обличчя людей, що проходили мимо, були зовсім інакші, як ті, що він їх собі запам'ятав на розі вулиці.

— Значить, я сліджений, але не гостро! — прийшов до висновку. — Тепер одначе питання, хто мене слідить, котра з держав?

Пішов пішком до готелю, бо це вже було недалечко. І вибирав найбільш освічені місця, проходив найбільш гамірними вулицями. А на розі вулиць приглядався виставам і в зеркалі шиби виставових вікон намагався сконтролювати, чи хтось не йде його слїдами.

Та цього вечора не слїдив його ніхто, це було певне.

Заспокоений ввійшов до готелю, відобрав ключ від портїера (голь був зовсім пустий, тільки в куті куняв заспаний пікольо) і не ждучи на вінду, пішов поводі сходами на гору. Хотїв докладно пізнати будову клітки.

— На випадок, якби треба було тікати! — усміхнувся до себе.

Кожний поверх мав подвійну сходову клітку. І одною і другою можна було зійти вниз і вийти на гору.

— Повинні ще десь бути сходи для служби — мїр-

кував, — але це хіба з другої сторони дому. Це звичайно прості, залізні сходи.

І чомусь поневолі прийшла йому на думку Белля.

— Чому вона прийшла мені на думку? Дивно! Виглядало б, що я ще з нею зустрінуся. І цікаво, на чій вона службі? Бо, що вона агентка, то я ручив би своєю головою! — усміхнувся до себе.

Праворуч і ліворуч тягнувся безконечний коридор. Вкладаючи ключ до замку своєї кімнати, ще раз кинув оком на двері сусідніх кімнат. Це були однокімнатні поміщення, бо номери були на кожних дверях.

Ввійшов до кімнати, залучив світло й у цьому ж моменті блискавично сягнув до грудної кишені, де носив револьвер.

На його ліжку сидів преспокійно Войницький.

— Тю на Тебе! — промовив Варде. — Теж не маєш що робити, тільки шлятися по чужих мешканнях і страшити порядних людей.

Войницький засміявся.

— Маленьке спростування: перше, подаю в сумнів твердження, що готелева кімната є чужим мешканням, і друге, рішуче не годжуся на те, що Ти є порядною людиною.

Варде підійшов ближче, сердечно стискаючи руку Войницького.

— Хоч і маю всі дані на те, щоб покликати поліцію, заявляючи, що під час моєї неприявности, хтось із вулиці відчинив підробленим ключем мою кімнату в готелю і вліз до середини, прощаю Тобі це й дуже тішуся, що Тебе бачу. Але я сказав стійці „Д“, щоб Ти сюди не заходив, бо мене слідять. Дали Тобі знати?

— Дали! — спокійно відповів Войницький. — Але як мені Тебе не відвідати, коли я живу в цьому самому готелі...

— Ти тут живеш? — здивувався Варде.

— Від двох тижнів і чудово почуваюся. Тимбільше,

що до всіх кімнат маю головний ключ і таким чином я дома.

— Щож це таке головний ключ?

— Готелевий спеціальний витрих! Бачиш? — і Войницький витягнув довгий, дивної форми ключ. — Він відчиняє усі двері цього готелю.

— Звідки ж Ти його видістав?

Войницький щиро зараготався.

— А від чого ж був би я розвідчиком, молодим, гарним з виду, елегантним...

Варде підійшов ближче до Войницького і поклав йому руку на голову.

— Що Ти? — перервав Войницький.

— Боюся, чи Ти не маєш горячки. Говориш такі небилиці, якби в Тебе була підвищена температура!...

Войницький махнув рукою.

— Ех, Ти провінція! І що Тебе до Парижа пустили та на рогачці не здержали!

Варде витягнув цигаретки й почаствував Войницького.

— Незалежно від того, що Ти тут мешкаєш, як гарний, елегантний...

— Джон Сивенс до послуг! — схилився в уклоні Войницький.

— ...як містер Джон Сивенс — —

— Не як містер — перебив Войницький — а як сир, я Англієць, а не Американець.

— А будь собі й лордом чи маркізом! Та я вже хотів би — —

— Томакава теж тут живе! — додав Войницький.

— І Томакава тут? А цей хіба як Чіянґ-Кай-Шек виступає?

— О, ні, він тут живе як доктор Клерк, тихий і побожний місіонар баптистів.

— Баптистів?

— А як же! Навіть перед кількома днями вже вспів

скомпромітуватися, бо в місіонарському запалі виступаючи проти Папи — а, як знаєш, це єдиний коник, на якому можна в безконечність їхати — сказав, що Савонаролю спалили в Римі. Щастя хотіло, що ті, яких він „навертав“, так само знали історію Церкви, як він, отже не було ніякої шкоди. Але я йому зараз же на другий день купив 5-томову історію Церкви.

— То Ти дуже зле зробив! — сказав Варде.

— Чому? — здивувався Войницький.

— Зовсім просто! Бо власне характеристичною прикметою усіх сект є незнання історії Церкви. І як він оперуватиме історичною правдою, то зараз побачать, що це якась чужа птиця.

— Справді, я готов погодитися з Тобою. Але — — буде краще, як Ти згасиш світло.

Варде підійшов до вилучника й згасив світло.

— Чому? — спитав уже в темряві.

— Бачиш ці вікна напроти? Там живе молоде подружжя. Значить вони так вписались у готелеву книжку. Громадяни вони французькі, але з обличчя видно, що це Москалі. Я з причини їх і тут сиджу.

— Маєш вже що?

— Ні, але думаю, що їх зловлю. А як Ти пізнав, що Тебе слідять?

— Роблено ревізію в моїй валізці.

— Тут?

— Так. Саме хотів я тепер порівняти, бо в „Д“ викликали мені знимки.

— Знаменито. В такому разі спусти фіраночку й засвіти настільну лампу. Як станеш спиною до вікна, то заслониш собою бюрко. А мене на ліжку не добавчать, бо воно в куті.

Напроти не світилося. Варде засунув фіраночку, підійшов до бюрка й засвітив настільну лампу. Миле й лагідне зелено-біле світло наповнило кімнату. Витягнув з кишені фотографічний апарат і стоячи спиною

до вікна добув звій фільмових знімок, розложив на бюрку й почав перевірювати.

Але по хвилині підніс голову до гори й почав надслуховувати.

— Ти чуєш? — звернувся до Войницького тихо.

— Так! — теж тихо відповів Войницький. — Що це шипить?

— Не знаю! — шепнув Варде. — Але десь недалечко мене.

— Цього звуку ми передше не чули!

— Ні.

Нагло Войницький різко сказав:

— Згаси світло!

Варде згасив настільну лампу.

Шипіння устало.

— А тепер засвіти!

Знову зелено-біле світло наповнило кімнату й у кімнаті почало щось тихенько шипіти.

Варде згасив лампу. Шипіння втихло.

— Лямпя! — сказав півголосом Варде.

— Або те, що в лямпі! — неначе у відгомін доповнив Войницький.

— Хоч-не-хоч, а доведеться засвітити велике світло! — рішив Варде.

— Пожди хвилинку! — неначе рішившись на щось, сказав Войницький і швидко вийшов з кімнати уважно замикаючи за собою двері.

Варде надслуховував. В кімнаті було зовсім тихо. Здалеку доходив гул міста, десь у дальших кімнатах хтось голосно говорив.

Підійшов до вікна. Готель творив чотирикутник, по середині було подвіря. І тут теж рідко в якому вікні світилося.

— Ніхто ж не приїжджає в Париж, щоб сидіти в готелі, це ж зрозуміле! — майнула думка.

Двері легенько відчинилися, смуга світла із коридору впала на долівку й зeszла.

— Можеш засвітити велике світло! — сказав голосно Войницький. — Напроти нікого немає дома.

— Знаєш певно?

— Вони вийшли сьогодні рано й сказали, що вертаються аж завтра ранком. Так мені сказав портієр.

— Це може бути підступ.

— Сумніваюся. Оба портієри, і нічний, і денний, дістали наказ відбирати й нотувати всі телефони, які б за цей час прийшли.

— Думаю, що Ти одначе заглянув до їхнього мешкання через дірку від ключа?

— А що ж то я кумця-любця, щоб через дірку від ключа заглядати? Я просто був у них.

— В їхній кімнаті?

— А чому ж ні?

— Подивляю Тебе! Мені б не усміхалося сидіти в арешті за намагане злодійство!

— Е! Хто не ризкує, цей не тратить. На нас полюють, як на звірину, а ми мали б бавитися в джентелменів...

В кімнаті загоріло світло. Через хвилину надслуховували. Нічого не шипіло.

— Значить у настільній лампі! — шепнув Варде.

— І напевно маленька, мистецької роботи пекольна машина! — усміхнувся Войницький.

Варде витягнув дріт з контакту й почав оглядати лампу. Войницький став побіч, плечима до вікон, заслонюючи таким чином Варде.

Настільна лампа була проста, без усяких прикрас металева рурка, досить груба із важкою підставкою в низу й широким зеленим абажуром вгорі. Варде зняв абажур, відкрутив жарівку, витягнув маленький ніжик і почав відкручувати шийку рурки. Відкрутивши шийку

встромив до середини палець. Палець натрапив на щось тверде.

— Твоя правда! — звернувся до Войницького.

— Може краще відшрубуй підставку! — у відповідь сказав Войницький.

— Мені йшло про те, щоб як найшвидше перевести ізоляцію! — пояснив Варде. — Бачиш цей дротик? — і Варде витягнув із шийки тонесенький неначе волосочок дротик, яким була обвинена шийка.

— Це й є головний провід. Тепер ми безпечні.

— Невідомо, як далеко струм уже вспів дійти до вогнища? — шепнув Войницький.

Варде перевернув рурку й уважно почав розкручувати підставку. Та в цьому моменті з рурки почав виховзуватись якийсь подовгастий, зовсім подібний до цигара, предмет.

Войницький підложив долоню.

— Увага! — шепнув.

Варде поволі, уважно, почав витягати предмет і по хвилині тримав на долоні металеве цигаро, може трохи менше як правдиве, але так само острокінчає на обох кінцях і таке ж грубе посередині. Ріжниця між цигаром правдивим і тим, що його витягнув Варде із рурки лампи, була тільки та, що металеве цигаро посередині мало маленькі сучки, об які закручений був тонесенький як волос дротик, до половини майже перепалений.

Варде дуже уважно почав розкручувати дротик із сучка й, відкрутивши дротик зовсім, поклав металеве цигаро на бюро.

Гарна бомбочка! — дивлячись на неї усміхнувся Войницький.

Варде відкинув спалений дротик і рештою почав обвиняти металеву шийку жарівки.

Ти що робиш? — спитав Войницький.

— Я цікавий, скільки часу це цигаро потребує до вибуху. Зараз побачимо.

Закрутив жарівку й влучив дріт до контакту. Жарівка заблисла світлом і Варде, дивлячись на годинник, уважно слідкував за секундником. Почулося дуже-дуже тихеньке шипіння перепалюваного дротика.

— Ти завважуєш, що тепер шипить майже нечутно? — здивувався Войницький.

Варде у відповідь хитнув головою і дивився на годинник.

Войницький витягнув із кишені ручну лампочку й засвітив її, кидаючи світло на годинник.

Варде з усмішкою глянув на нього.

І нагло в кімнаті почувся легкий тріскіт і ціле світло згасло.

— Скільки? — спитав Войницький.

— Одна мінута й 37 секунд, — сказав Варде, ховаючи годинник до кишені. — Отже час до вибуху був дві мінuti, найбільше 2 і пів. Ми більше, як 23 секунди не дискутували над шипінням. І якби не те, що лампа мала металеву шийку, то ми б тепер були уже на малому пиві в Авраама...

— Тому шипіння було таке голосне! — догадався Войницький. — Тепер розумію. Ну, але мій коханий, задзвони тепер до портієра, що в Тебе світло згасло. А я за цей час приберу тут. Ну, що не кажи, добра робота!

— Прекрасна! — згодився Варде, підходячи до телефону, під час коли Войницький, освічуючи своєю ліхтаркою бюрко, складав лампу. — Хто б це не був, належиться йому признання. Добре зроблено, зручно й уміло.

І Варде підніс слухавку телефону.

— Галло! Портієр? У мене світло згасло... Цілий коридор? А, так, прошу дуже, ні, такого дуже важного я нічого не мав, дякую, добре... так... прошу...

Варде поклав телефонну слухавку на вилки й нагло крикнув:

— Гаси світло! Глянь!

Войницький у моменті загасив лампочку й глянув напроти.

В ясноосвіченому вікні було видно жінку, що вдягнена в капелюх і костюм горячково щось перебирала в шафі з убранням. Біля неї стояло двох мужчин у чорних плащах і капелюхах на голові, розглядаючись до-вкруги.

— А не казав я Тобі, що це підступ? Бачиш, як вони виїхали?!

Але Войницький почав сердечно реготатись.

— Так! Ха! Ха! Ха! Але уяви собі! Це зовсім не власники кімнати! Ха! Ха! Ха!

VI. РОЗДІЛ

Про те, що говорили й про що роздумували на підводному човні „313“

Підводний човен „313“ плив не скриваючись повною ходю. На вузькому довгому помості, в одному кінці, там, де на високій, залізній щоглі лопотав з вітром прапорець великобританської імперії, стояв поручник Гавриш і, опершись об щоглу, дивився в далечінь. Надходив сумерк. На заході червонілись ще хвили, іскорками граючись із заходячим сонцем, на сході на море лягала таємнича темінь, поли якої все більше підповзували під підводний човен.

Моряки гуртками по двох, трьох стояли й сиділи на покладі, але Гавриш був сам. І сам хотів бути, сам зі собою хотів порадитися і рішитися, що робити? Як поступити?

Те все, що сталось продовж одної доби, було таке несподіване, таке нагле й таке неправдоподібне, що радше подібне було до якоїсь сензаційної повісти, як до правдивої і такої страшної дійсності!

Старався відтворити кожний рух Рени, вираз її обличчя, вираз її очей, підбирав у пам'яті усі її вислови, щоб здати собі справу з її поведінки і враз із тим, може й оправдати її минуле...

І зараз же хотів сконтролювати, чи то пак навіть сказати б, зловити себе на якомусь, хоч може навіть і недостаточному почуванню до своєї колишньої дружини. І хоч дуже прислуховувався до свого почування,

здавалось йому, що любови уже в нього до неї немає, а замість любови є тільки глухий, тупий біль.

— Чи вона мене будьколи любила? — завдав собі питання.

Над їх першими днями подружжя (а кажуть, що саме перші дні це підвалини, це перші цегли під дім) вихром пролетіли революція, повстання Української Держави, безпереривні бої з чужими й зі своїми та врешті еміграція, вичікування, що було подібне до чекання сліпого на сонце. Правда, тоді так не думалося, але сьогодні із перспективи кількох десятків років, так воно виглядає. І хоч і в Рени й у нього була така охота мати хоч би не знати який малий, але свій власний куток, щось щонебудь власне, своє — за винятком двох баньок від консерв і двох валізок — у них нічого власного не було.

Якби був малярем, то б ще сьогодні міг намалювати ці баньки з консерв і ці валізки. Його банька була трохи більша й ширша („ти мужчина — казала Рена, сміючись — тому ти маєш більшу баньку, щоб могли більше зісти й більш чаю випити!), а Рени банька була вища й вужча...

— Рени тоді було 17 років, мені 21! — гірко-тихо всміхнувся.

— І треба було жити! — зітхнув.

І працювалось, працювалось зі всієї сили, щоб прожити, один, другий день, бо може, може третього дня буде інакше... І так на тому „може“ пройшло ціле життя...

— Чи мала вона право покинути мене? — питав себе самого.

Тоді, коли в нього було двадцятькілька років, він твердив, що не тільки вона мала право, але навіть, що так повинно було бути. Рена була молода, гарна, інтелігентна, їй належалося повне життя. Що він їй міг,

крім своєї молодости й почування, дати? Сьогодні уже інакша думка:

— Таки не повинна була мене покидати! Адже ж ми присягли собі перед Богом, що не розлучимось аж до смерти.

— Хоч... я їй цю думку піддав! — признався щиро. — І навіть, як вона звернула мені увагу на присягу, я сказав: я звільняю Тебе з присяги!

— Я звільнив, але чи Бог звільнив?

І поневолі нагадалася йому ця жива дискусія з одним французьким ченцем, Домініканином, якого він переконував, що коли він звільнив свою жінку від присяги і вона його, то нікому в це діло мішатися; й одно й друге може робити, що хоче.

— Зовсім правильно! — усміхнувся чернець. — Супроти себе може не зовсім, але, скажимо, що так, тільки ви не спитались Господаря цієї Хати, де ви вінчались, і який дав вам свій дозвіл на те, що Він про це думає...

— Якого господаря? — спитав здивовано.

— Бога! — просто відповів чернець. — Адже ви вінчались за Його дозволом, в Його хаті, в церкві.

— Так! — признав. — Що Він думає, ми не питали.

Заплющив очі. І неначе це було не перед двадцять-кілька роками, тільки ось недавно, так недавно, як остання (може й справді остання?) розмова з Реною...

...Мале піддаше на пятому поверсі в Парижі. По середині їхне ліжко, побіч стара комода, на ній флякон з цвітами (Рена так дуже любила цвіти!), столик, на якому розложені його технічні книжки й записки. Біля столика крісло й два крісла коло вікна.

Він сидить біля столика, а коло комоди, поправляючи волосся перед зеркалом, стоїть Рена. (Такий легкий, плястичний рух її рук, коли вона собі з-заду поправляла волосся!)

І їхня остання розмова, розмова, з якої він був такий дуже гордий. Хіба ж не можна було бути гордим з того, що по-мужеськи (тоді він це назвав героїством) запанував над своїм почуванням, віддав їй усі свої ошадності й сказав:

— Того, на що Ти заслуговуєш, я Тобі не всили дати! Але я свідомий кривди, яку Тобі роблю, звязуючи Твоє життя зі своїм. І тому я Тобі звертаю свободу...

А вона обернулась до нього й, усміхаючись, спитала:

— А що, як я не захочу цієї „свободи“? (Це останнє слово легко-глумливо підкреслила.)

— Думаю, що свобода, це найдорожче, що людина може мати й може хотіти! — сказав він і ще сьогодні, в цю ж мить, нагадав, що ті слова чув на якомусь мітингу, із уст якогось революціонера. (О, як ці революціонери вміли гарно про свободу говорити!...)

А тоді Рена сіла на ліжко й спокійно спитала:

— А що ж Ти робитимеш без мене? Хочеш женитись вдруге?

Знизав плечима:

— При чому тут „женитись“? Хіба ж без жінки не можна жити? (Ці слова задихали тоді такою театральністю, що він їх ще сьогодні соромився).

Рена зповажніла:

— А, якщо так, то й я звертаю Тобі свободу.

І встала з ліжка.

(Рена завжди була спокійна й зрівноважена й тому часом неосторожне слово, яке поневолі йому вихопилось, було причиною поважної дискусії).

І в цьому моменті йому захотілося кинутись до неї і сказати, ні, не сказати, а закричати:

— Рено, не йди від мене! Залишись! Скажи, що хочеш залишитись!

Але він цього не зробив.

А вона знову ж ніколи не пішла перша назустріч. Слово „хочу“, як вона сама казала, змазала з її словника революція й еміграція.

— Цього в словнику моїх приватних слів немає!

— В мене тільки основне слово: „так треба“.

І відійшла. Бо так треба було.

З початку він почувався героєм, в його душі збиралась буря почуттів, яку стишив розум, розум, що виграв бій над почуванням:

— Я переміг себе! — хотілося йому просто кричати, голосити світові найбільшу перемогу, яку будь-коли може довершила людина, бо перемогу над собою.

А сьогодні? Ні, не сьогодні, а декілька років пізніше він пізнав вартість цієї „перемоги“! А найболючіше пізнав її тоді, коли на цьому човні, під цією ж щоглою стояла вона, Рена.

Рена, яка завдала йому таке просте, звичайне питання:

— Навіщо Ти це зробив? Чи це було конечно потрібне?

Відповів їй питанням:

— А чому ж Ти послухала мене тоді й відійшла?

А Рена, з цією притаманною собі, холодною, розважною усмішкою відповіла:

— Вибач! Це смішне! Я ж жінка, яка не дала Тобі притоки глумитися над нею...

Її правда, хоч він так хотів себе оправдати:

— Я ж Тобі хотів добра! Мій намір був чесний і в корені добрий!

— А якже ж Ти собі уявляв це „добро“?

— Бачиш, я... я тоді не уявляв собі цього добра... Я просто хотів Тобі життя зробити гарним, відповідним для Тебе... Що ж Ти б скористала з мене?... Твоя молодість відкривала Тобі життя з усіми його радощами й солодощами, а я, за браком становища, відповідного Тобі, за браком звязків — які ж бо звязки

може мати емігрант! — підходящих Тобі, словом за браком того всього, що Тобі просто з уродження належалося, я міг бути і був би тільки колодою у Твоїх ніг.

Стоячи під цією ж щоглою, на цьому ж підводному човні, вона довго-довго дивилась на море й врешті спитала тихо:

— А чи я цього бажала?

— Чи Ти бажала? — відповів питанням на питання. — Свідомо ні, але несвідомо так. Принайменше так мені здавалося.

— А може й Твоя правда! — сказала по хвилині.

Йому наче полегшало чогось. Хоч знав, що це оправдання дуже хитке.

Витягнув руки до неї:

— Рено, сьогодні уже запізно розчовпувати, хто й із якої причини завинив. Ні Ти, ні я не хотіли собі злого, ні в Тебе, ні в мене не було злого наміру. Ми в своїй совісті чисті. (І так йому хотілось сказати: тільки ми не спитали Господаря Хати!) Одначе, хоч ми собі не вороги, ми зустрілися ворогами. Чи не повелося б нам тут справу цю розв'язати? Під цей момент воно найважливіше. Чи Ти знаєш, де Ти находишся?

— Знаю! — відповіла зовсім спокійно.

— Але хіба не Ти тут маєш бути?

Глянула йому одверто ввічі.

— Не я! Та, що тут мала бути, не живе.

— Не розумію!

— Просто: я її вбила. І прийшла замість неї.

Повів рукою по свому чолі, неначе хотів проснутись, відогнати якусь мару. Не розумів її.

— Ти? Вбила?

Якось гірко всміхнулась:

— Чи воно дивне в нашій професії?

Зповажнів.

— Навіть у нашій професії непотрібне вбивство є заборонено. Хіба — — —

— Власне: хіба! Врешті, навіщо нам говорити пусті речі?! Може колись довідаєшся дечого такого, про що Тобі навіть не снилося, а як не довідаєшся, то Бог з Тобою, краще для Тебе. А що я приїхала на місце іншої, то власне я хотіла Тобі сказати. Про це ніхто не знає, Штірліц теж, хоч він може скорше дізнається, як Ти. Врешті все одно. Коротко: тому пів року зловила мене советська розвідка, випадково зовсім, і знаючи, що я одна з кращих сил англійської розвідки, дарувала мені життя, під умовою, що буду працювати „на два боки“. І я вже пів року так працюю...

— В користь... Советів?? — вишептав.

— Еге ж! — спокійно відповіла. — І Англії. Врешті не я одна в цей спосіб продовжую собі життя... От і я ждала нагоди, коли можна буде вирватись з кігтів „другого боку“. Нагода трапилась. І я тут. Ось і все!

Він пробував упорядкувати свої думки, вони плутались в нього, неначе нитки скинені з клубка.

— Зараз! Дозволь! Як Ти це розумієш, мовляв, трапилась нагода?

— Слухай, Данку! Я не розказуватиму історії свого життя, бо вона Тобі не цікава, й, урешті, навіщо Тобі її? Я теж не цікава на Твою історію. Ми зустрілись тут, ніби то як противники, але по суті, як союзники. А найкращий доказ, що я Твій союзник, так ось Тобі мій останній доказ приналежності до советської розвідки: радієвий апарат. Я хочу при Тобі поговорити востанне з моїм... шефом!

І Рена витягнула з кишені блюзи маленьку коробочку.

— Посвіти мені! Є в Тебе ліхтарка?

Мовчки витягнув з кишені ліхтарку й кинув вузький сніп світла на коробку. Рена покрутила якусь шрубочку, відчинила маленьку кляпочку, вийняла звідти

дротик й обкрутила довкруги щогли. Потім натиснула сучок і маленька червона лямпочка загоріла в коробці. Хвилинку пождала й рукою заслонила світло ліхтарки.

Він згасив ліхтарку.

— Галло! — шепнула до кляпки коробочки й по хвилині із коробочки добувся зовсім виразний чоловічий голос:

— Це Ви, Ірино Прокопівно?

— Так, я!

— Чому ж так пізно сьогодні? Я вже думав, що Вам щось злого трапилось!

— Ні, навпаки, все в порядку.

— Отже?

— Здогадно сьогодні над ранком я повинна бути на панцирнику „Люї XII“.

— От і прекрасно, Ірино Прокопівно! Прекрасно! Батьківщина Вам цього не забуде. Ви получите орден...

— Тому я щойно через кілька днів — продовжувала, перебиваючи чоловічий голос, спокійно Рена — матиму можливість Вас повідомити про дальші осяги.

— Що Ви сказали, що Ви матимете можливість? Я не дочув! — перепитав голос.

— Через кілька днів щойно! — повторила голосніше Рена.

— Ага! Звичайно, звичайно! Але як певен, що ці звідомлення будуть прекрасні, о, я певен. Уже навіть і Давид Ісакович Вам вповні довіряє, він так тішиться Вашим успіхом, він так тішиться! Ви герой, Ірино Прокопівна! Ви герой!

— Дякую! — холодно сказала Рена. — Привітайте від мене Давида Ісаковича, товаришку Рехес і будьте здорові!

— Доброго здоров'я, Ірино Прокопівно, доброго здоров'я! Значить я жду! Я ждатиму!

Рена зачинила кляпочку, але червоне світло в коробці горіло далі.

Рена знову відчинила кляпку й спитала, нахилиючись:

— Вам ще чогось треба, Самуїле Несторовичу?

— Вибачте, Ірино Прокопівно, — залунав знову приглушений тим разом чоловічий голос, — я хотів Вас спитати, чи Вам чогось не треба? Може грошей?

Рена хвилинку призадумалась:

— Добре! — сказала різко трохи. — Тільки звідкіля їх узяти?

— Хе! Хе! Хе! — засміявся голос у відповідь. — Проста справа, Ірино Прокопівно, проста справа! Накрутіть на Вашому апараті номер радіостанції Люксембург і все впорядку. Затямите?

— Так! Дякую! — відповіла Рена.

— На все добре! — відповів голос і червоне світло згасло.

— А тепер засвіти свою ліхтарку! — звернулась Рена до нього. Розкрутила дротик і показала коробку.

— Бачиш ці числа? Це числа радіостанції Амстердам і під ними завжди найдеш мого... шефа або його заступника. Докладніше Самуїла Несторовича або Давида Ісаковича. Запам'ятай собі їхні імена. Вони Тобі здадуться. Побіч є кляпка, відчиняєш її і цим дротиком обкручуєш якийсь металевий предмет, може навіть бути ніжик. Якщо червона лампочка пічне світити, Ти отриманий, якщо ні, отримання нема. Переставлені числа — і тут Рена перекрутила сучок — ось так, дають Тобі число радіостанції Люксембург. Туди я ще не говорила й так як Амстердам говорить тільки в ночі, так Люксембург в день. Як хочеш, то завтра можеш отриматися.

— Я? — здивувався.

— Ти! Бо я ж Тобі й віддаю цей апарат.

— Мені?

— Еге ж, Тобі! Тобі! Тобі він знадобиться, а мені його уже не треба. А як хочеш, кинь його у море!

— Навіщо він мені?
— Невідомо, що пригодиться.
— А що ж Ти задумуєш робити?
— Трапилась нагода — кажу ж Тобі! І я щезаю!
Вернуся, якщо пощастить, туди, звідкіля я прийшла.
— Тобто?

— А, це вже до речі не належить. А апарат даю
Тобі в доказ, що я була з чесна з Тобою. І не лукавила.

Витягнула до нього руку:

— Бувай здоров, Данку! Наша зустріч мабуть
остання буде. Хоч світ малий і може ще зустрінемося!
Та на всякий випадок, подай мені руку на прощання.
Ти завжди був моїм чесним другом і я Тобі відплачу-
валась цим самим.

— Я ніколи в це не сумнівався! — шепнув тихо.

І сильно, дружньо стиснув її руку.

— Куди ж Ти тепер?

— Поговорю ще зі Штірліцом. — Поглянула на
небо. — Незабаром уже світати буде — додала.

— Будь здоров!

І швидким кроком зійшла відчиненим отвором по
середині човна, у низ.

Гавриш важко зітхнув, витягнув папіросницю з ки-
шені й неначе дрижачими трохи руками відчинив її,
пальцями натиснув цигарку з обох боків і підніс до уст.

Довкруги була ніч. Над його головою лопотів пра-
порець, у низу ж під ногами час-до-часу здригалась
підлога покладу човна. Об човен бились хвилі, а на
безхмарне, вицяцьковане срібними зірками небо сходив
повний, округлий, білолиций місяць.

Зачинив папіросницю, засвітив сірничок і глибоко
вдихнув дим цигарки.

— Чому я не попрохав її залишитись зі мною? —
спитав себе.

Похитав головою.

— І щоб з цього вийшло? Яке б сьогодні могло бути співжиття? На чому воно б ґрунтувалось? Воно ж тепер не мало б ніяких підвалин і, що найважливіше, ніякої цілі, ніякої мети!

Глядів довго в далечінь, нервозно, схвильовано посмоктуючи цигаретку. Глядів на море й не бачив його, слухав шуму хвиль і не чув його. І не міг собі уявити, що є сьогодні ще якийсь Українець чи Українка, що могли б свідомо, хоч би навіть і недобровільно служити якійнебудь московській організації.

І ще до того такій організації!

Дарма, що Рена розказувала йому все, що навіть те все виглядало на правду, хоч і яку трагічну у своїх помилках, а в слід за тим і наслідках, правду, але все ж таки правду. Воно могло бути правдою, Рена будучи на послугах советського шпигунства може й більше могла зробити добра для України, як хтонебудь інший, але все ж таки...

Це саме все ж таки муляло душу, гнобило його й ударемнювало йому можливість оправдання її, оправдання, якого він так дуже-дуже хотів. І в цьому моменті він усвідомив собі, що не тільки колишня любов, не тільки жаль, не тільки співчуття грали тут не малу роль, але й ще щось інше, щось, чого він собі докладно зясувати не міг, щось, чого він навіть боявся згадати.

Може це була нова любов? Любов зрілого чоловіка?...

Відкидав цю думку, відкидав з усею силою, стараючись здавити її новим своїм обов'язком: обов'язок громадянина, який знає, що хтось шкодить національній ідеї. І хоч як старався він знайти оправдання на роботу Рени, треба було рішитись. Або дати знати, куди слід хто є Рена, або замовчати — й стати співзрадником.

І одно й друге було жахливе.

Дати знати, значить видати присуд смерті, бо дль такої особи в таких випадках немає помилування. За мовчати, то значить знову ж засудити на смерть (та й ще яку ганебну!) себе й її. Не давати знати, значило дозволити Рені не тільки шкодити цілій справі, але й видати на смерть цілу низку своїх людей, дати знати, значило знову ж зрадити Рену, не довіряти її щирим (коли б то знаття, чи це щирі слова!) словам, її сповіді перед ним.

І він рішився.

Важкими, неначе оливяними ногами підійшов по волі до отвору й почав сходити вузькими залізними східцями в низ. Не чутно було ніякого людського голосу, тільки сталеві легені підводного човна десь з низу важко працювали. Скрутив праворуч і кількома східцями зійшов до маленького заглиблення, відділеного від коридора низькими скляними дверима, зі середини ясно освіченими.

Не стукаючи, відчинив двері.

За радіовим апаратом сидів голянець ван Моген зі слухавками на ухах. Побачивши Гавриша, ван Моген встав з пошаною і здійняв слухавки.

— Добрий вечір, ван Моген! — звітався поручник Гавриш.

— Добрий вечір, пане поручнику! — відповів струнко випростований ван Моген.

— Що нового, ван Моген? — Є які вісті? — спитав.

— Ніяких, пане поручнику! Все по старому. Пан поручник бажали б зателеграфувати?

— Так, ван Моген.

— Шифром, чи звичайно?

— Шифром.

— Прошу дуже!

Ван Моген витягнув маленьку книжечку, перекинув кілька сторінок, найшов чисту сторінку й витягнувши

із кишені блюзи перо, вписав на горі сторінки дату, прізвище Гавриша й годину. По хвилині спитав:

— Чи повний текст телеграми?

— Ні, тільки знак.

— Я слухаю.

Поручник Гавриш неначе завагався. Хвилину царила мовчанка. Ван Моген ждав мовчки терпеливо.

Гавриш зітхнув і неначе набравши в легені воздуха сказав швидко:

— 18, а-г-п-т!

Ван Моген записав, повторюючи нишком:

— 18, а-г-п-т!

— Так! — неначе у відгомін повторив Гавриш. — Так!

— Чи пан поручник самі надаватимуть, чи я маю це зробити? — спитав ван Моген, зачиняючи записну книжку й ховаючи її в шуфляду.

Гавриш глянув чомусь на надавчий апарат і рішив:

— Ні, надавайте Ви.

— Так, пане поручнику! — погодився службово ван Моген і сів на стільці перед апаратом. Закрутив швидко кілька разів маленькою лискучою корбочкою і спинився:

— Чи буде подана хвиля, чи подавати тільки знак? — спитав, тримаючи руку на корбці.

— Тільки знак! — відповів Гавриш. — Спершу три рази раз по раз, потім павза й два рази підряд.

— Так, пане поручнику. Прошу контролювати! — і ван Моген зняв з апарату невеличку матово-скляну тафлю, получену дротом із апаратом.

— Чи можна починати?

І ще раз завагався Гавриш, але уже востаннє і на короткий мент.

— Можете! — кинув різко.

Надавчий апарат застукав, а на матово скляній тафлі затремтіли, з початку невиразно, світляні знаки:

— 18, а-г-п-т!

— 18, а-г-п-т!

— Невиразно, скріпити! — сказав різко Гавриш.

— Прошу! — відповів ван Моґен.

Число й букви на матово-скляній тафлі зробилися виразні, ясні, непорушні.

— Повторіть ще раз, ван Моґен.

— Так, пане поручнику!

І апарат застукав підряд три рази:

— 18, а-г-п-т!

— 18, а-г-п-т!

— 18, а-г-п-т!

— Добре! — сказав Гавриш.

На матово-скляній тафлі число й букви почали блідніти й не минуло кілька хвилин, як щезли зовсім.

— Повторити тепер два рази! — велів Гавриш.

Апарат застукотів і знову на тафлі з'явилося число й букви та знову по хвилині щезли.

— Слухаю! — шепнув ван Моґен.

Гавриш почав диктувати помалу, спокійно:

— 4-21, 4-8, 19-л, ф, 18-а, 2-5, 7-м, 3-т, в - - -

Числа й букви ясними, чистими знаками появлялись на тафлі.

— с-р-п-2-у-о-9-3-7-х-б-г-у - - -

— 5-3, 6-1, 7-2, , , — Гавриш зморщив брови.

На скляній тафлі цифри почали дрижати.

— Спинити! — кинув Гавриш.

— 18, а-г-п-т!

— 18, а-г-п-т! — застукотів апарат і замовк.

— Котра хвиля перешкоджує? — спитав Гавриш.

Ван Моґен натиснув маленький сучок в низу апарату й по хвилині відповів:

— Амстердам.

— Ага! — догадався Гавриш. — Дайте задній ключ і передавайте далі.

— Так, пане поручнику!

— т-п-г-а, 18!

— т-п-г-а, 18! — зацокотів апарат.

На скляній тафлі цифри й букви дрижали.

— Прошу! — почав Гавриш продовжувати:

— 5-3, 6-1, 7-2, 0-0, 8-7, 000-11-3-21-4, 19-л-е.к, р, у,
д, 8, 19, і - -

Букви й цифри почали сильно дрижати на тафлі.

— Дайте пересторогу! — наказав Гавриш.

— !!!!!!!! — зацокотав апарат і продовжував далі:

— В, т, м, г, н, й, е, ш — і замкнуті — велів Гавриш.

— Слухаю! — шепнув ван Моген.

І по хвилині на скляній тафлі появились світляні
знаки дробів:

— $7/6$ — $4/9$ — $3/10$.

— Дякую! — сказав Гавриш. — Готово!

— Так, пане поручнику! — встав зі стільця ван
Моген.

— І добраніч, ван Моген! — сказав Гавриш і від-
чинивши двері, вийшов.

В коридорі витягнув хусточку з кишені штанів
і обтер нею чоло. І чомусь стало йому так спокійно
й легко.

— Неначе перед смертю! — усміхнувся тихо до себе.

І почав сходити в низ до своєї кімнатки. Але нагло
якісь кроки дались чути на коридорчику.

Гавриш спинився.

Хтось ішов до кабіни радіотелеграфіста.

По ході пізнав, що це йшов Штірліц.

— Цікаво! — шепнув до себе й завернув навшпинь-
ках, станувши на останньому сході.

Двері до кабіни радіотелеграфіста відчинились
і почувся голос Штірліца:

— Хто це тепер надавав... — дальших слів Гавриш
уже не дочув, бо двері зачинилися.

Сходив поволі в низ:

— Будеш ти мудрий з мого шифру! — подумав. —
Так, як Амстердам!

VII. РОЗДІЛ

Про те, що часом можна вміти читати, але не вміти прочитати

Гість широко-голосно розреготався:

— Якто, то Ви цього ще не знаєте? Та це, якщо не було ще в часописах, то горобці уже про те цвірінькають! Врешті, як не було в часописах? Та ж я про це сам читав в „Ля Ві“, що Ви кажете, не було! Давид Ісакович, Ви занедбуєтесь!

Давид Ісакович схвильовано засуетився на стільці.

— Що Ви, Дмитрій Іванович, якже ж так, я занедбуюсь. Ну, чи я мушу всі французькі нудні газети читати? Скажіть! Чи то у мене ніякої іншої роботи немає? А Ви — занедбуєтесь! Ви несправедливі, товаришу Воронов, несправедливі. У нас все як слід, от, Ви там в амбасаді що іншого, у Вас і референти преси і підреференти, чорт його батька зна, що ще, а Ви просто: занедбуєтесь. Це образа, товаришу Воронов, що не кажіть, образа!

Гість якось чудно всміхнувся:

— Невже Ви образились, Давид Ісакович? Ну, я і не думав, що Ви такі образливі! Я пожартував, ну, от...

І котячі, жовті очі гостя якось дивно пронизали Давида Ісаковича.

— Ну, от, випиймо, Давид Ісакович! Якщо я Вас образив, то вибачте, я пожартував, ну, а тепер уже жартувати не буду.

Давид Ісакович знизив плечима:

— А хіба ж я бороню Вам жартувати? Жартуйте здорові, але — я не занедбуюсь. Ось і Самуїл Несторович може засвідчити.

Самуїл Несторович долив вина в чарки й, замість відповіді, підніс руку з чаркою до гостя:

— От, киньте пусту балаканину, товариші, випиймо краще на добру справу! Ми радіємо, що діло йде й ось-ось цілою справою кермуватимем ми. А я так бачу, що й не мине неділь зо дві, як ми матимем тайну в руках. Як думаєте, товаришу Воронов?

Гість попив з чарки й хвилину призадумався.

— Безперечно, — почав поволі говорити — воно так виглядало б. Тільки, поки ми тут устійнимо, як вирвати із „Люї XII“ Ірину Прокопівну, я справді хотів би Вам вияснити цілу справу, як що Ви таки не жартуєте...

— Ні, справді, ми не жартуємо! — впевнив Давид Ісакович. — Ми навіть і то не дуже цікавились цією справою! Сказано було, замість тамтої шпигунки дати свою, ми й дали й кінець.

— Ну, але підкидувати трупів під двері доктора Варде, то Ви вміли?

Обличчя Давида Ісаковича й Самуїла Несторовича нагло споважніли. Хвилину царила мовчанка.

— Що це Ви так замовкли? — спитав гість. — Невже, це не Ви робили?

— Якби то Вам сказати, Дмитрій Іванович, і ми... й не ми...!

Гість поволі оперся об спинку крісла.

— Ну, ну! — процідив поволі крізь зуби. — А чому ж Ви про це не сповістили другого відділу амбасад?

— Якто не сповістили? Чому не сповістили? Ми ж зараз таки поштою дали Вам знати в чому діло! — швидко заговорив Давид Ісакович. — Ми в тому не занедбуємось, товаришу Воронов!

— Облиште це! — сказав поважно гість. — Копія у Вас є?

— Звичайно!

— Принесіть, будь ласка!

Давид Ісакович швидко встав із крісла й вийшов дверима ліворуч.

Гість бачно дивився за ним, а відтак звернувся до Самуїла Несторовича, бистро вдвляючись йому в очі:

— А Ви що скажете?

Самуїл Несторович поволі підняв чарку до уст, випив ковток вина і поволі знову поставив чарку на стіл.

— Це все? — спитав гість.

— Менш-більш! — погодився Самуїл Несторович.

— Це дуже багато! — ствердив гість. — Та-а-к! — І заложивши ногу за ногу, легко хитаючись в кріслі, кинув:

— Як це розуміти, й Ви й не Ви підкидали трупів?

— Просто: першого трупа підкинули ми, а дальших уже ні.

— А хто?

— Помимо найбільших наших зусиль... то значить, зусиль Давида Ісаковича (і тут Самуїл Несторович легко назначив те), годі було дізнатись, хто це. Врешті ціла ця комедія досить швидко припинилась.

— Так, знаю. Хто вів слідство з поліції?

— Комісар Шар.

— Ага! — похитав головою гість — Зрозуміло, зовсім зрозуміло...

Двері відчинилися і увійшов Давид Ісакович з течкою в руках. Відчинивши течку, станув перед гостем.

— Будь ласка, ось Вам і копія! — сказав, вручаючи аркуш паперу.

Гість почав уважно читати, підчас цього Давид Ісакович замкнув течку й сів на свій стілець.

— Так! — сказав гість, прочитавши. — В порядку! Чи у Вас є ще може одна копія?

— Навіть дві! — заявив гордо Давид Ісакович.

— Прекрасно! — Я це беру. Треба буде справу прослідити. Що правда, Ви вислали цього листа саме тоді, коли мене не було в Парижі, значить може бути помилка, але, нічого, прослідити треба! — І поволі сховав папір, згорнений у четверо, в грудну кишеню.

— Мене цікавить що інше — продовжував гість, хитаючись на кріслі. — Мене цікавить випадок із цими дальшими трупами. Скільки їх було?

— З нашим, три! — відповів Самуїл Несторович.

— Ну, відкиньмо нашого, бо це ясне — — —

— Пождіть, Димитрій Іванович, саме це ще більш неясне, якщо небудь інше! — перебив Самуїл Несторович. — Цю жінку, яку ми схопили, наш Софрон вдарив по голові так сильно, що ми думали, що її вбив. А тимчасом її вбито щойно в нас.

— У нас? — з недовірям спитав гість. — Не розумію...

— Ми теж не розуміли. Але, на жаль, так було. Вона була тільки оглушена. Коли Ірина Прокопівна вдягнулась в її плаття і виїхала враз зі мною до порту, щоб відїхати пароплавом „Лідо“, хтось її, оглушену, вбив...

— Шпилькою в серце?

— Так.

— Гм! Який лікар це ствердив?

— Наш. Степаненко.

— І Ви були при цьому?

— Ми всі були при цьому, бо не знаючи ще в чому річ, Софрон на це свято своєї сили обіцяв фляшку коняку. Степаненко знову ж не довіряв його силі й заявив, що якщо це правда, то він поставить і від себе фляшку. Ми всі зійшли вниз, в підвал, і тоді виявилось вбивство про помочі шпильки.

— Хто це просліджував від нас?

— Прошу, товаришу Воронов, ось акт дотичний — вмішався в розмову Давид Ісакович, витягнув із пачки звій паперів і передав гостеві.

Гість помалу перелистовував картки.

— Дуже цікаво! — ствердив, — хоч, на мою думку, ця справа не має ніякого звязку із нашою справою.

Давид Ісакович хитнув потакующе головою.

— І я теж це казав. А всі говорили ні, ні.

— Ви казали справедливо, Давиде Ісаковичу! — потвердив гість. — Не є виключене, що це тільки через першого трупа навязалась притока получить ці дві справи в одно, але, щоб вони мали одно підложжя — я дуже сумніваюся. Врешті так і стверджує полковник Філіпов! — бючи долонею об підпис на акті, вирішив гість.

— Є тільки одно питання: хто з наших вбив першого трупа? Бо що це зробив хтось із наших, то це немає сумніву. На які особи є підозріння?

— В першу чергу на Ірину Прокопівну, бо вона, коли вдягалась у плаття трупа, нікого при тому не було.

— Майже поза підозрінням! — ствердив гість.

— Ми теж це виключили! — хитнув головою Давид Ісакович.

— Коли я виїхав з Іриною Прокопівною до порту залишився тут Давид Ісакович.

— А я — додав Давид Ісакович — замкнув підвал і ждучи Самуїла Несторовича, весь час сидів у товариша Отрябіна.

— Значить, хтось інший має ключ до підвалу. Чи полковник Філіпов в тому напрямі дав якись накази?

— Так.

— Ну, то можемо бути спокійні! — сказав заспокоєно гість. — Злочинець впаде в наші руки.

— Або злочинниця! — тихо докинув Самуїл Несторович.

— Хіба? — зчудувався гість. — То я, бачу, добре трапив. У Вас жінки до вибору, а я саме й за цим сюди приїхав! — і гість потягнув здоровий ковток вина.

Самуїл Несторович узяв пляшку й налив гостеві повну чарку.

— Жартуйте здорові! — сказав.

— Серйозно! — заперечив гість. — А що ж Ви думали, що я за Давидом Ісаковичем стужився?

— Ну, от, і знову я! — похитав головою Давид Ісакович. — Таки без мене діло не піде!

Гість широко розреготався.

— А щоб Ви знали, Давид Ісакович, що не піде! Що не піде, то не піде. А ще й у справі підбору жінок. У нас, бачите, в амбасаді, на жінки посуха. А нам треба молоді, гарної, не мусить бути інтелігентна, ми її вже навчимо, що треба, а чим дурніша жінка, тим більше подобається мужчинам. Але молода й гарна — це необхідно. І мусить вміти по італійськи.

— Гм! Легко казати! — кинув крізь зуби Давид Ісакович. — Що ж то Ви в Парижі такі бідні стали?

— Бідні не бідні, але Париж небезпечний. Ми вже переконалися в тому.

— Ми, то значить Ви? — усміхнувся Самуїл Несторович.

— Може бути й так! — розреготався гість.

— А на коли Вам її треба?

— Чим скоріше, тим краще. Навіть сьогодні. Звичайно, спершу світлина.

— Ясно! У нас невеличкий вибір є, тільки годилось би нам знати, яку вона має ролю заграти?

— Ясно! І саме треба Вам тому знати тайну променів смерти, чи то пак актів Шеніє. В такому випадку я Вам розкажу загально в чому справа, а Ви тоді уже самі додумаетесь.

— Дрібниць розказувати Вам не буду, вони й не потрібні. Врешті, ми так, якби вже мали цілу справу

в своїх руках. І ловко пішло! Йй Богу, ловко. Молодець Філіпов!

Гість вигідно розсівся на кріслі, ковтнув вина з чарки й закурив.

— Мабуть немає людини на світі, яка б не чула про італійського фізика-винахідника Марконія. От і він саме відкрив т. зв. „промені смерти“. Починаючи від 1930 р. цей учений Італієць враз із двома своїми асистентами-друзями, Французом Шеніє й Італійцем Кантолеттім, провадив досліди над променями смерти. В шість років пізніше деякі римські щоденники дали маленькі новинки, мовляв, італійська наука дасть своїй батьківщині непереможну зброю на випадок війни.

— Пригадуєте, що італійська преса в тому часі містила на своїх сторінках зухвалі, нахабні промови Мусолінія, в яких він не боявся під адресою аліянтів кидати навіть визови. Світова преса, а в першу чергу англійська, яка, як Вам відомо, має добрих шпигунів між своїми редакторами й репортерами, твердила тоді, що якби Мусоліні не мав чогось певного в руках, т. зн. тайну страшного винаходу Марконія, то б він так не задирався.

--- 12-го дня червня 1936 р. подано суху нотатку в часописах: Президент Італійської Академії Наук Марконі виїхав у товаристві „дуче“ перепровадити незвичайно важні досліди. Авто провадив сам Мусоліні. Досліди що їх перепроваджувано недалечко Остії, вдалися вповні.

— Ми знали уже чергового дня, що Марконі мав при собі маленький апарат — овоч шестилітних, терпеливих дослідів. Апарат цей висилав невідомі досі у фізиці хвилі, які мали силу здержувати й спинювати в русі мотори авт, танків чи літаків — словом кожний мотор зроблений з металю.

— Мусоліні вернувся повний радости й віри у здійснення своїх імперіялістичних плянів відродження

Великої Римської Імперії. І навпаки, Марконі вернувся огірчений. Що вони там у двох говорили — невідомо, але відомо, що Марконі був буржуазний вчений, та ще й католик до того. А засади буржуазної науки, як знаєте, кажуть, що наука має служити щастю людськості, а не політиці чи державі.

— І тому Марконі від 12-го дня червня 1936 року живе самотно, сам у своїй робітні, до якої ніхто, за виїмком Шеніє і Кантолетті, не має доступу. Скільки ми заходів вжили, щоб хоч один репортер, хоч якийсь небудь член родини міг дістатися до робітні „пана президента Академії Наук“. Усе надаремно. Ні Шеніє, ні Кантолетті теж не промовили ні слова. Врешті, вони теж католики й то запеклі. А католиків не купиш за ніякі скарби, бо для них найбільшим скарбом є їхній Бог, який грошей не потребує. І в тому напрямі теж усі спроби виявилися безуспішні.

— Немає двох думок, що Марконі мусів почуватись погано. З одного боку він був великий патріот-Італієць, а з другого боку його буржуазно-католицька етика не дозволяла йому це зробити. І ми маємо певні вістки, що він часто засягав поради у тодішнього Папи, Пія XI. Що вони собі у двох говорили — теж невідомо, знаємо одначе певно, що Мусоліні закликав Марконія до себе на особисте послухання дня 25-го червня 1937 р. Тодішня політична ситуація була поважна. Свів поділився на два табори: Аліянтів і вісь Рим-Берлін. І мабуть дуче переконав вченого, що він мусить свій винахід віддати італійському народові, який має сповнити „історичне завдання“. Бо інакше Марконі був би не погодився на ще один дослід. Саме тоді відбувались маневри панцирних відділів. Танки мали оточити перстеном один панцирний відділ. Мусоліні стояв враз із Марконім на горбку й саме коли танки із розгоном вїжджали в долину, Марконі урухомив свій апарат. В одній хвилині усі мотори танків спинилися, а їхня

обслуга до одного згинула. Лікарі в шпиталях одног-
лосно ствердили, що всі вояки померли на поразення
серцевого м'яза.

Гість замовк, сягнув по чарку, випив і почав роз-
казувати далі.

— Для Марконія справа була вирішена. Дослід,
який коштував життя понад 100 людей і здержав усі
мотори, виказав повну справність винаходу „променів
смерти“. Цього ж вечора Мусоліні видав величавий
бенкет у своїм Паляццо Венеція. Але Марконі на бенкет
не прийшов, хоч по нього дуче два рази посилав свого
особистого ад'ютанта. Він вернувся на свій яхт і як нам
казали пізніше, цілу ніч просидів на покладі і плакав.
Але ні слівцем до нікого не відозвався.

— Кільканадцять днів яхт великого вченого блукав
по морю. І кожного дня радіотелеграфіст приносив по
кілька телеграм від Мусолінія, який прохав найшвид-
шого повороту Марконія. Марконі ледви чи читав ці
телеграми. Мор'як, який був на нашій службі й рівно-
часно служив на яхті, казав, що телеграми, неторкнені,
лежали на бюрку в його кабінеті, аж поки він їх сам не
спрятав до коша.

— В цей час Шеніє їздив до Франції, щоб відві-
дати своїх батьків. Хоч і батьки (а ми теж!) і його
рідня хотіли його вжити, не дався. Побувши місяць
дома, Шеніє вернувся до Риму. Кантолетті — теж не-
жонатий, пильнував за цей час лябораторії свого шефа.
І треба сказати, пильнував її добре. Нічого не можна
було відістати.

— 17-го дня вересня 1937 р. вернувся Марконі до
Риму. Автом з пристані привезли його два асистенти,
Шеніє і Кантолетті. І сиділи у його лябораторії до год.
4-ої рано чергового дня. Кантолетті залишився таки
там ночувати, Шеніє пішов до своєї хати. Ранком 19-го
дня вересня особистий ад'ютант Мусолінія явився
у Марконія й вневдовзі разом із Марконім вернувся

до Паляццо Венечія. Казали нам, що розмова між дуче й Марконім була дуже бурхлива. Мусоліні бігав по кімнаті як лев і кричав як бик. Здогадно, Марконі не хотів видати тайни „променів смерти“. Казали навіть, що Мусоліні загрозив Марконієві смертю. Але вчений був невгнутий.

— Три години пізніше авто Мусолінія відвезло Марконія додів. Цілу ніч світло горіло в його кабінеті. А коли рано побачила служба, що в кабінеті світло світиться дальше, застукали до дверей. Ніхто не відповів. Двері виважено: на софі лежав мертвий Марконі. Це було 20-го дня вересня 1937 р.

— Зараз же після смерти Марконія (а про цю „загадочну“ смерть я Вам колись при нагоді розкажу пізніше, бо воно до справи не належить) Мусоліні велів окружити „чорними сорочками“ весь дім ученого й обшукати докладно. Переведено трус теж в президіяльному кабінеті Академії Наук і в приватних мешканнях Шеніє і Кантолеттія. Їх обох кликав до себе Мусоліні. Але плянів винаходу „променів смерти“ не найдено. Тайну Марконі взяв із собою в могилу.

— Так думав Мусоліні, а за ним і інші. Але ми думали інакше й почали слідити Шеніє і Кантолетті. І вже вневдовзі виявилось, що в Шеніє була рисівничка, студентка політехніки, Шведка родом, Інгеборга Нільзен. Жила вона в одному із католицьких гуртожитків у Римі й таким чином легко можна було зробити обшук в її кімнаті підчас її неприявности. Але обшук не дав нічого поважного. З обшуку довідались ми тільки, що це була суджена Шеніє і шлюб мав відбутися в листопаді чи в грудні 1937 р. Та поки ми зорієнтувались, що нам здалось би заманити цю птичку в сильце, спрятала її нам з-під носа англійська розвідка, так ми догадуємось принайменше. Шеніє божеволів з розпуки, італійська поліція і ціле приватне шпигунство обшукали кожний куток Італії — надаремне. Інгеборга Нільзен щезла, як

камінь у воду. Осінню 1938 року Шеніє вернувся до Франції.

— Але з нашої картотеки Шеніє не вискочив, навіть тоді, коли Німці заняли Францію і він опинився в концентраційному таборі. Між нами кажучи, Німці навіть не знали, коло вони зловили, а ми, звичайно, мовчали. Шеніє визволили американські війська і він вернувся у Париж. І тоді щойно почав „свою“ працю, бо одного гарного дня виїхав на дослідчому кружляку „Люї XII“ на море й слід — здавалося б — по ньому загинув. А тичасом ні.

Гість знову попив вина й перекладаючи ногу на ногу, розказував далі:

— Наша розвідка в Італії, яка, незалежно від Шеніє, пильнувала другого пташка, пів року тому подала нам до відома, що Кантолетті сидить над озером Комо у своїй маленькій віллі і „працює“. Над чим? Годі було спершу довідатись, аж поки ми не встигли заопікуватися поштою, яка приходить до Комо. І що Ви скажете? По уважних дослідах, звичайно, це тривало кілька місяців, ми переловили листа від Шеніє. Ясно, ми його гарно відпечатали, ще краще відфотографували, знову гарненько запечатали й зараз же другою поштою цей лист прийшов до адресата. З листа годі було всього докладно довідатись, але найважливіше ми довідались: вони, колишні асистенти Марконія, не менш, не більш працюють знову над „променями смерти“. Навіть докладніше: Шеніє уже має готовий апарат і його уліпшує Кантолетті. Ясно, що вневдовзі мусить наступити зустріч. І тому саме нам треба жінки, яка б стала любкою Кантоліетті.

Гість скінчив і глянув бачно на співрозмовників, які уважно його слухали.

— Справа ясна! — перервав Самуїл Несторович. — Чи може є у Вас світлина Кантолеттія?

— Ясно! — і гість виняв із грудної кишені гумкою стягнений жмут паперів та по хвилині шукання між паперами, подав світлину Самуїлові Несторовичеві.

Цей бачно придивлявся світлині й згодом подав її Давидові Ісаковичеві.

— Думаю, що щось підходяче у нас повинно найтися, як думаєте Давид Ісакович? — спитав.

— Егеж, егеж! — потакнув Давид Ісакович. — Мабуть до нього добре підходила б ця русявка, що хоче так стати кіновою зіркою!

— Правильно, я теж так думав! — потакнув Самуїл Несторович. — Контрастиво вони до себе підходять.

— Ну й прекрасно! — усміхнувся гість. — По італійськи вміє?

— Якщо не багато, то продати себе дешево не дасть!

— Так я її готов зразу ж заангажувати до фільми! Ви мене представите як директора фільмового виробництва, напр. „Фіят“, і справа готова. Контракт і гроші на стіл! — реготався гість.

— А існує такий Фіят? — спитав Давид Ісакович.

— Автомобілева фірма відома, але про фільмове виробництво я не чув! — сказав Самуїл Несторович.

— Я теж! — розреготався гість. — А Ви хіба чули про мої фільмові здібності?

— Я ні!

— Я теж ні!

— Ну, от бачите! Але це мені зовсім нічого не перешкоджує бути „відомим опікуном і добродієм молодих талановитих дівчат“!

— Я собі уявляю! — кинув, усміхаючись, Самуїл Несторович.

— А я вже бачу! — засміявся Давид Ісакович.

І голосний сміх наповнив кімнату.

— А з якого вона дому? — спитав по хвилині гість.

Та поки Самуїл Несторович успів відповісти, в двері застукано.

— Хто там? — спитав, не встаючи від стола, Самуїл Несторович.

— Я, Федя! Самуїле Несторовичу, ми переловили якусь шифровану телеграму!

— Давай сюди! — гукнув гість, встаючи від стола.

Двері відчинились і в кімнату ввійшов Федя із аркушем записаного паперу в руці.

— Покажи! — зажадав гість, підходячи до Феді.

Федя неначе порозумівся очима зі Самуїлом Несторовичем і подав папір гостеві.

Гість бачно вдивлявся в папір.

— Коротка хвиля... — бурмотів під носом. — 303. 01-18, а, г, п, т... Гм! Чудачний шифр! — сказав в голос. — Чи весь? — спитав, показуючи на папір.

— Так! — відповів Федя.

Давид Ісакович і Самуїл Несторович підійшли до гостя і через хвилину розглядали незрозумілі й чудачні знаки.

— Хто у вас знавець? — спитався гість, звертаючись до них.

— Павлуша Сребняков, Ваш старий знайомий Дмитрій Іванович, — відповів Давид Ісакович.

— Давай його сюди! — закликав гість. — Побачимо, що він нам скаже.

— Поклич його, Федя! — велів Самуїл Несторович. Федя вийшов.

— Та незалежно від цього — гість показав на папір — у Вас є світлина цієї дівчини, якої я незабаром стану „фільмовим батьком“?

— Звичайно, я Вам зараз принесу її! — швидко заговорив Давид Ісакович. — Ну, я Вам зараз принесу цілий альбом девушок, які хочуть мати таких „батьків“ як Ви!

Гість зареготав.

— Давай альбом! Поглянемо, які там у Вас цяці!

Давид Ісакович вийшов у двері ліворуч і зараз же після його виходу в двері застукано й увійшов високий, здоровий мужчина, що ростом своїм заслонив двері.

— Здоров був Павлуша! — поздоровкався з ним гість, стискаючи його руку. — Навіть і не думав Тебе тут бачити!

— Та воно так буває! — добродушно відповів Павлуша. — А Тебе що сюди пригнало?

— Діла, брат, діла! А звідкіля ж Ти це вихрапав? — і гість вдарив долонею по папері.

— Яюсь, бачиш, само із повітря прийшло. Тільки ніяк не розчовпаю.

— Самуїл Несторович, а дайте но Павлуші чарку вина, може хоч трохи йому в голові проясниться.

Павлуша підійшов до стола.

— Тут, брат, не чарка, але навіть і ведро горівки не прояснить голови. Не розчовпаєм ми цього шифру ніяк!

— Якже ж це, Ти письменний і прочитати не вмієш?

— Читати, то я прочитаю, але ні я, ні Ти цього прочитаного не зрозумієш...

— Здоров, Павлуша!

— Здоров, Димитрій!

Павлуша випив, обтер долонею уста й скривився.

— От, буржуйське пиття! Навіть в горло не лізе!

— А Тобі б так самогонки?! Що?

— Ясно! А то що? Ні пес, ні баран! Коло горілки стояло-стояло й їснисло!

— Але, Павлуша, Ти справді кажеш, не розчовпаєм?

— Далєбі ні! Я вже пробував! Усі мови перебрав, не виходить. Ніяк ключа найти! Бачиш, у німецькій, англійській, французькій і італійській мовах найчастіше вживається голосівки „е“. А після цієї голосівки „н“, „і“, „р“ і „с“. В цьому клятому шифрі найчастіше по-

вторяється цифра „7“. Навіть перше число, сказати б заголовне, є 18, тобто може бути $8-1=7$. Підложив я букви під цифри — не виходить. „0“ це звичайно точка або який інший допоміжний знак: а тут тобі три нулі. Ніяк не розчовпаю. Тільки підпис ясний.

— Ну, так кажи!

Павлуша наляв собі чарку вина й душком вихилив.

— От, та ще й таку пляшку для немовляти придумали, як оце! — показав на чарку.

— Павлуша, кажи, який підпис?

— Та підпис зрозумілий: $7 + 6 = 13$, $4 + 9 = 13$, $3 + 10 = 13$. Ясно!

— Та в чому ж то ясно?

— Ясно: 13. Агент число 13, діло число 13, справа число 13. Словом: 13.

Кімнату залягла мовчанка.

— Будь тут мудрий!

— А решту таки не розчовпаю! — сказав Павлуша, наляв собі ще чарку й вихилив до дна.

Двері відчинилися і увійшов Давид Ісакович з альбомом світлин під пахвою та підійшов до гостя.

— Прошу, Димитрій Іванович, ось Вам і альбом.

— Дякую, я пізніше! — відповів розгублено задуманий гість.

— Нічого, нічого! Я не перешкоджую! — поспішив додати Давид Ісакович. — Я Вам покладаю в другій кімнаті на столі. Як матимете час, переглянете. Світлина ч. 27. Врешті я її відгородив закладкою.

— Гаразд! — хитнув головою гість.

— Ну, й жарко, уф! — віддув губи Давид Ісакович, поклав альбом на стіл, скинув блюзу, поклав на своє крісло і в сорочці, узявши альбом у руку, вийшов до другої бічної кімнати, закочуючи по дорозі рукави сорочки.

— Павлуша, а скажи, будь ласка, якже ж вони то відчитають?

— От і спитав! Та ж вони мають ключ і то незвичайний.

— Ну? Наприклад?

— Наприклад: от ми умовляємось, що скажемо — й Павлуша почав шукати чогось навколо себе — от, в цій книжці — і тут Павлуша взяв в руки телефонну книжку — на сторінці 1051 є наш ключ. І в тебе є ця книжка й в мене. І я із 1051 сторінки вибираю потрібні мені букви, деякі їх замінюю цифрами, то значить, коли „б“ є друга буква в абетці, то я пишу або 1053, значить додаю, або віднімаю, то значить пишу 1049 і т. д. В тебе ця ж книжка, що й в мене, Ти знаєш на якій сторінці ключ, Ти знаєш, чи множити, чи додати, чи відняти, ну, й Ти за 10 хвилин відчитав, що треба. А ми не розчовпаєм...

— А може? — не піддавався гість.

— Випадки бувають і навіть по людях ходять! — знизав плечима Павлуша.

Гість хвилину подумав.

— Це повний шифр? — спитав.

— Повний! — потакнув Павлуша.

— Ну, то ми його сховаємо й дамо кращим знавцям, як Ти! — зареготався гість, звертаючись до Павлуші.

Здавалося, наче б в очах Павлуші загоріли якісь невиразні вогники, але вони швидко погасли. А може тільки так здавалося.

— Твоя воля! — сказав байдуже Павлуша. — Але ледве чи найдеш такого, щоб міг це відчитати.

— Аво, диви! Який самопевний! Кажеш, кращого від тебе немає?

— Ні, цього не кажу, тільки кажу, що ледве чи Тобі хтось зуміє розтовкмачити. Так кажу!

— Ну, ну! Побачимо!

І гість сховав кусок паперу в кишеню.

— Але слухай Павлуша, Ти мені зроби шифр, знаєш, добрий шифр. Я Тобі заплачу, скільки треба буде.

— А при чому ж тут я? — низав плечима Павлуша й знову налив собі чарку вина та випив її душеком. — Це кожний зуміє, не треба мене до цього.

— Ні, брат, мені треба вишуканий шифр, щоб сам чорт його не розгадав.

— Навіть Ти! — глянув на гостя Павлуша.

Усі засміялись.

— Диви, який з нього друг! Я йому можливість заробітку даю а він глузує. Ні, серйозно Павлуша! Зробиш, чи то пак уложиш?

— Е, Ти хіба серйозно?

— Серйозно!

— На якого ж Тобі лиха шифр спеціальний?

— Треба, брат, необхідно треба!

— Ну, добре! А на коли Тобі треба?

— Оттак на завтра вечором.

— З букв чи чисел?

— З чоگونهбудь, тільки поплутаний.

— З латинської абетки?

— Еге ж, з латинської.

— Даси сотню доларів?

— А дешевше не буде?

— Можна й дешевше! Хай буде півтора сотні!

— Що Ти, сказився?

— Ну кажеш дешевше, то я дешевше!

— Ех, Ти! Ну, сотня Твоя! А більш не дам!

— Добре, сотня й могорич!

— Гарзд!

— Коли Тобі передати його?

— Завтра я буду тут, у Самуїла Несторовича біля 8-тої вечором. Буде готовий?

- Гарзд! Зроблено!
- Так я жду, Павлуша!
- Ти знаєш, я завжди додержую слова!
- Ти молодець! Значить, завтра!
- Завтра! Всього кращого!
- Бувай!

І Павлуша вийшов з кімнати.

Самуїл Несторович налив знову чарки й підніс свою чарку в сторону гостя.

— У Ваші руки, Димитрій Іванович. Починаєте нове діло!

Гість узяв у руку чарку:

— Діло фільмового режисера й директора виробництва! На все добре, Самуїл Несторович! Думаю, що справа піде.

— Безумовно! Я не передбачую ніякої задержки. А що до згоди полковника Філіпова...

— Вона вже у мене. Плян затверджений! — спокійно сказав гість. — А тепер погляньмо на цю прімадонну й треба буде з нею зустрітись. Де ж це Давид Ісакович?

— Він мабуть жде Вас в бічній кімнаті, бо туди він пішов з альбомом — сказав Самуїл Несторович і підійшов до дверей, що вели в бічну кімнату.

— Погляньте! — дивлячись крізь відчинені двері в бічну кімнату, засміявся Самуїл Несторович.

Гість підійшов ближче й глянув:

За столом на кріслі сидів в сорочці Давид Ісакович і склонивши голову на стіл, здавалося, дрімав.

— Що він, спить? — спитав гість.

Самуїл Несторович засміявся:

— Не може багато пити, Давид Ісакович. Одна чарка вина й вже по ньому! Давид Ісакович! — крикнув Самуїл Несторович. — Давид Ісакович!

І увійшов у відчинені двері.

Але нагло спинився.

— Димитрій Іванович! Гляньте!

Гість швидко ввійшов в кімнату.

Голова Давида Ісаковича лежала на столі побіч альбому. Обі руки безвладно звисали долі.

Мужчини глянули на себе: вмер чи зомлів?

Перший підійшов до Давида Ісаковича Самуїл Несторович і уважно підвів його голову. Тіло Давида Ісаковича безвладно захиталось і звалилось на бік крісла відслонюючи лівий бік грудей:

На лівому боці грудей, в околиці серця, на білій сорочці рожевіла кривава пляма.

— Що це? — спитав, неначе не розуміючи, гість.

— Вбитий! — відповів спокійно Самуїл Несторович. — Шпилька в серце. Не рухайтесь з місця, Димитрій Іванович. Тут мусять бути сліди. Я зараз же заляжму дім і сторожу.

І великим скоком, неначе перескакуючи якусь невидиму перешкоду, Самуїл Несторович найшовся в куті кімнати й хвилинку шукаючи пальцем по стіні, натиснув невидимий сучок.

Пронизливий звук дзвінка понісся по усіх кімнатах і коридорах і заразже потім чутно було галас і біганину.

Мужчини стояли неповоротно.

— Яким же чином його тут вбито. Адже ж тут ніяких дверей немає, тільки туди де ми сиділи. А вікно? — промовив по хвилині гість і глянув на вікно.

— Вікно виходить на наше подвіря, ну й перший поверх.

— А подвіря стережене й то бачно! — і гість глянув на Самуїла Несторовича та в тому моменті Самуїл Несторович, який поневолі слухаючи слів гостя, дивився на вікно, крикнув пронизливо:

— На землю! На землю!

Але вже було за пізно. Гук стрілу злився з брязкотом товченої шиби, Самуїл Несторович успів побачити бліде обличчя за вікном і Дмитрія Івановича, що якось чудачно захитався то в ліво, то в право й немов мішок звалився на землю.

Не надумуючись довше Самуїл Несторович прискочив до стола, вхопив альбом і рогом його з цілої сили вдарив об висячу лампу. Лампа розсипалась в куски й кімнату залягла темінь.

В цілому домі несамовито дзвонили дзвінки.

VIII. РОЗДІЛ

Про те, як часом гірка дійсність нищить всі пляни й мрії

Сиділа вдягнена на своєму ліжку в маленькій, білій кабіні й дивилася безтямно на округле віконце, об яке билися морські хвилі, неначе хотіли дістатись до середини чи підглянути, що діється в нутрі кімнати.

Дивилася і не бачила, нічого довкруги не бачила: усе заслонювала така мила, така дуже-дуже близька постать Равля.

Равль Тремон — єдина особа й єдина людина, яка була їй так потрібна, так необхідна як повітря до життя. Єдина людина за якою, хоч знала, що вона тут на кораблі, недалечко, може навіть за стіною, тужила й банувала нестримно. За те, щоб Равль в цій хвилині сидів ось тут, при ній, дала б усе, навіть життя...

Навіть життя?

А чи вона має право до життя, чи вона має право до свого особистого щастя, до свого особистого „я“?

І хотілося їй в цьому моменті закричати на весь голос, просто так, щоб її чули усі, усі, весь світ:

— Маю! Маю! Маю! Маю право на життя, маю право на щастя! Я все життя до тепер віддавала комусь або чомусь, я ніколи не жила для себе, завжди для чогось. А що це було, те, чому я віддала свою молодість, усі найдорожчі цінності свого життя? Привид! Омана!

Стиснула горячу голову руками й втулила обличчя в подушку.

— Боже! — Боже! Я бажаю небогато, місяць, тиждень для нас, хоч один день для мене й для Равля! — захлипала. — Хоч один день!...

Схопилася з ліжка й як левиця в клітці, почала ходити по кабіні.

— Я маю право до щастя, до крихіточки, крушинки власного щастя, так, як усі — так! Я маю право! І я цього права нікому не відступлю, за жадні скарби не віддам. Всі мають право до щастя і маю я. Тим більше я, що ходжу по темній, застиглій, вулканічній ляві, яка кожної хвили може заломитися підо мною і я провалюся в безодню. І тоді не стане Ірини Прокопівної! Ух! Як дехто втішиться коли мене не стане! Як втішиться!

— З якою радістю віддав би моє мертве тіло скаженіючим посіпакам Давид Ісакович, цей який надаремне намагався „боронити мою жіночу честь“, щоб стати моїм чоловіком. Чоловіком? Хіба ж в цьому „новому райдужньому світі“ є чоловіки, чи жінки?

— ...А потім оглянуть моє тіло від стіп до голови, острижуть волосся, шукаючи підло, нікчемно слідів тайни на шкірі. Змірять мене, зважать і глумитимуться з трупа, глумитимуться усі, ті, які не могли глумитися наді мною за життя, які скаженіли зі зависти, безсильно здавлювали свій глум поза моїми плечима! О! І сфотографують мене, щоб мати у своєму альбомі мою голову, руки, ноги, мене цілу з переду й зі заду. Проголосять, що вмерла Ірина Прокопівна. Вмерла нагло, несподівано, на серце (це звичайна смерть і дуже поширена) й трупа її можна оглядати в трупарні. А самі сторожитимуть при трупі, чи не зловиться якась звірина на падлину... О, так! Сидітимуть при трупі як погребники, чи якісь далекі кривняки, сидітимуть зі заплаканими очима, з хусточками при носах і чатуватимуть хто прийде поглянути на мого трупа, чи не зловиться на принаду якийсь опільник!

— Але мій труп не буде принадою ні для кого...
Оперла горяче чоло об двері кабіни.

— Коби хоч перед смертю зазнати щастя з Равлем,
хоч місяць, хоч тиждень, хоч день...

— Сказати йому, хто я? Розказати йому моє життя?
Признатись до мого минулого?

— Ні! Ні! Ніяким чином! За ніщо в світі! Навіщо
затроювати йому й так, напевно, короткі хвилини
щастя?

— Чи ж можливе було б подружжя з Равлем?

На саме це слово, яке мало в собі стільки можли-
вого щастя, яке скривало в собі стільки надії, щось
тепле, тихе й лагідне розлилось в грудях. І зараз же
прийшла суха, розумова відповідь:

— А чи я могла б із чистою совістю завязати
йому світ?

— Що значить завязати? — наче кричало серце. —
Бери що можеш і коли можеш! Роздумуванням щастя
не збудуєш. А хіба ж ти не можеш бути доброю по-
другою, щирим приятелем, чесним дорадником?

— Ні! Ні! — кричав розум. — Ти не можеш бути
жінкою нічиєю! Ти є власністю організації! Ти шпигун!
Вбивник!

Підійшла поволі до ліжка, сіла знову на ньому
й скорчилась, наче від великого болю.

Хотіла оправдатись, стільки було в неї доказів, що
вона ніколи не була нічиєю власністю і що вона й тепер
не є нічиєю власністю і чомусь не стало сил... Стільки
було в неї доказів, що вона ніколи не вбивала із якоїсь
підсти чи з вигоди, щоб краще було працювати, що
вона ніколи не вбивала, щоб усунути перешкоду; ні,
вона вбивала, щоб зменшити муки тим, для яких смерть
могла бути тільки визволенням. Просто не хотілось їй
оправдуватись. Навіть, якби тепер тут прийшов Равль
і просив її, щоб вона оправдалась, вона не промовила б
ні одного слова.

— Що вони, і Равль, і всі інші, такі як Гавриш, знають, що значать муки! А вона їх стільки перебачила, стільки надивилась на них... І стільки перетерпіла!

Знову сіла на ліжко, випрямилась і глибоко віддихнула.

— Ну, що ж! — всміхнулась гірко. — Що має бути, то буде! Зловилась я в сіти кохання і нічого не порадиш! Носив вовк, понесли й вовка! А тепер треба на щось рішитись. І вибрати, або туди, або сюди.

Нестримне бажання хоч крихітки власного щастя, заговорило знову.

— Треба рішити, розважно, не зважаючи на ніякі обставини: або піти на шлях правди й розказати Равлеві усе, або грати свою ролю до кінця і при допомозі кохання Равля видістати акти Шеніє із вежі 103. панцирника „Люї XII“.

— І кому передати ці акти?

— Англії! Або, — хто дасть більше!

Здрігнулася і неначе мороз забігав по плечах.

— Ні, до цього ми ще не докотились. Такі речі хай робить хтось інший, але я ні. Так низько я ще не впала!

— А якби видістати ці акти при допомозі Равля й втечи з ним на якийсь далекий, безлюдний острів? Маючи таку тайну в руках можна б спокійно жити й нічого не боятись. А я Равлеві заступила б все: й його рідню і його кар'єру й цілий світ...

І сама усміхнулась до себе.

— Ну, ще в мене досить фантазії! Покиньмо бавитись у мрії! Дійсність є завжди твереза. Ех, якби це було добре, коли б дійсність хоч раз могла бути п'яна!

В кімнаті було душно. Хотілося повітря. Дихати було важко. Кинула оком на годинник, що тихенько цокотів на нічному столику біля ліжка. Було ½ 12-тої.

— Ніч. Вийду на поклад — рішила.

Відчинила двері й вийшла на довгий, ясно освітлений коридор. Хвилинку, із клямкою незачинених дверей в руці, здержалась і надслуховувала.

Довкруги царила тишина. В низу гуділи машини а десь далеко в коридорі, на самому кінці чутно було рівномірні кроки сторожі.

Хлюпіт хвиль доходив виразно аж сюди.

— Скажу, що мені зробилось слабо! — подумала й тихо зачинила двері.

Пішла кілька кроків праворуч і східцями вийшла на гору, на поклад. Підійшла до бар'єри й обійшовши гармату, яка чорною плямою бовваніла у прорізі бар'єри, оперлась на залізну решітку.

Вогкий пил із хвиль обсипав її цілу й чомусь зробилось їй приємно, свіжо. Глянула на небо, вискрене зорями, шукаючи місяця. Але його не було.

Пригадала, що коли тому тиждень (більше, це була неділя, а сьогодні вівторок!) вона грала Равлеві на фортепіяні в сальоні, місяць заглядав в округле вікно сальйону й сріблив неслухняне волосся Равля.

— Равль! Ти сивієш! — жартувала.

— Хто б від такої музики не посивів! — відповів жартом.

Глянула у воду: хвилі із розгоном котились на корабель і розбризувалися об його залізний бік. Вогкий пилوک літав у повітря.

— А може там мій кінцевий етап?!. — подумала вдивляючись в глибіню.

Випрямилась і рукою поправила волосся, вогке від пилу хвиль.

— Дурниця! Над тим завжди є час подумати! А тепер треба рішити, що сказати завтра Равлеві: правду чи брехню?

Захотілось їй, так як колись (ох, як уже давно!) віддати рішення судьбі. Пошукала очима по небі, але нічого не було такого, щоб могло рішити в користь

правди чи в користь брехні. Глянула на хвилі й задумала: коли ця велика хвиля, що саме надбігає, обсіпле мене пилком, то скажу правду, як ні, то збрешу.

І нахилилась над залізною решіткою.

Хвиля швидко підкотилась під бік корабля і з хлюпотом вдарила в бік. Вогкий пил ніжно приснув в обличчя.

— Значить, сказати правду! Але я мабуть надто нахилилась поза решітку. Це неважне. Ще раз!

І знову запам'ятала собі чергову хвилю.

Зі заду почулись легкі кроки.

Швидко обернулась.

До неї підходив Равль.

Побачивши її зупинився на хвилину й витягаючи руки до неї зі здивуванням промовив:

— Рені? Тут? Так пізно? А що ж Тебе вигнало з Твого ліжочка?

Подала йому свої руки щирим, відданим рухом:

— Просто: брак повітря в моїй спальні!

Підніс обі її руки до уст.

— Ох, яка страшенна проза! А я думав, що Ти вийшла трохи помріяти! — усміхався. — Але добре, що я Тебе бачу! Сам Бог мені Тебе сюди післав. Признаюсь щиро, що я вже хотів піти до Твоєї кабіни й застукати, щоб Тебе попередити...

— Попередити? В чому? — спитала й почула, що в цьому ж моменті від моря повіяв неначе холодний, пронизливий вітер.

— Ну, щоб Ти не нестрашилася руху, який вневдовзі зчиниться на кораблі.

— Щось Ти сьогодні дуже загадочний, Равль!

Узяв її легко під руку й почали ходити по покладі.

— Мушу бути загадочний, бо й ціла справа загадочна. А чи Ти не є загадочна? — спитав нахилиючись до її обличчя, щоб побачити її очі.

Ще холодніший вітер від моря пронизав її наскрізь.

— Тобі холодно? — спитав турботно.

— Трохи! — шепнула. — Ходім до кімнати.

— Ні, ходім до сальону, там вигідно сидіти. Але що Тобі? Ти якась не своя? — спитався, оглядаючи її.

— Правда? — опанувала себе. — Я теж якось так неважно почувуюсь. Я ж Тобі казала, що мені забракло повітря.

Ішли поволі даліше й він держав її руку у своїй долоні.

— Ну, гарячки в Тебе немає. Але я зараз же пішлю по Треніє. Може Ти перестудилась?

— Ні, ні! — заперечила живо. — Не треба мені лікаря. — Притулилась раменем до нього й шепнула: — найкращий лікар — це... Твоє товариство.

— Словом конкуренція Тренієві! Мушу це йому сказати! — усміхнувся і відчинив широко двері сальону та засвітив світло.

Ввійшли до середини. Її погляд упав на кут, в якому проти себе стояли два широкі фотелі а між ними малий округлий столик.

— Тут ми собі сказали вперше „Ти“! — подумала. — А від цього часу уже минуло 9 днів. — І в уяві своїй побачила морську хвилю, яка розбившись об бік корабля, засипала її дрібненьким, вогким пилом.

— Треба сказати правду!

— Сідаймо! — перервав мовчанку капітан. — Але тільки на наших місцях. Ти тут, тут Твоє місце — показав їй фотель в куті — а тут я. Прошу!

Сіла мовчки.

— Шкода, що Ти погано почувашся!

— Чому? — спитала.

— Я хотів Тебе чогось попросити.

— Але ж, будь ласка! Я ж не є зовсім аж так хвора. Що ж це такого?

— Щоб Ти мені ще раз заграла на фортепіяні цю пісню з цим дрібним снігом і вітром.

— Метелицею! — сказала усміхаючись.

— Ага! Ме-те-лі-, ні таки цього не вимовлю, — махнув рукою безнадійно.

— Але ж дуже радо! Зараз? — і встала з фотеля. — А знаєш, я і до цього часу ніяк не можу пригадати, як „метелиця“ по французьки.

— Як Ти це означила? Дрібний сніжок і великий вітер? — Ні, Рені, тепер ні, трохи спічни! Маємо час! Хоч не багато — подивився на свій ручний годинник — але ще трохи є.

— Чому не багато? — спитала сідаючи знову на фотель.

— Ось власне, я Тобі це хотів сказати. Сьогодні в ½ 12-ої ночі матимем на кораблі великі відвідини.

Напружила ум і обличчя її знерухоміло.

— Відвідини? — спитала.

— Так. З цього приводу буде рух на кораблі, ціла залага вийде назустріч високому гостеві й тому я хотів Тебе попередити, щоб Ти не перестрашилась, коли лежачи в ліжочку почувеш команду й брязкіт зброї.

— І стріли! — додала.

— Ні, — всміхнувся — цього в нас не буде.

— Чи можна знати, хто до нас приїде?

— Ясно, що можна, навіть треба. Бо високий гість і з Тобою теж буде говорити.

Легка морщина пробігла її чолом.

— Навіть зі мною? — усміхнулася. — І цей високий гість є справді такий високий?

Капітан щиро засміявся і вдарив себе по коліні:

— Ні, ростом то він навіть трохи нижчий від мене, але рангою, фі! фі! — тихенько засвистав.

— Уже мені не подобається! — заявила вирішно.

— Чому?

— Люблю тільки капітанів, ніякої іншої ранги не зношу.

Капітан схилив галянтно голову в подяці:

— Пані!

— Пане! — відповіла легким уклоном голови.

І обоє сердечно засміялись.

— Дуже мене це тішить, що Ти трохи розрухалась.

— Я ж Тобі казала, що найкращий лік це Твоє товариство. Але як, власне кажучи, зветься цей високий гість?

— Їх Ексцеленція контрадмірал маркіз де Ро.

— А чого ж їх ексцеленція сюди приїжджає?

— Не нам смертельним знати тайни світу, моя кохана. Цього не знає ніхто, за виїмком самого контрадмірала й ще може його особистого адютанта.

Хотіла сказати: і советської розвідки, — але вкусила за язик і спитала:

— А ним є?

— Полковник де Шедуар — мій вуйко. І незалежно від того, що є він моїм вуйком, є одним із найприємніших і найсимпатичніших мужчин, яких я знаю.

— Значить, в такому випадку Ти посвоячений із контрадміралом?

— А безумовно! Навіть досить близько! — засміявся.

Встала з фотелю і підійшла до фортепіяну. Відчинила його й нахилившись вдарила легко кілька акордів.

— Слухай Равль! — обернулась до капітана і глянула йому поважно ввічі:

— Ти не знаєш, чому й що хоче говорити зі мною контрадмірал?

Глядів хвилину на неї із приємністю:

— Мусить мати сильний характер! — подумав. — Яка вона тепер гарна!

І швидко відповів:

— Чому, знаю і це зовсім зрозуміле: Про Твою появу на панцирнику зараз же повідомлено головну команду наших морських сил, але що він хоче говорити — не знаю.

— Ти щиро говориш?

Глянув на неї свавільно:

— А якби я не говорив щиро, то що сталося б?

Обернулась до фортепіяну й пальцем торкнулась клявішів.

— Нічого! — відповіла байдуже. — Тільки я хотіла б сьогодні (і це слово назначила) бути з Тобою щира.

Капітан підвівся помалу з фотеля й підійшов до Рени.

— Чи можу Тебе спитати, чому сьогодні? — спитав поважно.

— Просто: думаю, що по розмові з їх ексцеленцією, я, може навіть ще цієї ж ночі покину... Тебе й „Люї XII-того“.

— Це зовсім можливе! — погодився поважно капітан. — Хоч не думаю, щоб це сталося ще цієї ночі.

— Чому? — спитала сідаючи до фортепіяну.

Капітан присунув собі округлий стілець до фортепіяна й сів також.

— Тому, що не було наказу Тебе будити.

Перебирала пальцями клявіші, тихо, ледве чутно.

— Відома загально делікатність Французів по відношенню до жінок.

— Не перечу! — погодився капітан. — Хоч... — і не докінчив.

Підвела голову й глянула на нього.

— Хоч? — спитала.

— Військо має свої форми й я щось не вірю в таку делікатність контрадмірала. Принайменше з цього боку я його не знаю.

— Що він знає про мене? Що він знає? Він і... Ти? — надаремне питалася себе й мовчки, ніжно перебирала клявіші.

Глянув на годинник.

— Ет, — махнув рукою — чи не маємо про щось інше говорити? Говоритимем тоді, коли придуть наші гості! Пів години є наша, Рені!

Легко поклав свою руку на її руки.

— Пів години! Так! Це дуже багато! — шепнула.

— Заграй мені цю українську пісню з цим снігом і вітром! Мушу її навчитись! Прекрасна пісня!

Вдарила акорд.

— Хвилинку! — почав шукати по кишенях і витягнув записник. — Ти тихенько приспівуй, а я повторятиму слова за Тобою.

Перші акорди забились об стіни й у своїй безмежній тузі сіли на малих округлих віконцях, крізь які до кімнати заглядало море.

Чи ти милий припав пилом,
Чи метелицею...

тихо-тихесенько нісся спів такий бездонний, як українське небо і такий безмежний, як українські степи.

Що до мене не приходиш
Тою вулицею...

І ця пісня неначе вичаровувала такий простий і тому такий близький кожній людині образ самотньої дівчини, яка дивиться на довгу-довгу вулицю, якою не приходять до неї її милий. Капітан сидів у фотелі й дивлячись пильно в записник, де були записані слова, слухав. І давно уже акорди вмерли у нічній тишині, він сидів непорушно, неначе прислуховувався цьому відгомонові, що його пісня залишила в серці.

Рена зняла руки з клявішів і глянула на Равля.
Підніс голову.

— Рені, Ти була на Україні?

Поволі заперечуючи хитнула головою:

— Ні! — сказала твердо.

— Мусить бути дивний край! — похитав головою.
Глянув на неї і посміхнувся.

— Чому смієшся? — спитала.

— Я б його назвав „краєм пилу й снігу“.

— Що таке? — здивувалася.

Свавільні вогники заграли в нього в очах.

— Уяви собі, любчик тому не приходить до своєї любки, що або його пил засипав або сніг, чи як це там зветься ця... метелиця — вимовив уже виразно останнє слово.

— Зовсім справедливо! Ти знаменито це означив

— Але, незалежно від цього, пісня прекрасна.

Жалко, що така коротка.

— Ні, вона довша! Тільки я дальших слів не знаю.

— Подивляю Тебе, що й ці слова Ти вивчила! Хоч вони милозвучні, наче б італійські. Може й тому їх по суті легко вивчити. Ти їх у Канаді вивчила?

— Так. Там чимало Українців.

— І Французів! — усміхнувся. — Мушу собі прочитати дещо про Україну. Нічого не знаю про цей край. Або ще краще, зголошусь на їзду туди.

— Куди?

— На Чорне Море.

— Не раджу! Можеш не вернутись. Там тепер таких як Ти, як приймуть, то ледви чи випустять.

— Е, вже я собі дам раду!

— Але я не можу дати собі ради, як капітан панцирника по ночах фліртує з жінками, а бідний лікар вганяє по усіх закамарках корабля його шукаючи — сказав д-р Треніє, входячи до сальону. — Ось де я вас зловив!

— Скажи просто, що зависть не давала Тобі спати й товкла Тобою по всіх закамарках корабля, аж поки не виладувалась у Твоєму недискретному вчинку! — відповів з місця Тремон.

Рена встала зі стільця.

— Доктор Треніє має повне право так говорити, Равль! — сказала поважно. — Ти ж маєш сьогодні гостей!

Тремон теж підвівся з фотелю і, кинувши оком на ручний годинник, заперечив:

— Але ж, Рені, з нього говорить зависть. Ти ще його не знаєш!

— Але, але! — підніс руку Треніє — слухайте панство, я не маю нічого проти цього, що Ви собі запили „ти“, що правда, чую жаль, головню до панни Гльорії, що вона зі мною старим не хоче „ти“ говорити, але скажіть мені, якими, власне кажучи, іменами Ви себе кличете: Юлько зробився Равлем, а Гльорія стала Рені. Хто ж то Вас наново похрестив?

Рена підійшла до доктора й лагідно взяла його під руку:

— Вибачте, докторе, як Ви можете таке говорити, що я не хочу з Вами бути на „ти“, коли я Вам таке сказала?

— Ну, цього між інтелігентними людьми не треба зараз же говорити! — нібито нахмурено відповів Треніє.

— Ніби, значить, Ти, мовляв, так сказати — інтелігент?! — глянув на доктора підозріло Тремон.

— Докторе, не слухайте його! Не слухайте! — жартівливо переконувала Рена. — І якщо Ваша ласка й Ви згоджуєтесь на те, то ми таки зараз же можемо бути на „ти“. Тільки мусите нам сказати, як Ваше друге імя?

— О, вибачте, на це я не погоджуюсь. Щоб я так на сухо почав Вам „ти“ говорити, о ні, так добре нема. За кару Тремон має поставити фляшку коняку й тільки після її випорожнення я погоджуюсь говорити Вам „ти“.

— То значить, як буде зовсім паний! — вияснив Тремон.

— А в слід за тим я не маю ніякого другого імені й взагалі нічого не розумію! — докінчив доктор.

— Що є в Тебе зовсім нормальним явищем! — добавив Тремон.

— Пані! — звернувся жартівливо до Рени доктор, — веліть тому добродієві вийти з цієї кімнати, бо я не ручу, що буде з ним за наступні три хвилини — —

— Тихо! Я говорю! — піднесла руку Рена. — І тепер прошу мені не перешкоджувати. Докторе, Ви мусите мати друге хресне імя!

— Вибачте, якто мушу? Я маю одно хресне, одно прізвище й це навіть для мене за багато!

— Головно, що торкається... — — почав говорити капітан.

— Равль, Ти не маєш голосу! — перебила Рена.

— Нарешті! — зідхнув з полегшою Треніє.

— Докторе, Ви теж не маєте голосу! — заявила поважно Рена.

Тремон почав плескати в долоні.

— Равль!

— Перепрошую, заборони плескати в долоні не було! — запротестував капітан.

— Тихо! — піднесла палець до гори Рена.

— Отже докторе, Равль тому мене кличе Реною, а я його Равлем, бо це наші другі хресні імена. Усі наші друзі, значить його й мої кличуть нас по наших перших іменах, тобто Юліян і Гльорія. Але ми — а в тому випадку й тепер Ви докторе — хочемо належати до спеціальних друзів і тому ми постановили кликати себе так, як нас ніхто не кличе.

— Он як! — хитнув головою доктор. — А що в мене тільки одне імя, то Ви таки будете мусіти мене кликати, так як кличуть мене усі.

— Ні! — заперечила Рена. — А зробимо так: дамо Вам нове імя, я буду хресною мамою, а Равль хресним татом.

— Прекрасно! — крикнув Тремон. — І назвемо його Пафнутій!

На порозі салюону станув поручник і мовчки поздоровив присутніх.

— Що там, пане поручнику? — спитав Тремон.

— Наспів другий сигнал, пане капітане!

— Дякую, Прошу зарядити збірку.

— Так, пане капітане! — поручник вклонився і вийшов.

— А перший сигнал був тоді, коли я прийшов до Вас! — вияснив Треніє.

— Ти в сам час це мені сказав! — усміхнувся Тремон. — Але ходім! Підведім Рені до її хоромів і підемо далі.

— Ні, ні, панове! Не здержуйтеся! Ідїть, я сама дорогу знаю. Ви ж мусите бути при збірці.

Гострий пронизливий свист протяв повітря.

— До побачення! — кликнула Рена й швидко побігла праворуч.

На покладі заворушилось від моряків.

Швидко збігла східцями вниз і ввійшла до своєї кімнати. Помалу зачинила за собою двері й підійшла до ліжка.

Здалеку доходив гул кроків.

Вдягнена, скинувши тільки взуття, поклалась на ліжку, заложивши руки під голову.

— Навіщо роздумувати, укладати пляни, підготувляти ситуації? — подумала. — Часом краще усе залишити життю, а воно само уже вирішить, як треба... Так, як треба... Яке це страшне слово „треба“!

Почувалась дуже втомленою, якоюсь обважнілою, нездбною просто до нічого.

Гул кроків втих. А за кілька хвилин знову продер тишу гострий свист. І більш нічого не було чути.

Наче б якоесь успокоєння злинуло крізь зачинені двері кабіни.

— А Равль казав, що буде рух. Та ж ніякого руху немає.

І наче на potwierдження, що немає ніякого руху, захотілося їй дуже спати. Обернулась на бік і спокійно заснула.

Як довго спала, не знала. Пробудив її стукіт до дверей. Довгі роки вигімнастикована свідомість, бути завжди на сторожі, допомогла їй в одному менті зорієнтуватись де вона.

Підвелась, сіла на ліжку й поправляючи волосся, сказала:

— Прошу!

Двері відчинились і на порозі з'явився Равль, а позаду нього стояв якийсь невідомий їй, вдягнений у цивільне вбрання, старший мужчина.

Бачучи її заспану, Равль почав вибачатись.

— Дуже Тебе перепрошую, Рені, я не знав, що Ти вже спала...

— Нічого! — усміхнулась і встала з ліжка. — Я тільки здрімалася, лежачи на ліжку, щойно готовилась спати. Будь ласка, заходьте панове!

Швидко всунула ноги в мешти.

— Дозволь Тобі представити, Рені, полковника де Шадуара, мого вуйка.

— Пані! — вклонився по військовому мужчина в цивільному вбранню.

— Панна Гльорія Смитс! — докінчив познайомлення Равль.

— Мило мені Вас повітати, пане полковнику! — усміхнулась Рена, подаючи руку. — Прошу, розгостіться, як Вам найкраще.

Полковник нахилив голову, цілуючи руку Рени.

— Що правда, мій кузен мене попереджував, що я стріну щось дуже гарне на його панцернику, але такої гарної зустрічі я собі не уявляв! — сказав із усмішкою полковник.

— Пане полковнику, Ви дуже ласкаві й мушу сказати, що й Ваш кузен, не гірше Вас заступає традицію світозної галянтности Французів. Але, будь ласка, сідайте, хоч, правду кажучи, то на цьому панцернику я є Вашим гостем, а не Ви моїм.

— Панно Гльоріє, де б Ви не були, завжди Ви будете господинею! — сказав, сідуючи на стілець, полковник. — Памятаєте стару французьку приповідку? Де станула жіноча ніжка, там уже її царство.

— Що правда, я, як цариця, мушу виглядати дуже заспана, неправдаж, панове? Але Ви мені вибачте!

— То ми Тебе перепрошуємо, Рені, що в такій пізній порі до Тебе приходимо із першими відвідинами. Але я не сподівався, що в пів години по нашій розмові Ти вже будеш спати.

— Видно, що маю чисте сумління! — засміялась Рена.

— Але й видно, що Ви ждали нас! — додав полковник.

— Чому?

— Бо не роздягались!

— А Ви знаєте, що це просто з лінивства! Я взагалі погано сьогодні почувалась і коли б не Ви, я була б так вдягнена й спала цілу ніч.

— А це вина Жіля! — сказав полковник.

— Чия вина? — не зрозуміла Рена.

— Мого кузена, Жіля! — показав рукою на Тремона полковник де Шедуар.

— Ах так! — засміялася Рена. — Але чому ж його?

— Бо він вперто твердив, що Ви, панно Гльоріє, ще не спите.

— Пане полковнику, Равль мав усі дані так твердити, бо ми справді до пізної ночі говорили й розійшлись п'ять хвилин перед Вашим приїздом.

— Вибачте, панно Гльоріє, тепер черга на мене спитати, про якого Равля Ви говорите?

— Про Вашого кузена, Равля! — показала Рена рукою на Тремона.

— Саме я і завважав, що з Вашими іменами не в порядку. Жіль про Вас говорив Рена, Ви про нього знову ж говорите Равль, а Вас представив мені, як панну Гльорію.

— Це наша тайна, пане полковнику! — засміялася Рена.

— А ключ до неї має доктор Треніє! — додавив Равль.

— Розумію, вповні розумію! — усміхнувся полковник де Шедуар. — Зовсім не дивуюся моему кузенові й коли б я був молодший, то без вагання погодився б стати Равлем.

— Дуже тішуся з цього, що Ти старий! — сказав удано поважно Равль.

— Але я з Вами, пане полковнику, погодитись не можу! — заявила рішуче Рена. — І дивуюсь теж, що Равль на це годиться.

— Бо мені з тим вигідно! — додав Равль.

— Я б сказала навіть, — продовжувала Рена, — що я, знаючи жінок, хто зна чи не уділила б першенства Вам, пане полковнику.

— Твоя галянтність, Рені, йде за далеко! — рішив Равль.

— Панно Гльоріє, не говоріть так, бо я готов скористати з цього, що Ви сказали! — легко схилиючи голову в подяці, сказав полковник.

— Пане полковнику, своїх слів, мимо протестів Равля, не відкликую.

— Жіль! — засміявся полковник, — в найкращому випадку можем Тебе післати по тютюн!

— Але й то по надумі! — добавила, сміючись, Рена.

— Я і знав, що воно так скінчиться! — сумно сказав Равль. — А вчив мене батько: ніколи не вір жінкам. І я вже тоді, як молодий хлопчина, знав ще це правда,

бо завжди, як батько це говорив, то мами тоді при цьому не було...

Всі троє щиро засміялись.

Равль дискретно глянув на свій годинник. Де Шедуар завважив це.

— Так, панно Гльоріє, я Вам дуже вдячний, що Ви були ласкаві нас в такій пізній порі прийняти, то значить у першу чергу мене, бо Жіль чується тут як дома — —

— Я ще, здається, капітан цього корабля! — кинув Равль.

— Ну, якби ми так основно цю справу передискутували, то хто знає, якби то вийшло, та незалежно від цього, я ще раз сердечно дякую і дозвольте, що я звернуся до Вас з одним проханням!

І полковник де Шедуар, сказавши ці слова, встав із стільця.

— От, і саме тому ти прийшов! — подумала Рена й мило усміхнулася.

— Але ж, будь ласка, пане полковнику, мені дуже приємно, що я Вас пізнала й кожне Ваше прохання, як тільки зможу, то зараз же з приємністю сповню.

— Панно Гльоріє, Вас хотів би пізнати їх ексцеленція контрадмірал де Ро. Чи зможете, а радше, чи схочете до нього зайти, щоб йому цю приємність зробити?

— Але ж дуже радо, пане полковнику. Коли тільки бажає їх ексцеленція, я завжди готова й дуже буду щаслива, коли зможу йому подякувати за гостину на його кораблі.

— Чи Ви були б ласкаві може зараз же зайти?

— Тепер? В ночі? — здивувалась Рена.

— Панно Гльоріє! Військо не знає ні дня, ні ночі!

— Якщо можна, прошу дуже! Тільки дозвольте, панове, що я хоч волосся собі поправлю.

Де Шедуар і Тремон підійшли до дверей.

— О, ні, — заперечила живо Рена. — Залишіться панове! Я зараз же буду готова.

Підійшла до столика, витягнула із шуфлядки маленький гребінчик, швидко причесала волосся до кишеневого дзеркальця і звернулась до мужчин:

— Можемо йти! — сказала.

— Уже? — здивувався полковник де Шедуар.

— Еге ж! — усміхнулась Рена. — Я трачу дуже мало часу на свій зовнішній вигляд.

— Мій вуйко з дива не може зійти, що Ти не вживаєш шмінки — всміхнувся Равль.

Рена відчинила двері.

— І уявіть собі, пане полковнику, що я її ще ніколи не вживала!

Полковник розложив руки.

— Не до віри!

Рена вийшла перша, за нею старшини. Коли піднялись по східцях на поклад, Рена спинилась:

— А тепер куди? — спитала.

— Ліворуч, Рені! — сказав Равль.

— Веди нас, Жіль, бо я теж тут не орієнтуюся! — добавив полковник.

Рена почула лоскотання по цілому тілі, була подразнена й чулася добре. Знала, що наближався великий бій, може навіть вирішний, і було їй з цим добре. Йшла по ясно освіченому покладі пружистим, легким кроком неначе знала, що перемога буде її. Так ішла вона до кожного бою і тому дотепер за собою мала лише виграні.

Глянула боком на полковника де Шедуар.

— Добрий грач! — подумала. — З таким грачем варто програти, тільки... форми бою у нього уже перестарілі! Сьогодні виграють не ті!

Скрутили мовчки ще раз ліворуч між великими мовчазними вежами й спинились перед дверима.

Равль відчинив двері:

— Прошу!

Рена ввійшла перша, за нею де Шедуар.

Був це вузький коридорчик з одного боку сліпий, просто були двері а з другого боку йшли сходи догори.

— Вуйку, починай тепер Ти своє урядування! — сказав. — Моя роля скінчена.

Полковник застукав і не чекаючи дозволу, ввійшов.

Равль присунувся ближче до Рени й стиснув легко її руку:

— Будь спокійна! — шепнув. — Все буде добре!

Успіла подякувати йому очима, бо в цій же хвилині відчинилися двері й вийшов полковник. Залишаючи двері відчинені, звернувся до Рени:

— Їх ексцеленція просить зайти! — і коли Рена переступила низенький поріг, зачинив за нею двері.

Кинула оком довкруги. Малий сальоник із мякими меблями й великою настільною лампою, яка з-під рожевого абажура кидала тьмаве світло на широке, просторе бюро закидане плянами й рисунками.

— Акти Шеніе! — мигнула думка.

За бюрком сидів сухий, із подовгастим обличчям, гладко обголений мужчина. Легко сиве волосся сріблилося у світлі абажура, голову опер на ліву руку, а правою рукою, яка держала довгий олівець, встромлений чудачно між третім і четвертим пальцем, водив по рисунку.

Коли Рена ввійшла до кімнати, радше відчув, як почув її приявність, бо товстий килим стишував кроки, й поволі відкладаючи олівець, піднявся зза бюрка.

— Ексцеленціе! — сказала Рена, вклонившись.

Контрадмірал підійшов ближче й спинившись перед Реною, по військовому вклонився.

— Пані! — промовив сухим, звиклим до наказу голосом. — Вибачте, що я Вас так пізно труджу. Саме

полковник де Шедуар сказав мені, що Ви погодилися уділити мені хвилю розмови.

— Ексселенціє, то я радше прохаю вибачення, що в наслідок непередбачених обставин, я найшла таку сердечну гостину — —

Адмірал узяв легко під руку Рену й повів її на фотель, що стояв перед бюрком.

— Будь ласка! — перебив її слова. — Сідайте! Ви напевно хочете спати, а що я завтра чи то пак уже сьогодні мушу відіхати, тому дозвольте, що я просто пічну з Вами одверту розмову.

— Я слухаю, ексселенціє! — сказала Рена сідаючи й подумала:

— Сильний противник!

Обійшов бюрко й помалу, сідаючи за нього, бачно глянув на Рену своїми сірими очима:

— Скажіть мені, на чій Ви службі працюєте?

Дивилась в його очі довго-довго й врешті засміялась.

— Чи можна Вас, Ексселенціє, просити кусок паперу й олівець?

Вирвав із записника, який лежав на бюрку, кусок паперу й враз із олівцем подав мовчки Рені.

Рена написала на папері І С і мовчки віддала йому папір.

Узяв папір, прочитав обі букви й почав дерти на дрібні кусочки, які кинув до коша.

— Я так і догадувався! І йде Вам про Шеніє?

— Так, але... не йде, тільки... йшло!

Усміхнувся.

— Правильно! — хитнув головою. — Йшло! І тому що „йшло“, Ви мені подобається! — сказав одверто.

Схилила голову мовчки.

— Панно Гльоріє, дозвольте, що вжю теперішнього Вашого псевдоніму, я багато знаю про Вас, то значить про Ваше минуле...

Підняла голову зі здивуванням.

— і про Ваше сучасне! — добавив із усмішкою. — І тому я не хотів би Вас ліквідувати.

— Я готова, Ексцеленціє! — сказала сухо.

— Я знаю! — швидко сказав контрадмірал. — Такі, як Ви, є завжди готові, але з уваги на одну особу, на якій мені дуже залежить, я не хотів би цього робити.

— Я ніколи нікому не хочу бути вдячна, Ексцеленціє! — сказала холодно.

— Це Ваше діло, панно Гльоріє, але незалежно від цієї особи, ще раз повторюю, Ви мене своєю бистрою орієнтацією заскочили.

— Це зовсім не орієнтація, Ексцеленціє, це звичайний інстинкт звіряти, на якого завжди і всюди закладають сильця.

— Інстинкт може важніший в житті, як розум!

Всміхнулася.

— Не перечу.

— Знаю, що Ви вмієте додержувати слово — — —

— Ексцеленціє, Ви мабуть краще знаєте мене, як я сама! — почала щиро сміятися.

— Напевно, панно Гльоріє, я переконаний, що так. А врешті, як дозволите, то я Вам відчитаю Вашу біографію!

— Я дуже цікава, Ексцеленціє, якщо Ваша ласка...

І в тому моменті подумала:

— Якщо знає про Данка — тоді все пропало!

Контрадмірал відчинив нижню шухляду бюрка й витягнув з неї портфель. Розгорнув його й з тоненького, дрібним машиновим письмом записаного, папірця почав читати:

— ...Уроджена... — ні, цього я Вам не буду читати, бо жінки не люблять своєї дати уродження... дочка професора Високої Ветеринарійної Школи... підчас російської революції вийшла за інженера Богдана Гавриша, сина — — —

— Дякую, Ексцеленціє! — перебила Рена. — Вповні вистарчає, вірю повністю Вашим словам.

І поволі підвелась з фотеля.

— Хвилинку, панно Гльоріє. Я ще не скінчив! — сказав де Ро, складаючи уважно папірець і ховаючи його в портфель. — Вибачте, що я Вас затримаю ще хвилинку. Я згадав, що Ви дотримуете слова, принайменше так мене інформовано...

— Я рідко даю слово, але звичайно стараюсь його додержати! — сказала спокійно і знову сіла в фотель.

Оперлася об спинку фотеля і дивилась просто в сірі очі контрадмірала.

— Власне, тому я хотів би Вам одну річ запропонувати. Але поки я Вам її запропоную, Ви дайте мені слово чести, що Ви ніякої роботи — розуміється, Ви знаєте, що я думаю під роботою, продовж одного — скажемо — тижня не будете робити.

Задумалась хвилинку.

Контрадмірал витягнув з кишені важку срібну папіросницю і поволі, відчинивши її, подав Рені.

— Дякую, Ексцеленціє, я не курю! — сказала.

Контрадмірал витягнув цигаретку з папіросниці й спитав:

— Дозвольте, що я закурю?

— Прошу дуже.

Хвилину царила в сальонику мовчанка.

Але Рена зовсім не думала над тим, чи дати слово, чи ні. В цих кількох хвилинах старалась вона відгадати, навіщо контрадмірал хоче від неї слова на припинення роботи? З якою ціллю?

— Ексцеленціє, а на випадок, якби я погодилась дати слово, то...?

Похитав головою.

— Тут не може бути мови про „на випадок“, тут може бути мова або так, або ні!

Гляділа на нього, неначе хотіла відгадати його думки й його пляни. Але сухе, подовгасте обличчя і сірі, спокійні очі були зовсім без виразу.

— Якщо Вам тяжко тепер рішитись, — перебив мовчанку контрадмірал — то я пожду. Ще сьогодні, до десятої рано, я служу Вам своєю особою. В десятій рано я виїжджаю.

— А тоді? — спитала, легко усміхаючись.

— А тоді придумаємо щось інакше! — спокійно відповів контрадмірал.

Бавилася олівцем, що його спершу після написання букв ІС поклати була на бюро, а відтак узяла знову в руку.

— Ексцеленціє, можна Вам сказати одну річ?

— Прошу! — сказав сухо контрадмірал.

— Ні, його не перехитриш! — майнула думка. Але пробувала далі й схиляючи голову сказала:

— Я хочу вицофатись із цього... життя!

І в цьому моменті підвела голову.

Обличчя контрадмірала було нерухоме, холодне.

— Ваша воля! — сказав спокійно.

Попробувала в останнє:

— А Ваша думка, Ексцеленціє?

Контрадмірал знизив плечима:

— Ніяка! В цій справі не можу Вам ні відраджувати, ні дораджувати. Це Ваша особиста справа.

Піддалась.

— Так! — промовила. — Маєте мое слово!

— Дякую! — сказав байдуже контрадмірал. — Я знаю і розумію, що це рішення коштувало Вас чимало труду, але, повірте, що це для Вашого добра.

— Хочу вірити, Ексцеленціє!

— І можете вірити. Врешті побачите самі. А тепер я Вам запропоную співпрацю з нами.

— Не розумію... — ледви чутно сказала.

— Не хочу, щоб Ви зараз, тут, рішились. Це за поважна справа. Ви вели працю на два фронти, тепер, як схочете, будете вести тільки на одному.

— Якто на одному?

— Ви щезнете, — просто, — ми завдяки оцьому маленькому паперчикуві — і тут адмірал вказав рукою на портфель — Вас розшифрували й сьогодні зі сходом сонця на кружляку „Люї XII“ ми розстріляємо за невдалу крадіж „актів Шеніє“ советського шпигуна Ірину Прокопівну, який був рівночасно агентом Інтеліджент Сервіс під іменем Гльорії Смитс. А Ви відпichnete собі, упорядкуете своє минуле, а його треба буде конечно, з уваги й на сучасне й на майбутнє упорядкувати, й пichnete нове життя тільки у нас і з нами.

— А може й з Равлем?! — подумала, але не сказала нічого.

— Повторюю, — продовжував контрадмірал — я не хочу, щоб Ви рішилися на те сьогодні. І щоб Ви не думали, що ми хочемо від Вас силою добути те, що можете нам дати добровільно й сумлінно. Ні, ніколи! Врешті Ви самі побачите, що хоч ми знали багато раніше, хто Ви, а перше підозріння викликало човно 313, яке три ночі кружляло у віддалі нашого поля бачення, неначе хотіло впевнитися, чи Ви щасливо дістались до нас, ми не тільки Вас зразу не придержали, а навпаки, йшли Вам вповні на руку. Тому й сьогодні, коли Ви мені сказали, що Ви хотіли б вицофатись із цього життя, то я Вам вірю — —

— Вибачте, Ексцеленціє, але можу спитати, чому Ви мені вірите?

Контрадмірал неначе хвилинку завагався.

— Маю докази на те, що особа, яка Вам вірить, не помиляється. А принайменше до тепер вона ніколи у своїй оцінці людей не помилялася. І тому я, вірючи Вашому бажанню (а думаю, що Ви його уже вневдовзі повинні сповнити), перед тим хотів би, щоб Ви ще від-

дали нам велику прислугу, яка Вас багато праці коштувати не буде.

— Ексцеленціє! Думаю... — почала говорити Рена. Контрадмірал підняв руку.

— Вибачте, але я не хочу нічого більше знати! Через тиждень ми побачимось, де забажаєте, й тоді поговоримо й Ви скажете мені своє рішення. Згода?

— Добре! — сказала й піднеслася з місця.

Контрадмірал вийшов з-за бюро й витягнув руку до Рени.

— Дякую Вам за розмову, панно Гльоріє! Дозвольте, що я, хоч в останнє, назву Вас цим іменем, яке, думаю, принесло Вам щастя, бо сьогодні зі сходом сонця Гльорія Смитс перестане жити. До побачення!

— І я дякую сердечно, Ексцеленціє! — вклонилась Рена. — Тільки...

— Я слухаю! — відпроваджуючи Рену до дверей сказав контрадмірал.

— Тільки, чи Гльорія Смитс мусить згинути? Навіть помимо цього, що я дала слово?

— Мусить! — сказав поважно контрадмірал. — Я привіз зі собою наказ смерти, наказ, від якого нема відклику.

— І якби я не дала своєї згоди на слово, то...

— Сьогодні зі сходом сонця Ви були б розстріляні!... — сказав рішуче й холодно контрадмірал.

І відчиняючи двері Рені контрадмірал вклонився ще раз.

Холодне нічне повітря овіяло її і вона мимохіть спинилась. Якась тінь підійшла до неї.

— Чи дозволите Вам товаришити до Вашої кабіни? — спитав хтось.

Пізнала голос поручника.

— Ні, дякую. Тільки, як Ваша ласка, виведіть мене на зовнішній поклад.

Перейшли вузькою стежинкою між вежами й вийшли на поклад.

— От, тепер я уже дома. Дякую дуже! — сказала.

— П'яті двері ліворуч! — сказав, кланяючись, поручник.

Хотілося їй дуже бути самій, зовсім самій, щоб могли усе докладно передумати.

— Ех, якби можна було собі тепер з Равлем поговорити! — подумала.

— Ні, краще самій!

— Колись так, але тепер так хотілося б дуже знати його думку. Ні, навіть не думку. А просто, щоб він так свавільно глянув на неї і сказав щось дотепне, так, як він це вміє... Сьогодні я мала скінчити життя!...

Швидко увійшла в коридорчик, східцями зійшла вниз, відчинила двері до своєї кабіни і нагло спинилася.

На її ліжку сидів Равль і, тримаючи в руці її гребінчик до волосся, пальцем водив по зубцях його.

Якесь невідоме їй тепло залило її цілу. Не памятаючи, що робить, кинулася йому на груди.

— Равль!

Притулив її ніжно до себе й шепнув:

— А не казав я, що все буде добре?

ІХ. РОЗДІЛ

Про те, що все на світі має свою тінь

Комісар Шар втомлено глянув на годинник: доходила 12-та. Оперся об спинку крісла й, не закриваючи рота, позіхнув; був дуже втомлений. Перед ним на бюрку були розложені акти, а по середині, на великому білому папері, поначеркувані якісь лінії, криві й прості, червоним, зеленим і синім олівцем, із незрозумілими гачками й стрілками.

Але рахунок не виходив, справи не можна було розв'язати! Кинув оком на гору цигаретних недокурків, що лежали на обох попільничках і рішив іти спати.

— Нічого більш не видумаю! Може завтра при свіжому умі, щось вдасться, сьогодні уже виключено.

Встав і почав згортати акти й складати їх до шуфляди бюрка, коли нагло нічну тишину кімнати прoder різкий дзвінок телефону.

Узяв слухавку.

— Прошу?

— Пане комісаре! — почувся в телефоні голос дижурної телефоністки. — Відділ І С хоче з Вами поговорити. Можна лучити?

— Інтелідженс Сервіс? — майнула думка. — А це що нового. — І голосно сказав:

— Безумовно. Жду!

В телефонічній слухавці почувся легкий тріскіт і задзвенів знайомий голос:

— Шар, то ти?

— Жан! А ти звідкіля тут взявся?

— А ти що так пізно в бюрі робиш? Я дзвонив до Тебе до хати, а Твоя дружина каже: працює. Ну, думаю, бідна вона, ще далше Тобі вірить. А Ти, бачу, таки сидиш в бюрі!

— А Ти коли приїхав?

— Сьогодні, перед двома годинами.

— З шефом?

— Ясно, він тепер має якесь засідання і я до завтра ранку вільний. Отже я хочу Тебе просити на склянку вина. Добре? Підеш зі мною? Бо хто ж є кращий знавець вина, як Ти?

Комісар Шар подивився на акти, що недбало порозкидані лежали, деякі вже в шуфляді, деякі ще на бюрку, купу цигаретних недокурків на попільничках і з легким ваганням у голосі, сказав:

— Знаєш, так щиро кажучи, я хотів іти спати.

— Е, на це все є час! А я завтра їду, мій друже. А жінки не бійся! Я сказав, що Тебе в третій годині привезу до дому. Отже, добре?

— Ну, що ж! — погодився Шар. — Видно так мені на долі написане, що без п'яків немає життя для мене. Згода! Де Тебе шукати?

— Знаменито! А що до п'яків, то я з Тобою порахуюсь при коняку. Де стрінемось? Я заїду по Тебе. Бо в мене Каділляк, а Ти мені якимсь старим Шевролетом опінію джентельмена знищиш. За п'ять хвилин я є на розі вулиці д'Антен і там жду. Чорний Каділляк ч. Фр 77704. -

— Добре! — погодився Шар. — Я за п'ять хвилин жду Тебе.

— Окей! — була відповідь і комісар Шар відложив слухавку.

Швидко поскладав акти до шуфляди, замкнув їх на ключ, із другої шуфляди витягнув малий револьвер, відчинив замок і провірив чи револьвер набитий та,

замкнувши замок і безпечник, сховав його в праву кишеню сурдута. Наложив капелюх, вдягнув гумовий плащ, згасив світло й, пересунувши автоматичний замок дверей, затріснув двері. Поволі сходив ясно освіченими сходами вниз, перейшов один коридор, скрутив у другий, вийшов на маленьке чотирикутне подвір'я і через велику браму біля якої стояла поліцейська стійка, що на його вид виструнчилась, вийшов на вулицю.

Вулиця була в цій порі пуста. Здалеку доходив гул авт і автобусів, але на вулиці не видно було нікого. Комісар Шар зараз же на розі скрутив праворуч і обійшовши будинок поліції, вийшов на вулицю д'Антен. На розі ждало подовгасте чорне авто. Перейшов через вулицю і глянув на задне, освічене число: Фр 77704.

Підійшов ближче й відчинив дверцята коло шофера.

— Здоров старий! — промовив, простягаючи руку.

Мужчина, який сидів коло керівниці, нахилився, сердечно стискаючи руку Шара.

— Здоров! Сідай!

Шар сів коло мотору, затріснув дверцята авта і з привички оглянувся позад себе.

Мужчина почав сердечно сміятися.

— А Ти чого так регочеш? — спитав здивований Шар.

— Ти знаєш, я, ждучи Тебе, загадав собі: як Ти сядеш і оглянешся позад себе, та нам сьогоднішній вечір прекрасно вдасться! І Ти таки оглянувся!

— Вибач! — і собі засміявся Шар. — Звичка! Але слухай, Жан, я Тебе відразу попереджую, що я страшенно втомлений і довше як годину-дві з Тобою не буду.

— Дурниця! — натиснув ногою Жан і авто легко й тихо рушило з місця і майже безшелесно посунуло вперед. — Я теж невиносимо втомлений, але як я виїхав

на бульвар, то жити захотілося і десь і втома щезла. Ех, Париж, Париж! Ти навіть не знаєш, друже, де Ти живеш!

— То правда! — погодився Шар. — Цього Парижа, яким ми тепер їдемо, я не знаю. Я знаю зовсім інший Париж і ненавиджу його.

Авто злегка скрутило вбік і швидко почало котитись ясно освіченою вулицею.

— Але зараз! Поки ми собі станемо розказувати, куди Ти їдеш?

— Що Тебе обходить? Я просив Тебе на вино і їдемо на вино. А при вині собі поговоримо. Врешті, я маю Тобі дуже багато цікавого розказувати.

— Та якби не те, що я догадуюсь скільки Ти маєш цікавого для мене, то я ніколи не погодився б тратити ніч!

Авто широким луком перерізало вулицю і скрутило праворуч.

— Жан, ще одна справа! Я вдягнений звичайно.

— Я теж. Але ми їдемо до „Мері Лю“.

— А Ти чому вибрав цю англійську спелюнку?

— Якто чого? Куди ж І С може вночі йти? Ти ж хіба не знаєш, в якому Ти товаристві?

— Та знати, то я знаю, але ліпше не говорити!

Віхали у вулицю різноколірних рекламових світел і авто тихо спинилось перед різноколірним, яскравим світляним написом „Мері Лю“.

Висіли, Жан зачинив на ключ дверцята авта й кивнувши злегка портієрові, який низько вклонився, відчиняючи важкі скляні двері, увійшли до середини.

Шар скинув капелюх і плащ і подав до гардероби, міжтим Жан прикликав кельнера й почав з ним говорити.

По хвилині Жан кивнув рукою на Шара й за кельнером, який пішов попереду, пішли не просто, куди всі гості входили, тільки сходами, вистеленими червоним пухким хідником на гору. Вийшовши на гору побачили

ряд дверей до лож, що тягнулися поздовж коридору. Кельнер спинився перед одними дверима й відчинив їх, прохаючи рукою зайти.

Червоним адамашком оббиті стіни ложі не допускали ніякого голосу. З гори й з боків лилось ніжне, лагідне рожеве світло. По середині ложі стояв стіл і чотири глибокі, такі ж червоні фотелі. Стіл майже торкав позолочуваної галерійки, крізь яку вихилившись можна було бачити різнородну публіку, яка сиділа при столиках на долині й велике, ясними рефлекторами освічене місце по середині салі, на якому саме танцювала якась пара танцюристів.

Шар бачно роздивлявся довкруги.

— Програма ще не почалась! — сказав ввічливо кельнер. — Ми починаємо в 1-ій годині.

— Значить, ми саме добре прийшли! — відповів Жан. — Отже спершу дайте нам вина.

— Прошу дуже! — і кельнер узяв зі столика карту вин та подав услужно Жанові.

Жан кинув оком на карту.

— Знаєте що? — звернувся до кельнера. — Я не люблю читати. Рахувати для мене приємність, а читати трудність. А мій приятель, як бачите, навіть говорити не вміє!..

Кельнер легко усміхнувся.

— Ви нам дайте легкого, на початок, не солодкого француза..

— Будь ласка! — хитнув головою кельнер і витягнув записник.

— Розуміється, до нього якусь теж легку рибку на закуску чи іншу ікру..

— Слухаю! — сказав кельнер, записуючи собі щось у записнику.

— А коли ми спорожнимо цю пляшку, Ви нам тоді дайте сильнішого француза й можете навіть до мяса дати нам попробувати трохи коняку..

— Так! — сказав кельнер і знову записав собі щось у записнику.

— Ну, а потім уже побачимо!

— Прошу дуже! — вклонився кельнер. — Чи панове бажаєте бути самі?

— Безумовно, з початку самі! — сказав Жан.

— Прошу дуже! — вклонився кельнер і вийшов, злегка зачиняючи двері.

Шар вигідно розсівся у фотелі й з усмішкою глянув на Жана.

— Ти знаєш, починаю вірити Твоїм словам. Десь поділась уже втома.

— А я Тобі не казав? — витягаючи з кишені цигаретки усміхнувся Жан. — Загально відома річ, що мужчини почувуються найбільш втомлені дома.

Закурили.

— І ще трохи в бюрі! — додав Шар.

— Навіть в бюрі не так, як дома. Не знаю, як хто — говорив з повагою Жан — але я дома є завжди втомлений.

В двері легко застукано й ввійшов кельнер з вином і закусками. Уложивши все на столі й наливши чарки, тихо вийшов.

— В Твоє здоровля Шар! — підніс чарку Жан.

— І в успіх Твоєї праці! — додав комісар Шар.

— Прошу, бери! — просив Жан, виливши й показав на закуски.

Шар розсівся на фотелі, вигідно уложивши голову на спинку фотеля.

— Дякую! Може пізніше. Тепер розкажуй. На їдження маємо завжди час.

Жан випив чарку до дна, налив собі вина й долив комісареві.

— Кажеш, розкажуй! Але від чого починати? Ми бачились ще тоді, коли Тебе, чи пак цього Варде, закидували трупами. Ти тоді дзвонив до полковника Різа по мене.

— Так, — потвердив комісар Шар — а Ти тоді чомусьто із невідомих причин узяв собі число 313. Між іншим, з якої речі Ти собі вибрав це число?

— Тільки тому, — сміявся Жан — щоб попсувати крові трохи Варде й Войницькому, якщо взагалі вони так називаються. О, вони добрі розвідчики й їх так скоро не розгадаєш! Так, дуже милі люди, незвичайно приємні в товаристві.

— Якто приємні в товаристві? — здивувався комісар Шар. — Ти їх хіба ближче знаєш? — І підніс чарку до уст.

— Ближче, годі сказати, але тоді, коли я у них ночував, то ми добру частину ночі переговорили при чарці цього божеського плинну — і тут Жан показав рукою на вино, що перлилося в різаному склі чарок — про який Давид чи Ной, їй Богу вже не знаю котрий із них, сказав, що „вино веселить серце людини“.

— А про що ж Ви говорили? Цілу ніч?

— При вині ночі короткі, мій друже! Про що ми говорили? Про театр, мистецтво, літературу, красу!..

— Ну, знаєте! — хитнув головою комісар Шар — і на те тратити ніч!

Жан зневажливо махнув рукою.

— Ех, проза Ти, проза! Ти повинен був вродитись Американцем!

— Жан! Облиш свої афоризми, вони прекрасні в товаристві жінок — —

Жан підніс руку, щоб перебити, але комісар говорив далі:

— але я є твереза сучасна людина і я хочу щоб Ти мені допоміг.

— Я? — мало не скрикнув Жан. — Шар, Тобі завжди, я ж Тобі завдячую — —

— Облиш! — знетерпеливився комісар. — Я вже забув, що Ти мені завдячуєш, а що я Тобі. Але мушу Тобі сказати, що я до тепер сиджу над цими трупами.

— Що за трупами? — не зрозумів Жан.

— А тими, що їх підкинули Варде.

— Невже? До тепер Ти ще не розв'язав цієї історії?

— Ні! І що це мене муки коштує, не уявляєш собі!

— І далі підозріваєш, що воно із нами має якусь лучність?

— Е, це певне! Тільки яку? От питання! Але воно ще не кінець! В советському конзуляті в Марсилії недавно знову згинув один урядовець від шпильки в серце.

— Та невіждо?!

— От, клопіт і кінець. Ясно, що про смерть цього урядовця ми довідалися від нашого тайного, бо вони нічого нам не дали знати.

— А може вони самі себе „чистять“, як це в них у звичаю, а потім складають вину на другого?

— Сумніваюся! Бо там був у дуже загадкових обставинах і при цьому важко ранений один високий урядовець з Парижа.

— Нічого їм не вірю! Там самі себе троять і мордують, а потім брешуть і казочки розказують.

— Воно так є, але незалежно від цього, на мою думку є хтось, хто стоїть осторонь нас і усіх других і робить роботу на власну руку.

Жан поволі пригубився до чарки й випив ковток вина та помалу поклав чарку на стіл.

— Таак! — сказав поволі. — Ти знаєш, Шар, що Твій здогад не є виключений?!

— Я є певен, Жан! — схвильовано сказав Шар. — Я певен! І маю навіть докази на те, але натомість Різ твердить, що це неправда. Він каже, що коли б вдалось зловити підводний човен 313, то справа була б розв'язана. І що цим „хтосем“ є ніхто інший тільки О-313, тобто шеф цілої акції, яка в його документах має заголовок „313“.

— Штап, штап, дорогий мій! — підніс руки

Жан. — Шар, Ти є геніяльний, але чи дозволиш, що моя низкість pomoже Тобі найти шлях у цьому пралісі загадок?

Комісар Шар бачно глянув на Жана.

— Тепер я не знаю, чи Ти говориш серйозно, чи як звичайно, починаєш глузувати?

— Високошановний пане комісаре, чи Ти думаєш, що Твій раб... — почав говорити Жан, але побачивши вираз обличчя комісара Шара, змінив тон:

— Вибач, я перестаю жартувати! Серйозно! Я либонь поневолі можу Тобі допомогти. Бо по-перше я саме маю при собі список членів залоги підводного човна 313, а по-друге — —

— Що? Ти маєш список? — перебив схвильовано Шар. — Правдивий список?

— Правдивий і автентичний, але я думаю, що це не є таке важне — і тут Жан почав шукати по кишенях і по хвилині із нагрудної кишені витягнув шматок паперу, видертого із якогось магазину — ось, і він, але важніше це те, що я Тобі тепер скажу: вчора над раном розстріляно на покладі „Люї XII“ советського шпигуна, чи радше шпигунку.

Шар мовчки витягнув папіросницю, відчинив, витягнув звідтіля цигаретку й закурив не промовивши ні слова.

— Ось тут, на мою думку, є і вузол цілої загадки, коли візьмемо під увагу, що цю шпигунку підвіз до нас підводний човен 313, який плив під англійським прапором і який на своєму покладі не має ні одного Француза, глянь!

І Жан почав відчитувати:

— Капітан Штірліц — Німець, поручник Гавриш — Українець, радіотелеграфіст ч. 1. Ван Моген — Голяндець, радіотелеграфіст ч. 2. Лістер — Англієць, механіки: Вуд — Американець і Лямпе — Німець, а властиво Австрієць, ракетна обслуга Кассано — Еспанець і Ву-

кіч — Серб. Правда, прекрасна мозаїка?! І посеред цієї мозаїки жіноча постать — і мушу сказати щиро — справді гарна постать, советської шпигунки.

— І вона довго була на покладі панцерника?

— О, так, воловодились з нею і капітан Тремон (до речі: дуже порядна людина й я з ним прекрасно жию!) і лікар Треніє (який просто плакав, коли довідався про розстріл Гльорії) але справу перерішив контрадмірал де Ро, який особисто прибув на панцерник із наказом розстрілу. Не було відклику. Але що більше, навіть мій шеф ходив до де Ро просити за неї!

— Шеніє?

— Так Шеніє! І Тремон, і Треніє...

— А Ти ні? — значучо усміхнувся Шар.

— Я тільки товаришив Тремонові, бо він таки трохи підкохувався в неї, врешті зовсім оправдано. Але старий контрадмірал був невблаганий, навіть на прохання Тремона, якого він дуже любить і шанує. Де Ро є взагалі без серця.

— Чому? А що ж з нею було робити?

— Ні, не в тому річ, ну, щож, поховзнула її нога й пропало, але навіщо було наказувати Тремонові переводити розстріл? Міг це комусь іншому доручити!

— Раз капітан панцерника, то капітан! Але я думаю — і тут Шар долив вина Жанові й собі — що найкраще був би це перевів Твій союзник.

— Сир Ірвінг? О, так! Він би ще після розстрілу сидів пів години біля трупа, щоб переконатись, чи може труп ще рухається! Прекрасна флегма!

І Жан вихилив чарку.

— Але до речі: отже як бачиш — і тут Жан показав шматок видертого паперу — тут був би для Тебе слід, бо Ти кажеш, що якби знати залого 313 — —

Комісар Шар заперечив:

— Ні, це не я твердив! Це думка полковника Різа. Але дозволь мені цей список.

І комісар Шар узяв шматок паперу з рук Жана.

— Між іншим, чи Ти не міг на якомусь поряднішому папері записати собі склад залоги? І ще якась танцюристка з другого боку! — завважив Шар.

— Друже мій коханий! — похитав співчутливо головою Жан. — З Тебе ніколи не буде розвідчик, хоч як я стараюсь Тебе виховати й просвітити! Та якби я на якомусь порядному папері написав ці прізвища, то при першій-кращій нагоді старались би витягнути від мене цей папір. А так я собі спокійно в автобусі чи в підземній залізничці витягаю цю ілюстрацію танцюристки, яка до речі кажучи, цілковито мені не подобається, і ніби то дивлюся на неї, по суті ж роздумуючи про цей склад залоги і ніхто навіть і в думці не має, що це зовсім не про неї іде річ. А якби в мене й вкрали цей шматок, то той, що вкраде, напевно перший його викине, як непотрібний вирізок з якогось ілюстрованого магазину. Ну, скажи щиро, якби Ти найшов на вулиці такий шматок паперу, то Ти б підніс його?

— Ні! — заперечив Шар.

— А якби на вулиці лежав гарно і чисто записаний кусок паперу, ще може навіть і в четверо, порядно зложений, то Ти б його підніс?

— Напевно! — потакнув щиро Шар.

— От, бачиш, треба тільки трохи думати! — усміхнувся повчаюче-жартівливо Жан.

Шар похитав головою.

— Я завтра готов усі свої акти переписати на старих газетах!

— О, бачиш! Ти зараз захоплюєшся! А Ти повинен — —

Але дальші слова Жана заглушив звук гонгу й зараз по цім світло майже зовсім погасло за виїмком естради, освіченої ясними рефлекторами. На естраду виступив конферансіє і проголосив:

— Шановні пані й панове! За хвилину будете свідком танку, який могла вичарувати тільки уява старинного народу Індійців. Молоденька індійська танечниця Кама-Сутра — —

— Вона така молоденька, як я! — перебив слова конферансієра Жан.

— ...дитина таємничих Індій... — продовжував голосити конферансіє.

— А уроджена в сутеринах Монмартру! — добавив Шар. — Але найгірше, що згасили світло й я тепер не можу ні одного прізвища прочитати!

— Хвилину відпочнім і, як хочеш, погляньмо на цей „чарівний танок таємничої дитини“.

І Жан підсунув свій фотель до галерійки.

— Мав би я на що дивитися! — знизав плечима Шар.

Голосні оплески привитали танцюристку, яка вибігла на естраду. Жан оперся на галерійку і глядів вниз.

А комісар Шар поклав шматок паперу на стіл і задумався. Але танок не вдоволів Жана. По хвилині він звернув голову в бік Шара.

— Ти спиш? — спитав.

— Ще ні! — усміхнувся комісар. — Але як ця „таємнича дитина“ буде ще довше танцювати, то я готов заснути. Хоч, ледве!...

— Вона така таємнича, як хрусталь цієї чарки, яку підношу в Твоє здоров'я! — сказав Жан і встав з фотеля та підійшов до стола, беручи в руку чарку.

— І взаємно! — відповів комісар і в цьому моменті голосні оплески залунали в салі, а оркестра заграла „туш“.

— Он, бачиш, як привітали мій тост! — засміявся комісар і підняв чарку, а в салі засвітились усі світла.

Але Жан не відповів нічого, тільки стояв із чаркою в руках, задивлений в одну точку, неначе заворожений.

— Що Тобі? — підводячись з місця, спитав комісар Шар.

Жан поставив чарку на стіл і зробив крок назад, неначе ховаючись від когось.

— Шеніє прийшов! — шепнув.

— Шеніє? — зчудувався комісар. — Де він? Покажи!

І швидко встав з фотеля та підійшов до Жана.

— Бачиш, праворуч вхід, о, саме тепер пішов туди кельнер, за ним сивий пан в ясному вбранні, між цими двома колюмнами...

— Так, бачу!

— Коло лівої колюми стоїть жінка в рожевій сукні... Тепер звернула голову до чоловіка й говорить щось до нього. Він нахилився. Брюнет, довге волосся. Це Шеніє.

— Он, як виглядає Твій шеф! Але він справді має геніальне обличчя! В нього чорні очі. Мусять бути пронизливі.

— І несамовиті. Взагалі він не належить до нормальних людей... Я вважаю його більше божевільним, як геніальним! — сказав Жан, відсуваючи свій фотель від галерійки в кут. — Ну, тепер я вже його не пущу зі свого поля бачення. Цікаво, чи ця жінка, це його принагідна знайома, чи він з нею прийшов?

— Ця жінка... — задумано повторив комісар Шар. — Ця жінка є мені znana... Тільки звідкіля? Не можу пригадати... Зараз!

— Вже сідають. Значить разом прийшли.

— Зараз, ця жінка... — нагадував собі комісар Шар. — О, вже знаю! Це Белля!

— Що воно за Белля? — спитав Жан.

— Кімнатна з готелю „Принц Альберт“ — відповів спокійно Шар.

— Кімнатна? Тут? Зі Шеніє? Це неможливе! — сказав Жан.

Шар перейшов на другий бік стола й вихилився через галерійку, щоб ближче приглянутися.

— Не дивися так нахабно, бо вони звернуть на Тебе увагу! — завважив Жан.

— Шеніє мене не знає, а я таки хочу переконатись, чи це Белля, чи ні!

— Але Ти не знаєш Шеніє! Він може ввійти сюди й зробити Тобі пекольну авантуру!

— Як бачу, Жан, то я довідаюсь про що раз то кращі прикмети Твого шефа.

Жан закурив папіроску. •

— Так, про цього божевільного можна б говорити 24 години й ще не вичерпати теми.

— Отже Твое становище не належить до найприємніших?

— Е, хто б цим хвилювався! Врешті й Ірвінг і я є приділені до Шеніє, щоб наглядати за розвитком винаходу та пристосування його до практичних цілей. А решта мене зовсім не цікавить. Але що Шеніє є якщо не цілий, то пів-божевільний, то я закладаюся за мільон доларів, яких не маю.

— А таки Белля! — рішив Шар і обернувся обличчям до Жана.

— Та невже?

— Присягаю і... я дуже вдоволений зі сьогоднішнього вечора. Жан! Ти навіть не догадуєшся, навіть не уявляєш собі, який я вдоволений! Знаменито! Жан! Чергову пляшку вина я ставлю! Клич кельнера!

— Випити, то я завжди випю і навіть дуже радо закличу кельнера, бо хочу заплатити.

— Що? Вже думаєш іти?

— Е, ні, тільки я цих молодят не випущу й тому, на випадок, як вони виходитимуть, то з рахунком хочу мати спокій!

І Жан підніс руку до сучка в стіні й натиснув його.

— А чого Ти такий веселий, то я щось не зовсім

розумію?! — сказав по хвилині.

Комісар Шар підніс палець до гори.

— Увага! Внедовзі завдасть карти комісар Шар!

— І програє! — почав сміятися Жан. — Бо за-
бракне йому атутів.

— Цим разом уже ні, любчику! Тільки раз зробили
з мене дурня. Другий раз важкувато буде.

— Не зарікайся!

В двері застукано.

— Прошу! — сказав Жан.

Увійшов кельнер і вклонився.

— Панове дзвонили?

— Так, і Вас попросимо принести нам ще одну
таку пляшку вина, натомість забрати всю цю закуску,
якої ми навіть не торкнули. І рівночасно попросимо
рахунок, а те замовлення, яке ми зробили передше,
зчеркніть. На жаль, треба буде нам йти швидше, як ми
здумали.

— О, дуже шкода. Саме тепер щойно пічнеться
гарна забава! Яка шкода! — жалував кельнер.

— Неменш жалуюмо й ми!

— Я зараз же приношу вино.

— Прошу!

Кельнер швидко забрав тарілки із закускою
і вийшов.

Звук гонгу задзвенів у салі й світло згасло.

— Пані й Панове! — рознісся крізь гучномовці
голос конферансієра. — Світової слави сопран, артистка
Митрополітен Опери в Нью Йорк — —

— Вона так бачила Нью Йорк, як я Брамапутру! —
не втерпів Жан.

— А може в кіні бачила, Ти звідки знаєш? — за-
перечив комісар Шар.

— ...на загальне бажання нашої коханої дублики
відспіває арію Сантуцци — докінчив говорити конфе-
рансіє.

— Протестую! Ніхто мене про бажання не питав! — заявив Жан.

— Значить, Ти не хочеш належати до „нашої коханої публіки“? — засміявся Шар.

— А чи наших бачиш?

— Знаменито! Вони з таким захопленням глядять на цю митрополітанську артистку, якби справді вона була артисткою.

В двері застукано й увійшов кельнер із пляшкою вина на таці й рахунком та поклав усе на стіл.

— Скільки? — спитав Жан кельнера.

Кельнер узяв рахунок до рук і маленькою кишеневою ліхтаркою освітив суму.

— Цю пляшку плачу я! — застерігся Шар.

— Заплатиш чергову! — сказав Жан і подав витягнений з кишені банкнот кельнерові. — Дякую!

Кельнер вправно торкнув банкнот пальцями й вклонився.

— Добраніч панам! Дякую! — сказав кельнер і вийшов.

— Ці мають вправу! Він тобі дотиком пальців пізнає, скільки Ти йому дав! — завважав Шар.

— А наші гості сидять?

— Сидять! Присунься ближче, Жан! Тепер Тебе не бачитимуть.

— Але ця співачка зовсім незле тягне! — прислуховуючись співові сказав Жан.

— Бачиш! А Ти так її немилосердно скритикував!

Жан підійшов до стола й почав обережно наливати чарки.

— Увага, Жан! Наші гості встали!

— Невже? — і Жан, не докінчивши наливати, поставив пляшку на стіл та підійшов до галерійки.

— Так! Платять!

— Ходім! — сказав Шар. — Чи тут є тільки один вихід?

— Думаю, що так. Але зараз спитаємо!

— Шкода, що Ти раніше не спитав кельнера.

— Е, ні, це збудило б підозріння. А так ми можемо заблудити.

Вийшли з льожі й цими ж сходами, що ввійшли на на гору, зійшли в долину. На долині Шар, відбираючи гардеробу, спитав:

— Вибачте, чи крім цього виходу, є ще якийсь? Бо я хочу стрінутися знайомих, які сидять на салі.

— Прошу тут пождати. Другого виходу немає, хіба на випадок вогню — була відповідь.

— Дякую! — сказав Шар, вбираючи плащ.

Жан відвів на бік Шара.

— Я думаю, що найкраще буде, коли Ти ждати-меш їх на вулиці, біля входу, а я в авті, напроти входових дверей. Шеніе може мене легко пізнати, отже був би клопіт. А так, як зорієтуємось, куди вони йдуть, то поїдемо за ними автом.

Шар, не відповідаючи, попрямував до входових дверей і щойно на вулиці почав говорити:

— Ні, авто залишаємо на тоді, коли вони поїдуть автом. Якщо вони пішки, то ми теж пішки. Авто, яке їде помалу, та ще ззаду, завжди збуджує підозріння. Ти стаєш по одній стороні входу, я по другій і орієтуємось, що далі.

— Гарзд! — погодився Жан і довго не думаючи відійшов ліворуч і кілька кроків далі став коло якоїсь вистави.

Але комісар Шар не вспів собі найти підходящого місця, коли Шеніе із своєю знайомою вийшли з кабаре-рету. Шеніе подав руку своїй товаришці й вони помалу, пішком пішли праворуч.

Комісар Шар замішався в юрбу й пождав поки до нього не підійшов Жан. Обидва почали здалеку йти за Шеніе і його знайомою.

— Тепер може бути тільки одна неприємність! — сказав по хвилині Жан.

— А саме?

— Якби вони тепер взяли першу-кращу таксівку й чмихнули нам з-під носа.

— На це я приготований! — спокійно відповів комісар Шар. — І коли б у цьому моменті не надїхала друга таксівка, а що ще важніше, коли б я не доглянув числа цієї таксівки при допомозі якої нам чмихнули б з-під носа наші гості, я здержую перше-краще авто, показую легітимацію і велю себе везти за ними.

— А я? — спитав Жан.

— Ти лишаєшся на вулиці!

— Прекрасна співпраця і подяка за те, що я Тебе вином напоїв! Взагалі завважую, що Ти від якогось часу став дотепний!

Комісар весело засміявся.

— Ти це влучно підмітив! Справді, я почувуюся прекрасно — —

— Мимо втоми!

— мимо втоми, якої вже нема, — продовжував комісар, — бо скажи, як може бути втомленим ловець, який слідкує за грубим звірем?!

— Таж Шеніє сухий як тріска, ребра можна йому почислити, де ж він грубий! А ця Белля, чи як вона зветься, теж струнка, як ланя!

— Фі! Фі! — злегка засвистав комісар Шар, але так, що якась пані, яка переходила мимо, оглянулася.

— Звертаємо загальну увагу! — кинув крізь зуби Жан.

— Загальну увагу жінок! — Так треба говорити! — поправив комісар Шар.

— Шар, я Тебе не пізнаю!

— Так! Я в такому настрою, що в недовзі стану посередині вулиці й пічну співати „смійся паяццо!“

— Значить, про себе!

Але замість відповіді комісар Шар узяв за руку Жана.

— Глянь! Вони мабуть хочуть розлучитись?

Жан спинився.

Шеніє і його знайома спинились. Видно було, що між ними йшла якась жива виміна думок, бо його товаришка відійшла кілька кроків у бік, він хвилинку залишився сам, а згодом знову підійшов до неї.

— Станьмо коло вистави! — шепнув Шар.

Підійшли до великої, ясно освіченої вистави з взуттям і здавалось, з найбільшим зацікавленням оглядали жіноче взуття.

— Чи Ти їх докладно бачиш? — спитав Шар, показуючи рукою на одну пару мештів.

— Так! — відповів Жан. — Знову ідуть разом, але вже не попід руку... Знову пристали... Йдуть далі... Скрутили ліворуч! Ходім швидше!

Спинились на розі вулиці, уважно заглядаючи за ріг вулиці.

— Ходім швидше за ними! Вони далі сваряться!

Жінка оглянувшись ліворуч і праворуч, чи вулиця пуста, швидко перейшла на другий хідник. Шеніє старався її наздігнати.

— Жан, ти йди просто цим хідником, я іду за ними на другий хідник! — сказав Шар і не чекаючи відповіді, скрутив в бічну вуличку.

Але в цьому моменті жінка ввійшла у ясно освічену браму. Шеніє спинився перед брамою, неначе роздумуючи чи йти за нею, вложив праву руку в кишеню і ввійшов теж у браму.

Жан перейшов вулицю і спинився перед Шаром.

— А що тепер? — спитав.

— Це пасаж, він веде на другу вулицю. Погано, що він сильно освічений! — роздумував Шар. — Нічого! ходім за ними, але окремо. Навколо, а це кілька бльоків, не встиємо обійти!

Та не встигли вони увійти, коли за брамою залунав пронизливий жіночий крик. Нечисленні прохожі на вулиці спинились. Брама з розгоном відчинилась і з неї вибіг Шеніє. Шар успів завважити його бліде, неначе кредяне обличчя і чорні палаючі очі. В правій руці тримав він якийсь малий предмет.

Кількома скоками перебіг вулицю і щез у темряві другого хідника.

— За ним! — крикнув Шар і в бігу витягнув з бічної кишені сурдута свиставку та пронизливо почав свистати.

Почувши свист, біля ліхтарні на розі вулиці Шеніє на момент спинився і бачучи двох мужчин, які біжать за ним, підняв праву руку, неначе до стрілу. Комісар Шар плігнув у бік, Жан теж, але стрілу не було. Натомість обертаючись Шеніє вдарив витягнуною рукою об ліхтарню і предмет, яким він начебто стріляв, випав йому з руки. Часу підняти його уже не було, бо з другого боку, на пронизливий свист комісара Шара, уже надбігали поліцисти.

Шеніє в моменті зміркував, обернувся і щез між домами.

Жан крикнув до поліцистів:

— За мною! — і побіг далі за Шеніє.

Комісар Шар підбіг до ліхтарні й побачивши лежачий предмет на хіднику, підняв його. Це був маленький, неначе дитячий револьвер. Дуло не мало отвору, тільки маленьку дірочку.

— Такою дірочкою може продістатись тільки шпилька! — подумав Шар і сховав предмет до кишені.

До нього підбігав якийсь мужчина із націленим револьвером у руці.

— Сховайте револьвер до кишені, Дорті! — кликнув до нього комісар Шар. — Його непотрібно!

— Ах, це Ви, пане комісаре? Що сталось?

— Ходім до пасажу! Там лежить вбита жінка! — відповів комісар Шар.

Х. РОЗДІЛ

Про те, що кожне наше рішення є зв'язане із низкою інших випадків, про які ми не знаємо

Мряка стелилась морем, творячи чудачні, дивовижні постаті: сунула назустріч зубата, пошматована гора, то знову якийсь несамовитий великан неначе розпростер свої рамена, щоб огорнути світ і нагло, невідомо за яким подмухом вітру, скорчився, зігнувся і розплився у невідоме.

Світало. Через мряку тут і там продіставався далекий, поблідлий промінчик сонця, неначе в доказ, що десь, за цими великанами й горами із мряки, світить сонце.

Поручник Гавриш зняв слухавки із вух, закрутив корбочкою апарату й обернувся до радіотелеграфіста ван Могена:

— Ван Моген, треба буде може через годину скликати всіх людей!

— Так, пане поручнику! — сказав спокійно ван Моген.

— Наказу, що його ми тепер вислухали, не повторюй нікому!

— Ясно, пане поручнику!

— І будь ласка, зніми британський прапор, та заміни його на французький.

— Так, пане поручнику!

Поручник встав із крісла й випростувався.

— А як із числом 313? — спитав ван Моген.

— З числом 313? — повторив запитання ван Могена поручник Гавриш. — Поглянь, будь ласка, якого типу й числа є французькі підводні човна системи С. Якщо вони підходящі до нашого човна, вибери якийсь номер та перемалюйте.

— Так, пане поручнику! — сказав ван Моген.

— І повідом людей, що через годину, біля щогли, я хочу їм передати накази нашої команди.

— Якби мене було негайно треба, я є у капітана Штірліца.

— Так, пане поручнику!

Поручник Гавриш зачинив за собою двері кімнатки радіотелеграфіста, зійшов кількома східцями вниз, перейшов вузький коридорчик і застукав у ліві двері.

— Ввійдіть! — почувся зза дверей голос капітана Штірліца.

Поручник ввійшов до кабіни капітана. Цей сидів перед, замкненим уже, радієвим апаратом.

Поручник вклонився мовчки.

Капітан мовчки підвівся з місця.

— Я слухаю! — сказав спокійно.

— Пане капітане, згідно з зарядженням централі, яка саме перед хвилиною передала мені наказ, від цієї хвилини я перебираю команду підводним човном 313.

Капітан мовчки кинув головою.

— Тому прошу, пане капітане, через годину, під щоглою проголосити цей наказ. І з уваги на — — і тут поручник Гавриш перервав.

Капітан хвилину ждав, а коли поручник Гавриш мовчав, спитав:

— І з уваги на що?

— З уваги на те, що я не хотів би, щоб цей наказ був повністю повторений, я просив би пана капітана проголосити тільки те. Більш нічого.

Капітан бачно глянув на поручника.

— Дякую Вам, пане поручнику, чи то пак вибачте, пане капітане!

— Вибачте! — заперечив поручник. — Я тільки заступаю капітана, але залишився поручником.

— Ще раз дякую Вам, пане поручнику! Знаю, що й те назначення Ви відкинули тільки з цього приводу, щоб мене пощадити.

— Ні, пане капітане! Я зовсім не гонюсь за титулами й... ніколи не гнався!

— Знаю про це!

— І тому, пане капітане, що Ви тільки наказом централі припинені в праці, поки Вашої справи не розглянуть — —

Капітан махнув рукою.

— Облишмо це! Що я маю проголосити людям?

— Я просив би, пане капітане, проголосити тільки, що з уваги — —, ну скажемо з уваги на Ваше здоров'я, мовляв, Ви потребуєте спочинку, 313 кермуватиму, за наказом централі, я.

— Як бажаєте, але чи помімо цього, люди не будуть знати?

— Ні, бо приймав наказ я.

— А хто був з Вами?

— Ван Моген. Це дуже солідна людина.

— Так, це правда. І мовчалива.

— Як бажаєте, пане поручнику!

— Тимбільше, що я наказав ван Могенові не говорити нікому про наказ.

— Гарзд!

В двері легко застукано.

— Ввійдіть! — сказав голосно капітан.

В кімнату ввійшов ван Моген і станув струнко.

— Прийшла нова депеша!

— Ви записали її? — спитав поручник.

— Так, пане поручнику! Прощу! — і ван Моген подав поручникові кусок записаного паперу.

Поручник узяв папір в руки й кивнув головою ван Могенові.

— Дякую!

Ван Моген вклонився і вийшов.

Поручник Гавриш уважно прочитав і сховав папір до кишені.

— Пане капітане! Справа трохи змінилася. Я просив через годину повідомити залогу про зміну нашого командування, але тепер треба це зробити негайно.

— Прошу! — сказав капітан і показав на ручку алярмового дзвону.

Гавриш підійшов до стіни й потягнув за ручку. Глухий звук дзвону рознісся по човні. На коридорчику почулись кроки й рух.

— Ходім, пане капітане! — сказав поручник.

— Ще одно питання, пане поручнику, вибачте, що я Вас турбую! — сказав капітан Штірліц, натягаючи шапку на голову.

— Слухаю!

— Чи Ви... поставите сторожу коло... моєї кімнати?

Поручник спинився коло дверей і бачно глянув на капітана.

— Пане капітане, в тому напрямі я не маю ніяких наказів, а коли б я це зробив на свою руку, то була б із мого боку зовсім зайва... брутальність.

-- Дякую! — торкаючись пальцем своєї капітанської шапки, сказав капітан.

— Прошу! — відчинив двері.

Вийшли на коридор і східцями на поклад. Густі клуби мряки перевалювались через поклад човна й щогла щезала з очей.

Підійшли ближче й побачили уже цілу залогу, яка на їх вид виструнчилась.

— Добрий день, друзяки! — привитався капітан Штірліц.

— Добрий день, пане капітане!

Капітан Штірліц став посередині ряду, побіч нього поручник Гавриш.

— Хлопці! Надійшла хвиля, коли я мушу Вас попрощати. З різних причин, а головна причина — це моє здоров'я, я Вас мушу покинути. Ще доки ми на морі, то я буду з Вами, але кермуватиме нашим човном уже не я, тільки поручник Гавриш. Тому хочу Вам, мої друзяки, щиро подякувати за те, що Ви так гарно сповняли свої обов'язки, хочу Вам подякувати за Ваше відношення до мене й прохати Вас, щоб Ви так само любили й шанували сьогоднішнього нашого капітана, поручника Гавриша.

— Наш теперішній рейд вимагає молодої, бистрої людини, а Ви знаєте нашого поручника. Ми всі його любимо й ми певні, що під його команду ми, радше Ви, добудете ще більше успіхів і перемог!

— Всього кращого, друзяки! І не згадуйте лихом старого Штірліца!

Капітан Штірліц вклонився залозі, відтак поручникові Гавришеві, обернувся і щез у клубах мряки.

Залога стояла мовчки, випростована.

Поручник Гавриш виступив вперед.

— Мої панове й друзі, засадничо нічого не змінилося, бо як самі знаєте, уже деякий час я заступав капітана Штірліца. Не зміниться воно й надалі, в тому тільки напрямі, що відтепер прошу в усіх справах тільки до мене звертатись. Капітанові Штірліцові належить, як раніш пошана, бо він, хоч і є на тимчасовій відпустці, але й надалі залишився капітаном.

— А тепер до речі: ми пливемо тепер і будемо плисти під французьким прапором, бо цього вимагає теперішня наша ціль. Напря́м нашої їзди змінений, їдемо в напрямі Полінезії. І мусимо їхати швидким темпом, щоб там виконати наше завдання. Тому тепер дякую панам за приявність і попрошу панів механіків за-

лишитись ще хвилину зі мною, щоб ми могли порозумітись у справі збільшення нашого темпа.

— Усім панам ще раз дякую! Всього кращого!

Усі без слова розійшлись. Залишились при Гавришеві Вуд і Лямпе.

— Панове! — звернувся до них поручник Гавриш. — Чи зможемо ми сьогодні підїхати під відомий нам панцерник „Люї XII.“ Докладніше, ще перед п'ятою годиною?

Лямпе похитав головою.

— Важкувато! — сказав.

Вуд витягнув маленьку люльку з уст і обтер уста.

— Можемо!

— А вистарчить нам палива?

— О, так! — погодились обидва механіки. — Зовсім певно!

— Отже, панове! Перед п'ятою годиною ми мусимо уже знаходитись недалечко панцерника „Люї XII“.

— Окей! — погодився Вуд. — Тільки, пустимо йому ракетку, ну, не мусить бути велика, так під ребро?

— Що ж то, уже тужно? — усміхнувся Гавриш.

— Нудно, пане поручнику! Йй Богу, таки дуже нудно! Крутимось, як жаба в полонці й ні вперед, ні назад.

— Прийде й на те час, Вуд! Прийде!

— Коби хоч якнайскорше!

— Ну, дякую панам! І перед п'ятою?

— Так, пане поручнику!

— Дякую! І якби Ви потребували чогось від мене, прошу кожної хвилини зайти! Коли бажаєте!

— Так, пане поручнику!

Поручник Гавриш оперся об щоглу й задивився в море. Мряка рідшала й хоч хмари ще скривали сонце можна було передбачувати соняшний день.

Закурив папіроску й витягнув з кишені кусок паперу на якому шифром стояло:

— В годині шостій на панцернику показ нової зброї. За всяку ціну побачити вислід.

— А Рени уже немає в живих! Цьому показові вона уже приглядатись не буде!...

Поневолі підніс руку до нагрудної кишені, де лежав радієвий апарат, що йому колись подарувала Рена для порозуміння з „її централею“.

Від часу останньої розмови з Реною (таки справді вона згадала — це була таки остання розмова!) він не витягав з кишені цієї скриночки й навіть її не хотів бачити. Надто нагадувала йому Рену й її роботу.

— Як вона могла так скотитись! Як вона могла це зробити!

Не міг їй цього забути! І хоч свідомий був, що таке рішення з її боку мусіло бути оплачене чимось дуже-дуже великим, помимо цього, коли усвідомив собі, що причиною її розстрілу була його телеграма, єдиною потіхою, єдиним оправданням для нього була ця скриночка, ця коробочка, єдиний доказ її співпраці з найбільшим ворогом її народу.

— Щоб вона хоч сказала мені одно-одніське слово на свою оборону! Але чи вона взагалі будьколи боронилась?...

Покладом ішов поволі радіотелеграфіст Лістер.

Поручник обернувся до нього.

— Що там?

— На полі 17,1 французький крейсер. Чи треба зарядити нуркування?

Гавриш глянув на море. Мряка щезла зовсім.

— Напрям його?

— Північний захід 3.

Гавриш усміхнувся до Лістера.

— Ми готові бути сусідами! Ні! — рішив нагло. — Хіба приблизився б до 10-ки. Тоді зарядити нуркування. Але ми його переженемо.

Лістер витягнув кусок паперу з кишені.

— Ван Моген передав нову депешу, пане поручнику!

— Дякую, Лістер!

— І пан капітан Штірліц просив, якщо пан поручник матимуть час, зайти до нього.

— Капітан Штірліц є у себе?

— Так, пане поручнику! Лежить!

— Добре, Лістер, прошу сказати, що я незадовго прийду.

— Так, пане поручнику!

Лістер вклонився і відійшов. Гавриш розгорнув кусок паперу, але шифр був темний, тобто застережений для спеціальних розмов.

— Відповідають мені моїм шифром! — усміхнувся до себе. — Мусить бути щось дуже важне.

Кинув недокурену цигаретку в море й швидко зійшов в долину. В першому коридорі стрінув Вуда, який спинив його.

— Чуєте, пане поручнику, як працюють машини? — спитав з веселою усмішкою Вуд.

— Боюся, що човен перевернеться! — усміхнувся Гавриш.

— Ніхто нас не догонить! — запевнив Вуд.

— А французький крейсер? — спитав Гавриш.

— Ого! Він уже на 21,3.

— Але нас завважав?

— Напевно! Нічого! Завтра буде в усіх часописах: невідоме човно появилось на водах Тихого Океану! Гавриш сердечно розсміявся.

— Звідкіля Ви це знаєте, Вуд?

— Як не знати, пане поручнику! Та ж я в „Новому Герольді“ десять років писав такі новинки!

— І люди читали?

— Ще й як! І навіть платили за те!

— Вуд! — крикнув Лямпе з другого кінця коридорчика. --- Деж Ти пропав?!

— Ну, й роботящий цей Австріяка! — похитав головою Вуд. — Навіть, як спить, то хропе, щоб тільки тихо не сидіти!

І Вуд, махнувши рукою, пішов далі.

Поручник Гавриш увійшов до своєї кімнатки й зачинив двері на ключ. Розгорнув папір і поклав на столику та, глянувши на перші три числа, додав: $25+7+6=38$.

— Значить з 1938 р. А-г-п-т, тобто Агенція Поштово-Телеграфічна.

— Пошукаймо! — сказав півголосом.

Підійшов до маленької шафочки з книжками й витягнув звідтам стару книжку телефонів Польської Агенції Телеграфічної та кинувши оком на папір, де черговим стояли букви Ко, відчинив телефонічну книжку на прізвищу Ко-бацький. Черговим числом було 5. Почислив у низ п'ять рядків і відчитав чергове число 3 і з прізвища Кобилицький виписав букву „б“ на окремому куснику паперу. В цей спосіб за якийсь час мав уже готовий текст радіотелеграми:

„бувша ваша жінка не розстріляна - куди вивезена невідомо - замість неї розстріляно опудало - чому так поступив ро невідомо - на показ зброї запрошені советські маршали кульбаков і шкворкін на виразне жадання шеніе - варде“.

Читав може уже в десятеро текст радіотелеграми й не міг собі уявити, що вона значить. Не бачив, що стрілка електричного годинника над його ліжком уже минула 12-ту годину, не чув, що кілька разів стукано до його дверей і навіть не завважив, що його попелничка була уже повна недокурків цигареток.

Закурював одну цигаретку за другою і читав знову. Ще раз провірив точно, чи бувало не помилився, чи справді шифр був докладно відчитаний, чи може він чого не поплутав. Ні, шифр згоджувався точно, помилки не могло бути.

— Рена живе!

Це було головне й хоч Гавриш старався заглушити в собі цю радість, нестримну, шалену радість, що він своєї дружини не видав на смерть, хоч і сповнив свій обов'язок, ця радість розширювала, здавалось груди, стискала за горло, так що хотілось кричати:

— Рена живе! Рена живе!

Здушував у собі цей крик і старався зацікавитись другою — на його думку — важнішою частиною телеграми, що на показі зброї будуть запрошені на виразне жадання Шеніє найздібніші маршали Советського Союзу Кульбаков і Шкворкін. Що це мало значити? З якої речі із тайної зброї, за яку всі б'ються, бо вона дає ключ до панування над цілим світом, робиться публичне видовище?

Старався зрозуміти, але не міг, бо враз із гуком машин, який крізь сталеві стінки кімнатки що раз то більше продіставався до середини, щось безупинно кричало:

— Рена живе! Рена живе!

Згорнув розшифровану телеграму до кишені, зачинив телефонічну книжку й встав.

— Треба пройти трохи! За багато вражін! — шепнув до себе.

Стараючись опанувати себе вийшов на гору, на поклад і глибоко віддихнув. І здавалось йому, що наче й сонце якесь інакше й море й увесь світ.

Почав ходити по покладі, то в один, то в другий бік і роздумувати.

— Якщо Рену помилувано, значить, вона мусіла щось важного переказати контрадміралові де Ро. Тобто, вона стала потрібна. От і це найважливіше, бо згодом вона зможе покинути те життя. А мені теж воно уже не усміхається...

— Таак! Це була б одна справа. Але друга, важніша! Як підхати до „Люї XII“? Якщо будуть такі „го-

сті“, як маршали, ясно, що довкруги кружляка крутити-меться не один човен, але кільканадцять, ну, й у цьому випадку навіть французький прапор не допоможе. Довго крутитись не буде можна!...

— Маємо докладно все сфільмувати! Ну, добре, але як це зробити? Якийсь час будемо могли крутитись між усякими контрторпедовцями, але чи довго? А відтак що?

Ходив по покладі й не знав, як вийти з положення. Завдання було не легке, але виконати його було треба, необхідно треба.

І усміхнувся до себе:

— Навіть і тут Рена в праві: треба!

На поклад вийшов Стройнич і наблизився до Гавриша.

Гавриш підійшов ближче:

— Що там Стройнич?

— Пане поручнику, голошу слухняно... — почав службово Стройнич.

Гавриш поневолі оглянувся й усміхнувся.

— Стройнич! — перебив. — Скільки я Тобі разів говорив, щоб Ти позбувся цієї звички. Ми ж не є в українській армії!

— Е, — махнув рукою Стройнич. — Там де ми є, пане поручнику, там є українська армія! От і все!

— Ну, говори вже до речі! — знетерпеливився поручник Гавриш.

— Отже до речі: ціла купа депеш жде на пана поручника у радіотелеграфіста, а він нічого не робить, тільки пише!

— Добре, вже йду туди!

— Я вже кілька разів добивався до кімнатки пана поручника, але там було зачинено.

— Ну, добре, добре! Що більше? Бо я не маю часу!

— Зараз, пане поручнику, це не все. Ця Німота Лямпе (Стройнич ніколи інакше Німців не звав, тільки:

Німота!) каже, що ми уже за годину будемо на місці.

— Якто, на місці?—аж спинився поручник Гавриш.

— Тобто, доїжджаємо до ціли!

— Та яким же чином, та ж це третя година! — Поручник глянув на годинник і поправився:

— Ще навіть третьої немає!

— А чи я там знаю, пане поручнику, як воно є! Німота сказала, то я й переказую. А чи воно справді так, то їй Богу, не знаю.

— Ходім! — рішив поручник Гавриш і підійшов до отвору, щоб зійти в долину, коли нагло спинився і, звертаючись до Стройнича, сказав:

— Слухай Стройнич! Ти вмієш фільмувати?

— А якже ж ні? Що ж то пан поручник не памятають кіна „Касіно“ в Парижі?

— Власне! — і поручник Гавриш знову вернувся на поклад. — Стройнич, чи на цьому покладі можна б прикріпити фільмовий апарат?

— Той, що в нас на долині?

— Так.

— Безумовно! До цеї барієри можна б прикріпити сталевую линвочкою з одного й другого боку, до щогли привязати само руштування і готово!

— Отже, Стройнич, зараз же починаєш роботу тут! Принеси сюди апарат, ось тут Тобі ключ до малого магазину, там усе зложено, фільми теж, і до години тут на цьому покладі має бути ателіє кінооператора.

Стройнич крутив ключем і глядів якомсь невиразно на поручника.

— Ти чого так дивишся на мене, як теля на нові ворота? — усміхнувся Гавриш.

— Бо я не знаю, чи то пан поручник серйозно, чи ні...

Гавриш споважнів.

— Наказ, Стройнич!

— Слухаю, пане поручнику. Тільки можна спитатись?

— Ще що?

— Що ми будемо фільмувати?

— А Тобі навіщо знати?

— Яке положення дати апаратові. Бо як фільмуватимем риби, то треба би у низ, а як що іншого...

— Небо! — сказав поручник Гавриш і почав сходити у низ східцями.

Стройнич поневолі глипнув на небо, ніби хотів переконатись, чи справді є щось таке на небі гідне фільмування, але небо було чисте.

— Тьфу! — плюнув Стройнич. — Десь ця нещасна тринадцятка геть усім голови замакітрила! Уже тиждень товчемося, як Марко по пеклі й коли здавалось би, доходимо до цілі, будемо небо фотографувати! Щезни бідо!

І почав слідом поручника сходити в низ.

Гавриш ввійшов у кімнатку радіотелеграфіста саме тоді, коли Лістер записував останню депешу. Він, не скидаючи слухавок з ух, показав на маленький столик побіч, де лежало уже кілька записаних поздовжних паперів. Поручник Гавриш хитнув головою, підійшов до столика й почав читати.

Кинувши оком на шифр, аж легше віддихнув, бо шифр був звичайний і тому не треба було спеціально відчитувати.

Зміст першої радіотелеграми був короткий: „Показ пересунений на четверту, прискішити хід“.

Гавриш легко усміхнувся:

— Таки, кажучи словами Стройнича, Німота добре зробила, що не дала машинам відпочинку. Були б ми спізнали!

Друга радіотелеграма була теж без підпису: „Літаки летітимуть 16, 148 Арута—Кароліна І.“

— Прекрасно! Тепер уже знаємо напрям літаків! Знаменито! Тільки так даліше, а все буде добре!

Третя телеграма була довша й уже не така зрозуміла, як попередні: „Фільмувати кожний рух літаків, особливо моменти мертвоти моторів і упадку по можності кількома апаратами після показу залишитись коло люї“.

Почав читати ще раз.

— Не розумію! Що значить „мертвоти моторів і упадку“? Невже це відноситься до літаків? Мертвота моторів? Що за якесь дике означення? І де я їм візьму „кілька апаратів по можності“, коли мені дано тільки один апарат? Хіба може ручними апаратами? Справді, в нас є кілька ручних фотографічних апаратів. Значить, будемо „по можності“ фотографувати цю „мертвоту моторів“.

Лістер зіскочив зі стільця і подав Гавришеві останню радіодепешу. Ця вже була коротка: „не відходити від люї ждати наказів“.

— Добре їм казати! — подумав Гавриш. — „Не відходити“! А куди ж я подінуся? Так, якби підводний човен міг стати невидимим!

Сховав усі телеграми до кишені й звернувся до Лістера:

— Прошу записувати далі й кожну телеграму мені зараз же доручувати. Я буду на покладі.

— Так, пане поручнику! — вклонився Лістер.

Вийшов з кабіни й пішов коридорчиком просто до машин. Зараз при дверях сидів Вуд і глядів пильно на стрілку якогось дивовижного годинника, яка нервозно хиталася.

— Вуд! — поклав поручник Гавриш руку йому на рамя. — Мусимо стати між 16 і 148 на лінії островів Арутуа—Кароліна I.

Вуд витягнув мапку в целюльовій оправі, хвилинку глядів на неї і підніс очі на Гавриша.

— Окей, пане поручнику, за пів години там будемо!

— А як будемо на 15-ці, дайте знак алярму.

— Так, пане поручнику!

— Я буду на покладі.

— Так, пане поручнику!

Гавриш знову східцями вийшов на гору й побачив, що на покладі вже стояв прикріплений фільмовий апарат, а у його ніг вовтузився із ливною Стройнич.

— Стройнич! Не до години, так як я казав, а тільки до пів години має бути готове все потрібне до фільмування.

Клячучи, Стройнич обернув голову до поручника:

— Вже все готове, пане поручнику! Заложити фільму й крутити!

— А Ти що робиш?

— Я ще тільки прикріплюю ливну, бо на випадок якогось стусана, апарат міг би перевернутися.

— Як скінчиш, скажеш мені!

— Гаразд, пане поручнику!

Поручник Гавриш пішов на кінець човна й дивився на море.

-- Вдасться показ! — подумав. — Вимріяна погода! А цікаво чи мені вдасться моя штучка? Маймо надію, що так... В першій хвилині обдуримо, але згодом!..

І стало чомусь смішно: все життя обдурюється когось і чомусь. Але якби так хтось спитав чому й чи це оплатиться, то їй Богу, ледве чи можна б найти влучну відповідь. Але обманюється всіх і вся.

Почував легке схвилювання: не дивота! Гра йшла за не щобудь, а владу над світом. Хто матиме тайну „променів смерти“, цей матиме владу над цілим рухом у світі, а рух — це життя... Жадна машина не рушиться з місця, якщо володар не схоче. Жадний літак не відлетить, жадний поїзд не відїде, жадне авто не рушиться

з місця. Все, що має хоч малесенький кусочок металю в собі, підлягатиме волі одної-однісінької людини. Невже це можливе?

І Гавришеві нагадалися слова, що він їх чув давно-давно колись в одній із церков Парижу. Одного вечора йшли вони (ще з Реною!) вечером якимись заулками Парижу (Рена дуже любила ходити заулками) і заглянувши якусь маленьку церковцю, вступили туди. На диво, церковця була повна людей. Здогадно була якась місія, чи може реколекції. Невідомо. Вони хвилинку постояли в церкві, слухаючи проповіді. Говорив якийсь старий, сивоволосий священник. Говорив спокійно, річево, без красномовних прикрас, але так, що хотілося його слухати й слухати. І замість хвилинки, вони стояли довго-довго й слухали. Гавриш собі дуже добре пригадає між іншим слова цього священника: є речі на світі, що собі їх Бог застеріг. Як людина не бажала б, скільки зусилля й труду не вложила б — діло не вдасться, бо це діло належить до Бога. Тільки Він має право цим розпоряджати... Невже власник „променів смерти“ став би рівний Богові?

І неначе у відповідь залунав голос алярмового дзвона.

Поручник Гавриш підійшов поволі до щогли, відчинив маленьку кляпку в боці щогли й, нахилившись, зарядив:

— Машини спинити, залога на поклад!

А звертаючись до Стройнича, який стояв побіч, спитав:

— Готовий?

— Так, пане поручнику! — була відповідь.

— Станеш при апараті!

— Так, пане поручнику!

Отвором в покладі почали виходити по черзі: Вуд, Лямпе, Вукіч, Лістер, Кассано й ван Моген. Усі уста-

вились в ряд. Підводний човен неначе замовк і щораз помаліше почав плисти.

— Хлопці! — сказав — поручник Гавриш. — Починаємо роботу! Ми стоїмо на шляху, яким перелітатимуть літаки, що на якусь віддаль перед панцерником „Люї XII“ повинні в загадочний спосіб спинитись. Першим нашим ділом є відфотографувати й сфільмувати це. Тому ми всі будемо на покладі. Стройнич буде фільмувати, йому до помочі стануть Лямпе й Кассано. Решта дістане з магазину наші фотографічні апарати і буде самостійно фотографувати. Зрозуміли?

— Так! — усі відповіли.

— Друга справа! — продовжав поручник Гавриш. — Ми тепер є усі Французами, пливемо під французьким прапором і належимо до французької фльоти. Коли надлетять літаки, треба буде нам їх поздоровити, бо це летітимуть наші французькі літаки. Зараз же Вуд видасть нам з магазину французькі моряцькі однострої. Зрозуміли?

— Так! — усі відповіли.

— І врешті третє й останнє: коли перелетять літаки й цей показ відбудеться, ми пірнемо під воду, візьмемо найглибше занурення і чекатимем на накази, бо загадка, перед якою ми тепер стоїмо, має бути наша. Тому тепер приготувати усе до занурення на довший час. Ясно?

— Так! — усі відповіли.

— Ну, то тепер ідемо по однострої. Вуд залишиться при машинах.

Зійшли в низ, Вуд відчинив магазин і кожному видав однострій. Але саме коли поручник Гавриш одягався у своїй кімнаті, в двері застукано.

— Ввійдїть! — сказав Гавриш.

Ввійшов Лістер.

— Пане поручнику, Вуд передав мені теж однострій для капітана Штірліца.

— Ну? — спитав Гавриш.

— І коли я — продовжував Лістер — застукав до дверей кабіни капітана Штірліца, а ніхто не відповідав, я ввійшов до середини. Капітан Штірліц лежав на ліжку. Я підійшов ближче й думаючи, що він спить, хотів збудити його й нахилився над ним: капітан Штірліц є мертвий.

Поручник Гавриш бачно глянув на Лістера й по хвилині спитав:

— Чи знає ще хтось більше про це, Лістер?

— Ні, пане поручнику, тільки я. Я зачинив двері кабіни на ключ. Ось він! — і Лістер подав поручникові Гавришеві ключ.

— Дякую, Лістер. Коли зануримось, підемо разом до кабіни капітана Штірліца, щоб зясувати причину смерти.

— Я не завважав нічого підозрілого, пане поручнику! — сказав поважно Лістер.

— Добре! — сказав поручник, ховаючи ключ до кишені.

І в цьому ж моменті із голосника, що висів на стіні кабіни, роздався голос Стройнича:

— Чути гул літаків! Чути гул літаків!

— Швидше, на поклад! — крикнув Гавриш і прожохом вибіг з кабіни, а в голові майнула думка: мертві мають час!

На покладі стояла уже ціла залага, крім Вуда. Гавриш глянув на небо: було ясне й прозоре. Здалеку чути було гул моторів. Це летіли літаки!

Лістер мовчки показав на маленьку точку на морі. Поручник Гавриш підніс льорнету до очей.

— Це французький крейсер, пане поручнику, цей, що ми його перегнали.

— А не казав я, що ми будемо сусідами! — усміхнувся Гавриш і, відчиняючи кляпку в щоглі, кинув наказ Вудові:

— Дати середній хід!

Підводний човен легко захитався і почав плисти вперед.

Гул моторів чутно було щораз ближче.

— Як надідуть, крикнемо „гурра“! — сказав поручник Гавриш.

— Уже їх видно! — кинув крізь зуби Стройнич.

Летіли, неначе ключ диких гусей із південного заходу. Спершу один, відтак два, за ними чотири, за ними знову три, і знов один — один ключ, другий, третій...

— ЗЗ! — пробурмотів Вукіч.

— Вмієш числити! — похвалив Стройнич.

Усі посміхнулись. На знак Гавриша Стройнич пустив фільмовий апарат.

Літаки летіли не високо. Навіть можна було розрізнити чудачно вдягнених летунів і обсерваторів, які вже здалеку кивали руками до підводного човна.

— Гурра! — замахав руками поручник Гавриш і коли надлетів перший літак, приложив руку до шапки.

— Гурра! Гурра! — закричала залога.

Летун поздоровив рукою і показав напрям їзди.

Гавриш кинув до кляпки в щоглі:

— Вуд: друга швидкість!

Підводний човен здригнувся і неначе шарпнув вперед. Над човном перелітав третій ключ літаків.

— Вуд: третя швидкість! — кинув наказ поручник Гавриш.

В руках залоги зацокали фотографічні апарати. Підводний човен помчав стрілою вперед.

Гавриш глянув на годинник: була точно 4 година й 7 хвилин.

— Фільмувати безпереривно! — наказав Стройничеві Гавриш.

— Так, пане поручнику! — сказав Стройнич і показав очима в один кут човна.

Гавриш оглянувся і побачив зложених кілька рятункових поясів.

Підійшов до Стройнича:

— Навіщо це? — спитав.

— Моя небіжка бабуня казала, що стереженого Бог стереже! — тихо-спокійно відповів Стройнич.

Усмішка майнула на обличчі Гавриша.

— Що не кажіть, — подумав, — Українець, де б він не був і чим би він не був, завжди залишиться Українцем!...

Довкруги підводного човна почали, неначе з води, виростати якісь крапки й тіни.

Гавриш підніс льорнетку до очей:

— Увага наближаємось до „Люї XII“.

І нагло... Нагло Гавриш і ціла залога підводного човна не хотіла вірити своїм очам: літаки стояли в повітря. Пропелери крутилися невпинно а літаки стоячи на одному місці опускалися поволі вниз.

— Сфотографувати! Сфотографувати! — крикнув Гавриш.

Гул моторів не уставав. Але це не був уже цей переможний, гордий гул, а якийсь приглушений, болючий, неначе скарга.

Один по одному літаки опускалися безрадно на море, не маючи можности перебити цеї невидимої запори, яка їх не допускала до панцерника „Люї XII“.

А між тим підводний човен щораз то більше наближався до літаків. І у хвилині, коли поручник Гавриш підійшов до кляпки в щоглі й кинув Вудові наказ:

— Перша швидкість! —

Підводний човен так нагло спинився, що всі повалились на поклад. І в цьому ж моменті якась жахлива, неймовірна горяч залила поклад, неначе хтось на море кинув вогонь. В одній хвилині потріскало скло в апаратах, щогла на човні зігнулась, як лоза, а сталеві

плити покладу човна почали тріскати на вязаннях і скручуватись, як гума.

Гавриш відчинив уста, але в цій же хвилині почув, що неначе розтоплене олово вливається йому в груди. Осліпленими від горячі очима глянув довкруги: Касано й Лямпе лежали на покладі, Стройнича не завважив, Вукіч і Лістер старалися хиткою ходою дібратись до бар'єрки, щоб скочити в море. ван Моген лежав неповорушно біля фільмового апарату.

— До моря! — До моря! — Води! — Води! — кричало щось в душі поручника Гавриша.

З моря ішла клубами пара: море горіло.

Заточуючись мов п'яний, із потрісканою шкірою на руках і обличчю, в лахміттях однострою, надаремне старався поручник Гавриш дійти до бар'єрки, щоб кинутись у море. Він бачив ще, як від цього страшного невидимого вогню, бар'єрка скрутилась як гадюка, почув, що в середині човна щось вибухло і — — кипуче море закрило підводний човен 313.

З АРХІВУ III-го ВІДДІЛУ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ
Ч. 77134/Шеніє — 313/49

Строго довірочно.

До Актів справи „Шеніє — 313“.

Париж, 27. дня серпня 1949 р.

Пане Міністре!

На Ваше жадання подати ближчі подробиці про катастрофу дослідного військового панцерника „Люї XII“, дозволяю собі отсим повідомити, що вчора вечером помер під попарення один із найкращих співробітників справи „313“, інженер Жан Монто, якого президент републики осібним декретом нагородив перед смертю лентою Почесної Легії.

Жан Монто, який був приділений офіційним представником французького уряду до проф. Шеніє, був рівночасно розвідчиком нашого відділу X-313 і одним із найкращих інформаторів нашої централі. Саме й він перед смертю подав нам докладні дані так про особу покійного професора Шеніє, як і про безпосередню причину катастрофи, жертвою якої впав не тільки наш панцерник „Люї XII“, але, як відомо пану Міністрові, й советський военний корабель „Ленін“, англійський крейсер „Ватерльо“ і американський адміральський корабель „Президент Вілзон“.

Тайна винаходу „плинного вогню“, чи як це назвав був Марконі свій винахід „променів смерти“, вдруге й мабуть в останнє зійшла в могилу. Пишу мабуть, бо невідомо, що сталося із другим винахідником, італій-

ським професором Кантолеттім, якого трупа не найдено, помимо дуже дбайливих пошукувань. Можна (хоч це дуже неправдоподібне) догадуватись, що він міг вирятуватись, бо, як пояснював нам покійний Монто могли врятуватись ці, які були по другому боці панцерника „Люї XII“ в цьому моменті, коли проф. Шеніє дістав атаку божевілля й почав своїм апаратом палити усе довкруги.

На основі зізнань інженера Монто справа представлялася так:

На виразне жадання проф. Шеніє на показ мали бути запрошені представники Англії, Советського Союзу й ЗДА. Контрадмірал маркіз де Ро погодився на жадання проф. Шеніє, бо як його уже кілька місяців перед показом повідомляв особистий лікар проф. Шеніє, Швайцарець д-р Лінденман, стан здоровля проф. Шеніє був дуже поганий. Як дитина нашої епохи й геніяльний винахідник, Шеніє вірив беззастережно у всемогучість сили людини й доказував, що саме він своїм винаходом стане рівний цій Всемогучій Істоті, яка створила світ, а яку люди звать Богом. Щоб тільки дістати уже готовий винахід до своїх рук, контрадмірал де Ро, по вказівкам лікаря доктора Лінденмана, старався по можности не противитись геніяльному винахідникові, бо кожний спротив викликував у нього такий страшний вибух гніву, що можна було лічитися з можливістю знищення безцінного просто винаходу.

Тому маркіз де Ро де тільки міг, потурав геніяльному винахідникові, оплачуючи усі його забаганки й бажання. Маючи свій літак до диспозиції проф. Шеніє дуже часто перебував в Парижі й в Італії і саме на одній такій подорожі, я завдяки пок. Монто трапив на правдивий слід.

Безпосереднім ударом, а радше головною причиною божевілля великого винахідника, була загадочна смерть Марконія, його вчителя, якого він пристрасно

любив, а вслід за тим трагічна смерть його судженої, Інгеборги Нільсен. Від цього часу він став ненавидіти усіх жінок, які тільки трохи нагадували йому нещасну Інгеборгу й рівночасно заприсяг помсту людству.

„На світі існує Бог, але Він творить тільки Добро, а я буду богом Зла“ — це були слова винахідника висказані напередодні катастрофи до інженера Монто.

Катастрофу спричинив винахідник свідомо. Покійний Монто зізнав, що коли уже ранком прибули крейсери „Ленін“ і „Ватерльо“, проф. Шеніє відповідаючи на gratуляції високих гостей, що прибули на поклад „Люї XII“ із божевільним блиском в очах, кожному відповів: година розплати надійшла! Але коли усі засіли на покладі „Люї XII“. і почався показ, винахідник успокоївся. Жартував, як то пічнуть з нього всі сміятися, коли показ не вдасться і щойно коли советський маршал Кульбакін звернувся до нього, що це радше будуть сміятися з Марконія, винахідник зблід і зі злим блиском в очах відповів:

— Ні, це Марконі буде сміятись в могилі!

Коли появились перші літаки, винахідник невеличку скриночку, яка мала посередині отвір на сочку, неначе фотографічний апарат, звернув на них. Літаки спинилися. Кожний надлітаючий літак спинявся в повітря і падав в море. Летунам одначе нічого не сталося, бо винахідник винайшов був для них спеціальний панцир, який охороняв їх тіло. Усі приявні почали бити браво й в тому моменті винахідник зірвав який шнурочок, який висів внизу скриночки й обернувшись обличчям до гостей, почав водити по них скриночкою, немов ліхтаркою, кричучи:

— Тепер ви смійтеся! Смійтеся! Смійтеся!

І сам залився страшним божевільним сміхом.

Наслідок був жахливий: не минула секунда, коли тіла усіх приявних перемінилися просто в купки попелу. Рівночасно почали топитися кораблі, бо боже-

вільний винахідник бігав по покладі зі своєю несамовитою скриночкою і палив усе довкруги: кораблі, літаки, людей. І тільки тому, що деяка частина залоги стояла на другому покладі корабля, дехто вирятувався. Але, коли згодом почало кипіти й море, рятунок був не можливий.

Хто застрілив божевільного винахідника — невідомо. Інженер Монто, який стояв на другому покладі, де вогонь вибух пізніше, не міг сказати, хто це зробив. На всякий випадок не були це ні контрадмірал де Ро, ні доктор Лінденман, ні ніхто з гостей, бо вони згоріли на місці.

Теж до сьогодні невідомо, хто вспів вирятуватись: контрторпедовці, які як охорона крейсерів прибули на місце катастрофи, деяких осіб врятували. Між врятованими знаходиться одна жінка й сімох мужчин. Але з уваги на попарення третього ступня, невідомо чи вдасться їх врятувати.

На друге питання Пана Міністра, яке відношення мало підводне човно 313 до „справи Шеніє“ осмілююсь подати точні подробиці:

Винаходом Шеніє цікавилась в першу чергу розвідка трьох держав: ССРСР, ЗДА і Великої Британії, і кожна держава зі згаданих за всяку ціну хотіла добути винахід для себе. Не зважаючи на спільну політику ЗДА, Великої Британії і Франції, підпільна робота в напрямі захоплення винаходу у свої руки йшла повним ходом. І не є виключено, що тайна винаходу променів смерті дісталася б в руки ЗДА, бо на службі ЗДА працювали Українці, одні з найкращих розвідників сучасності. До них саме належало (за тихою згодою ЗДА), хоч інтернаціональне складом своєї залоги, як уже я повідомляв Пана Міністра, розвідче підводне човно 313. Правда, капітан цього підводного човна, хворий на невилічиму недугу рака, американський Німець Штірліц, з уваги на те, щоб забезпечити свою ро-

дину (що й справді сталося) був і на нашій службі. Але його розгадав один із найздібніших розвідчиків, поручник підводного човна 313, інженер Гавриш і з нашого боку підводний човен 313 уже не міг бути контрольований. На службі цієї ж справи стояли й д-р Варде й маляр Войницький, але їх знова спаралізував, не советська розвідка, як спочатку усі ми думали, тільки сам винахідник Шеніє, який своїми вбивствами поплутав усі нитки.

Підозріваючи, що його улюблену й незабутню суджену Інгеборгу Нільзен, закатувала советська розвідка, винахідник Шеніє, можна догадуватись, з цього приводу, постановив ліквідувати в першу чергу урядовців советських амбасад. Найшов він спільника в Українцеві Павлові Сребнякові, членові советської розвідки, приділеному до конзуляту в Марсилії. Щоб затерти за собою сліди, Шеніє сконструував собі спеціальний револьвер, який при допомозі повітря витискав відповідно точену шпильку й таким чином безшелесно вбивав свої жертви. А що смерть від „шпильки в серце“ це був власне монополь советської розвідки, тому не тільки ми, але й самі советські розвідчики були дезорієнтовані. В цей спосіб згинули три агенти (1 чоловік й 2 жінки) советської служби в Марсилії, які відтак Сребняков підкинув докторові Варде в осторогу, що його положення в Марсилії є непевне. Невідомо мені, чи Сребняков, званий популярно „Павлуша“, не був на службі Варде, хоч з уваги на те, що Павлуша є Українцем, є це майже певне. В такий сам спосіб згинув і Давид Ісакович Швендель, секретар політичної секції морського відділу конзуляту ССРСР в Марсилії. Шеніє особисто застрілив через вікно конзуляту теж військового аташе амбасад ССРСР в Парижі, Дмитра Івановича Воронова, який приїхав до Марсилії, щоб підібрати секретарку для Кантілетті. Вхід до конзуляту улегшив йому Сребняков.

Ці докладні вістки маємо від самого „Павлуші“, який уже від місяця є нашим тайним співробітником.

Останнім вбивством Шеніє була Еспанка Дольорес Спенсерра, яка працювала як готелева кімнатна Белля. Була вона на службі советської розвідки, але мені невідомо звідкіля про це міг довідатись Шеніє. Підозрюваю, що Шеніє мав у нас свого довірочного агента, але в тому напрямі я ще не закінчив слідства. Белля була на нашому списку.

Вбивство Беллі, про що я уже повідомляв Пана Міністра, дало мені можливість розв'язати загадку справи 313.

Чи підводне човно 313 впало жертвою катастрофи, невідомо. Зізнань морських станиць в цьому напрямі ще немає.

Якщоб ще деякі подробиці вимагали вияснення, я завжди готов служити Панові Міністрові.

Прошу, прийміть, Пане Міністре, вислови моєї глибокої пошани

Д-р Моріс Шар
комісар поліції і шеф III тайного
відділу Оборони Держави

К і н е ц ь

Цього ж автора досі появилoся:

Перша ніч

Товариші усміху

Кімната з одним входом

Годинник з надбитим склом

Гальо!... Гальо!... Напад на банк!

Обкладинка артиста маляря Святослава Гординського

Printed by "AMERICA", 817 N. Franklin St., Philadelphia 23, Pa.